

**T.C.
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**ERZURUM AMBARALAN KÖYÜ KAVRAM ALANLARI İLE
İLGİLİ SÖZ VARLIĞI
(İNCELEME-METİN-DİZİN)**

(Yüksek Lisans Tezi)

Esra KOÇAN

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Serap EKŞİOĞLU**

**RİZE
2025**

KABUL VE ONAY

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında, Dr. Öğr. Üyesi Serap EKŞİOĞLU danışmanlığında, Esra KOÇAN tarafından hazırlanan *Erzurum Ambaralan Köyü Kavram Alanları ile İlgili Söz Varlığı (İnceleme-Metin-Dizin)* adlı bu tez çalışması, 27/06/2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliğiyle/~~oy çokluğuyla~~ başarılı bulunarak jürimiz tarafından **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri	Ünvanı, Adı SOYADI	İmza
Başkan	: Dr. Öğr. Üyesi Rabia AKSU	
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Serap EKŞİOĞLU	
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Gül YILMAZ ÇAL	

ETİK BEYAN

Türk Dili ve Edebiyatı Tezli Yüksek Lisans Programından mezun olmak üzere teslim ettiğim “Erzurum Ambaralan Köyü Kavram Alanları ile İlgili Söz Varlığı (İnceleme-Metin-Dizin)” adlı tezim, bilim ve araştırma etiği prensiplerine riayet edilerek tarafımdan yazılmıştır.

Tez çalışmamda, başka kaynaklardan aktarılan bütün bilgi ve alıntılar, Enstitünüz Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak açıkça gösterilmiştir. Kaynağı gösterilenler dışında kalan bütün bilgiler uygun araştırma yöntemi kullanılarak tarafımdan edinilmiş ve esere bu şekilde yansıtılmıştır. Şahsıma ait olmayan hiçbir bilgi, kasıt veya kusurlar, şahsıma aitmiş gibi gösterilmemiştir. İnternet kaynakları dâhil, sahibine/kaynağına atıf yapılmaksızın hiçbir bilgi kullanılmamıştır. Aksinin ortaya çıkması halinde doğacak bütün hukuki, idari, akademik ve etik sorumluluk tarafıma ait olacaktır. Eserin tesliminden sonra herhangi bir zamanda, bilim etiğine aykırılık tespit edilmesi ve / veya eserimle ilgili intihal veya intihal şeklinde anlaşılabilecek bir durumun ortaya çıkması halinde; Üniversiteniz ve eğitim kadronuzun hiçbir şekilde sorumlu tutulmayacağını hür irademle kabul, beyan ve taahhüt ederim.

27/06/2025

Esra KOÇAN

ÖN SÖZ

Ağızlar, bir yazı dilinde bulunan farklı konuşma dilleridir. Bu diller, birçok ses ve şekil özelliğini korumasından dolayı Türk Dili araştırmaları içinde önemli bir yere sahiptir. Ağızların tespit edilmesi, kayıtların yazıya geçirilmesi, dil özelliklerinin analiz edilmesi ve sınıflandırma yapılması dil araştırmaları için olduğu kadar halk kültürüne, bölgenin gelenek ve göreneklerine, coğrafi yapısına, tarihine, etnik yapısına vb. dair bilgiler vermesinden dolayı diğer bilim disiplinleri açısından da değerli bir araç görevindedir.

Bölgesel konuşma şekilleri çeşitli sebeplerle değişmekte ve unutulmaya yüz tutmaktadır. Hızla terk edilen ağız özelliklerinin, bölgesel söz varlığının derlenmesi ve yazıya geçirilip korunması dil ve kültür araştırmaları bakımından önem taşımaktadır.

Bu çalışmada, üzerinde daha önceden akademik araştırma yapılmamış olan Erzurum iline bağlı Ambaralan Köyü'nün ağızı temel alınmıştır. Söz konusu bölgede unutulmaya yüz tutmuş ve daha çok orta yaş kesim tarafından bilinen ve kullanılan kavramlar tespit edilip kavram alanlarına göre sınıflandırılmıştır. Böylece araştırma bölgesinde tespit edilen verilerden yola çıkarak Türkçenin kavramlaştırma gücü ve kavramlaştırma sürecinde kullandığı anlatım yollarını ortaya koymak hedeflenmiştir. Ayrıca bölgeye ait söz varlığı hususunda, *Derleme Sözlüğü*'ne katkı sağlamak ve elde edilen verilerin dizinini oluşturmak amaçlanmıştır.

Tezin oluşturulma sürecinde; bilgi ve deneyimlerinden beni hiçbir zaman mahrum bırakmayan değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Serap Ekşioğlu'na, katkılarından ve desteklerinden dolayı sayın hocam Dr. Öğr. Üyesi Damlanur Küçükyıldız Gözelce'ye ve bölümümün bütün hocalarına sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Sorularıma sabırla cevap veren bütün kaynak kişilere, derlemeler sırasında beni yalnız bırakmayan halam Sıdık İşyar'a ve kuzenim Ayşegül Koçan'a, veri analizlerinde yardımlarını gördüğüm amcalarım Ertuğrul ve Vahdettin Koçan'a, her zaman destekçim ikizim Oğuzhan Koçan'a teşekkürlerimi bir borç bilirim. Son olarak hakkını ödeyemeyeceğim merhume annem Sevda Çağlar'a minnetim baki kalacaktır.

Esra KOÇAN

RİZE/2025

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	I
ETİK BEYAN	II
ÖN SÖZ	III
İÇİNDEKİLER	IV
ÖZET	VIII
ABSTRACT.....	IX
KISALTMALAR	X
TABLolar LİSTESİ.....	XII
ŞEKİLLER LİSTESİ	XIII
GİRİŞ	1
1. ERZURUM İLİ VE AMBARALAN KÖYÜ	6
1.1. Erzurum'un Adı	6
1.2. Fiziki Coğrafyası.....	6
1.2.1. Konumu ve Yüz Ölçümü.....	7
1.2.2. Fiziki Yapısı.....	7
1.2.3. İklim ve Tabiat Yapısı.....	7
1.3. Beşerî Coğrafyası.....	8
1.3.1. Nüfusu	8
1.4. Tarihçesi	8
1.5. Ambaralan Köyü	9
2. ERZURUM İLİ AĞIZLARI VE ÜZERİNE YAPILAN ARAŞTIRMALAR	11
2.1. Ağızlar ve Erzurum İli Ağızları.....	11
2.2. Erzurum İli Ağızları Üzerine Yapılan Araştırmalar.....	13
3. AMBARALAN KÖYÜ'NÜN SÖZ VARLIĞI.....	15
3.1. Kavram Alanı	15
3.2. Ambaralan Köyü'nün Söz Varlığında Bulunan Kavram Alanları	16
3.2.1. Barınak ve Konut (Halk Mimarisi)	16
3.2.1.1. Tipleri	16
3.2.1.2. Yapım Teknikleri ve Kullanılan Araç Gereçler.....	16
3.2.1.3. Ev Eşyası	20

3.2.2. Aydınlanma ve Isınma Kavramları	22
3.2.2.1. Işık Araç Gereçleri	23
3.2.2.2. Isı Araç Gereçleri	23
3.2.3. Taşıtlar ve Taşıma Teknikleri	24
3.2.4. Ekonomi Türleri	24
3.2.4.1. Hayvancılık	24
3.2.4.2. Tarım ve Rençperlik	28
3.2.4.3. Arıcılık	32
3.2.5. Beslenme ve Mutfak	32
3.2.5.1. Besin Türleri	32
3.2.5.1.1. Hayvansal Besinler	33
3.2.5.1.2. Bitkisel Besinler	34
3.2.5.2. Besin Elde Etme, Hazırlama	38
3.2.5.3. Mutfak Düzeni ve Araçları	39
3.2.5.4. Yemek Çeşitleri	41
3.2.6. Ölçme, Tartma, Hesaplama Kavramları	45
3.2.7. Giyim ve Kuşam	46
3.2.7.1. Başa Giyilenler veya Takılanlar	46
3.2.7.2. Bedenin Üst Kısımına Giyilenler veya Takılanlar	47
3.2.7.3. Bedenin Alt Kısımına Giyilenler veya Takılanlar	47
3.2.7.4. Ayağa Giyilenler	48
3.2.8. Halk Bilgisi	48
3.2.8.1. Halk Hekimliği	48
3.2.8.2. Halk Baytarlığı	49
3.2.8.3. Halk Botaniği	50
3.2.8.4. Halk Zoolojisi	51
3.2.8.5. Halk Meteorolojisi	56
3.2.8.6. Halk Takvimi	57
3.2.8.6.1. Belirli Zaman Kavramları	57
3.2.8.6.2. Belirsiz Zaman Kavramları	58
3.2.9. Geçiş Dönemleri	58
3.2.9.1. Doğum	58

3.2.9.2. Çocuk.....	59
3.2.9.3. Evlenme	59
3.2.9.4. Ölüm	59
3.2.10. Halk Oyunları	60
3.2.11. Çocuk Oyunları ve Oyuncaklar	61
3.2.11.1. Temsili Nitelikteki Oyunlar	61
3.2.11.2. Beceriye ve Yeteneği Amaçlayan Oyunlar	61
3.2.11.3. Oyuncak Türleri ve Nitelikleri.....	64
3.2.12. Yer Adları.....	64
3.2.13. Meslekler	66
3.2.14. Vücut ve Vücut ile İlgili Kavramlar	66
3.2.15. Aile ve Akraba İlgili Kavramlar	68
3.3. Ambaralan Köyü Ağzında Bulunan Söz Varlığı Unsurları	69
3.3.1. Atasözleri ve Deyimler	70
3.3.1.1. Atasözleri	70
3.3.1.2. Deyimler	73
3.3.2. Dualar ve Beddualar	75
3.3.3. Kalıp İfadeler.....	75
3.3.4. Ünlem İfadeleri.....	76
3.3.4.1. Bıkma Bildiren Ünlemler	76
3.3.4.2. Seslenme Bildiren Ünlemler.....	76
3.3.4.3. Şaşırtma Bildiren Ünlemler	76
3.3.5. Sevgiyi Çağrıştıran İfade	77
3.4. Ambaralan Köyü Ağzından Tespit Edilen Kavramların <i>Derleme Sözlüğü</i> ’ndeki Durumu	77
3.4.1. <i>Derleme Sözlüğü</i> ’nde Bulunmayan Kavramlar	77
3.4.2. <i>Derleme Sözlüğü</i> ’nde Bulunmayan Varyantlar	81
3.4.3. <i>Derleme Sözlüğü</i> ’nde Aynı Anlamda Bulunmayan Kavramlar	82
4. AMBARALAN KÖYÜ AĞZINDAN DERLENEN METİNLER	84
4.1. Derleme Metni	84
4.2. Derleme Metni	88
4.3. Derleme Metni	100

4.4. Derleme Metni	106
4.5. Derleme Metni	108
4.6. Derleme Metni	110
5. DİZİN.....	113
6. SONUÇ.....	128
KAYNAKÇA	135
EKLER.....	138
ETİK KURUL KARARI	164

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı

Tez Türü : Yüksek Lisans Tezi

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Serap EKŞİOĞLU

Hazırlayan : Esra KOÇAN

Yıl : 2025

Sayfa Sayısı : 164

ÖZET

ERZURUM AMBARALAN KÖYÜ KAVRAM ALANLARI İLE İLGİLİ SÖZ VARLIĞI (İNCELEME-METİN-DİZİN)

Ağızlar, yazı diline oranla daha fazla söz varlığına sahiptir. Böylelikle dil araştırma ve incelemelerinde önemli bir bilgi kaynağı durumundadır. Çünkü ağızlarda tespit edilen sözcük ve ifadelerle; dilin hangi dillerden ne şekilde ve ne oranda etkilendiği, sözcüklerin zaman içerisinde uğradığı ses, şekil ve anlam farklılıkları, önceki dönemlerde kullanılan fakat günümüzde kullanılmayan arkaik sözcükler tespit edilebilir. Ağız çalışmalarının Türk Dili üzerine öneminden yola çıkarak bu çalışmada, Erzurum Ambaralan Köyü ağzı temel alınmıştır. Köy ağzında bulunan söz varlığı, anlamları bakımından belirlenen kavram alanlarına göre sınıflandırılmıştır. Ağızlarda bulunan söz varlığının tespiti bakımından bu tür çalışmalar önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü bu araştırmalar, Türkçenin kavramlaştırma gücünü ve kavramlaştırma sürecinde kullandığı anlatım yollarını ortaya koymaktadır. Bölgesel konuşma şekilleri çeşitli sebeplerle değişmekte ve unutulmaya yüz tutmaktadır. Bu sebeple ağızlardan derlenen sözcükler yazıya aktarılmalıdır. Bu çalışmada, araştırma bölgesinde yapılan derlemeler sonucunda Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan *Derleme Sözlüğü*’ne söz varlığı konusunda katkı sağlamak amaçlanmıştır. Çalışma malzemesini, saha araştırması sırasında ses kayıt cihazıyla alınan ses kayıtları ve tutulan notlar oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ağızlar, Erzurum Ağzı, Erzurum Ambaralan Köyü Ağzı, Ağızlardaki Kavram Alanları, Kavram Alanlarıyla İlgili Söz Varlığı.

Recep Tayyip Erdogan University Institute of Graduate Studies

Department : Turkish Language and Literature
Thesis Type : Master Thesis
Supervisor : Asst. Prof. Dr. Serap EKŞİOĞLU
Author : Esra KOÇAN
Year : 2025
Pages : 164

ABSTRACT

**VOCABULARY ABOUT ERZURUM AMBARALAN VILLAGE CONCEPT
AREAS (RESEARCH-TEXT-DIRECTORY)**

Dialects have more word presence than written language. Thus, it is an important source of information in language research and examination. Because with the words and expressions detected in the dialects; which languages the language is affected by, how and at what extent, the differences in sound, shape and meaning of the words over time, the archaic words used in previous periods but not used today can be determined. Based on the importance of oral studies on the Turkish Language, the Erzurum Ambaralan Village dialect was taken as a basis in this study. The presence of words in the dialects of the neighbourhood is classified according to the concept areas determined in terms of their meanings. Such studies play an important role in the detection of the presence of words in the mouths. Because these researches, reveal the power of conceptualisation of Turkish and the ways of expression it uses in the conceptualisation process. Local ways of speaking change for various reasons and are on the verge of oblivion. For this reason, the words compiled from the dialects should be transferred to the text. In this study, it was aimed to contribute to *The Collection Dictionary* prepared by the Turkish Language Institution as a result of the compilations made in the research area. The study material consists of sound recordings and notes kept with the sound recorder during the field research.

Keywords: Dialects, Erzurum Dialect, Erzurum Ambaralan Village Dialect, Conceptual Areas in Dialect, Word Presence Related to Conceptual Areas.

KISALTMALAR

Alm.	:	Almanca
Ar.	:	Arapça
AVDS	:	Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü
Az	:	Azeri
BErm	:	Batı Ermenicesi
bk.	:	Bakınız
°C	:	Santigrat
cm	:	Santimetre
DLT	:	Dîvânu Lugâtî't - Türk
DS	:	Derleme Sözlüğü
EAT	:	Eski Anadolu Türkçesi
Erm.	:	Ermenice
ET	:	Eski Türkçe
ETDES	:	Eren Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü
Far.	:	Farsça
İt.	:	İtalyanca
km	:	Kilometre
km ²	:	Kilometrekare
Lat.	:	Latince
m	:	Metre
mm	:	Milimetre
Moğ.	:	Moğolca
MÖ	:	Milattan önce
MS	:	Milattan sonra
OT	:	Orta Türkçe
ör.	:	Örnek
Rum.	:	Rumca
Rus.	:	Rusça
s.	:	Sayfa
TETTL	:	Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati

TS	:	Tarama Sözlüğü
TTKBS	:	Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü
vb.	:	Ve benzeri, ve benzerleri, ve bunun gibi
vs.	:	Vesaire
Yun.	:	Yunanca

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Derleme metni (1)	84
Tablo 2. Derleme metni (2)	88
Tablo 3. Derleme metni (3)	100
Tablo 4. Derleme metni (4)	106
Tablo 5. Derleme metni (5)	108
Tablo 6. Derleme metni (6)	110
Tablo 7. Kaynak kişi listesi	140

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Kavramların kavram alanlarına göre sayısal dağılımı..... 128

GİRİŞ

Sistem olarak nitelendirilen dilde, sözcüklerdeki ses değişimleri ve cümlelerdeki söz dizimi tesadüf eseri oluşmamıştır. Bu konuda bir neden sonuç ilişkisi bulunmaktadır. Dil olaylarını tespit etmek önemlidir ama daha önemlisi söz konusu dil olayının sebep ve ilişkilerini aramaktır. Bu açıdan ağızlar, Türk Dili kapsamında gizli bir hazine gibidir. Canlı olma özelliği de barındıran ağızlar bilinmeyenleri çözmek, ses değişimlerinin sebeplerini araştırmak, elde edilen verileri tarihî ve çağdaş lehçelerle ilişkilendirmek konusunda önemli bir rol oynamaktadır.

Bu çalışmada, üzerinde daha önceden akademik araştırma yapılmamış olan Erzurum iline bağlı Ambaralan Köyü'nün ağızı esas alınmıştır. Sözü geçen köy, Efrasiyap Gemalmaz'ın *Erzurum İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük ve Dizinler)* isimli çalışmasında İspir ilçesinden derlemeler yapılan köylerden biridir. Gemalmaz'ın çalışması, söz konusu köyün ağız özelliklerini ve söz varlığını bizzat ortaya koyması açısından yeterli değildir. Bu çalışmada, tek bir köy üzerinden yola çıkılıp kavram alanları ile ilgili söz varlığı hususunda daha detaylı bir çalışma yapılması planlanmıştır. Böylece Erzurum Ambaralan Köyü'nün söz varlığını, belirlenen kavram alanları çerçevesinde tespit etmek ile sınırlandırılmıştır. Araştırma bölgesinde unutulmaya yüz tutmuş ve daha çok orta yaş kesim tarafından bilinen ve kullanılan kavramlar tespit edilip kavram alanlarına göre sınıflandırılmıştır. Böylece araştırma bölgesinde tespit edilen verilerden yola çıkılarak Türkçenin kavramlaştırma gücü ve kavramlaştırma sürecinde kullandığı anlatım yollarını ortaya koymak hedeflenmiştir. Ayrıca bölgeye ait söz varlığı hususunda, *Derleme Sözlüğü*'ne "ilgili sözlükte bulunmayan kavramlar, bulunmayan varyantlar ve aynı anlamda bulunmayan kavramlar" başlıkları altında katkı sağlamak ve elde edilen verilerin dizinini oluşturmak amaçlanmıştır.

Ambaralan Köyü ağızından derlenen kavramların; kavramlaştırma, kavram alanı oluşturma ve elde edilen kavramların ad bilim açısından incelenmesinde Doğan Aksan'ın *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim* (Doğan, 2015) ve *Anlambilim: Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi* (Doğan, 2021) isimli çalışmalarından yararlanılmıştır. Derlemeler ve taramalar sonrası elde edilen kavramların adlandırma ve kavramlaştırma açısından incelemesinde Tayyibe Uç'un *Anadolu Ağızlarında Adlandırma ve Kavramlaştırma* (Uç, 2010) isimli makalesinden yararlanılmıştır.

Araştırma bölgesinde yapılacak olan derlemelerde, konu başlığı seçimi ve kaynak kişilere yöneltilecek soruların “ne olması ve nasıl sorulması” gerektiği konusunda Hakan Akca’nın *Ağız Çalışmalarında Derleme Konuları ve Kaynak Kişilere Yöneltilecek Sorular* (Akca, 2017) isimli makalesi esas alınmıştır. Söz konusu köyün söz varlığını tespit etmek için bölgenin kırsal bir kimliği olduğu dikkate alınmış ve buna göre kavram alanları oluşturulmuştur. Kavram alanları oluşturulurken Sedat Veyis Örnek’in *Türk Halkbilimi* (Örnek, 2014, s. 24-27) isimli çalışmasından da istifade edilmiştir.

Ambaralan Köyü’nün söz varlığını ve dil özelliklerini ortaya koymak için en kapsamlı araştırmayı bölgede yaşayan kaynak kişilerle yapılan derlemeler ortaya koymuştur. Saha araştırmasına çıkmadan önce çalışmanın amacına hizmet etmek için kaynak kişiye yöneltilecek sorular, belirlenen kavram alanlarında sözcük buldurmaya yönelik hazırlanmıştır. Bunun yanında farklı zaman ve kip ekleriyle de sorular sorulmaya çalışılıp bölgede daha önce saptanmamış ses ve şekil özelliği varsa tespit edilmeye çalışılmıştır. Kaynak kişi seçimleri; yaş, konuşma isteği, bilgi ve tecrübe kriterlerine göre seçilmiştir. Saha derlemelerinde toplam 25 kişi ile görüşme sağlanmıştır ve bu kişilerden 6’sı hâlen yaşamını köyde devam ettirirken diğerleri köyde belirli mevsimlerde bulunmaktadır. Çoğunu kadınların oluşturduğu kaynak kişilerin yaş ortalaması 62’dir ve meslekleri; bankacı, çiftçi, çoban, emekli, ev hanımı, hayvancılık, rençper, serbest meslek, sıhhi tesisatçı ve şoför şeklindedir. Görüşme sağlananlardan 5 kişi evlilik nedeniyle köye gelmiştir. Uzun yıllar araştırma bölgesinde bulunmalarından dolayı bölgenin ağızına vakıf olmuşlardır. Dolayısıyla onlar da çalışmaya dâhil edilmiştir. Sahada derleme çalışmaları Eylül, Ekim, Kasım 2024 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Bu tarihler sonrasında bu köye mensup kişilerle kısa görüşmeler de yapılmıştır. Bazı kavram alanlarında yeteri kadar veri toplanmaması durumunda ise ön soruşturma yöntemi¹ kullanılıp bölge sakinleriyle eksik konular hakkında kısa derlemeler de yapılmıştır. Önceden hazırlanmış açık uçlu sorular kaynak kişilere iletilmiş ve cevap istenmiştir. Görüşmeler bazen tek kişi ile yapılırken bazen de diğer kaynak kişilerin katılımıyla kalabalık bir ortamda sohbet havasında da gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler sonrası, ses analizlerini yapabilmek için görüşme sağlanan kişilerin de izniyle konuşmalar bir ses kayıt cihazıyla kayda

¹ “Ön soruşturma ve soruşturma yöntemleri” için bk. (Gemalmaz 1995: 1/385-391).

alınmıştır. Derlemeler dışında, bölge halkının arasında bulunulup gözlem tekniğiyle “ne ve nasıl konuştukları” da izlenmiş ve notlar alınmıştır. Araştırma bölgesinde yapılan derlemeler dışında bu çalışmaya kaynak olabilecek bazı çalışmalar üzerinde de taramalar yapılmıştır. Türk Dil Kurumu tarafından yayınlanan 6 cilt *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*’nden (Türk Dil Kurumu, 2019) ve *Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler*’den (Türk Dil Kurumu, 2023) Erzurum’dan derlenen bütün sözcükler, atasözleri ve deyimler taranarak soruşturma yöntemine başvurulmuştur. Taranan bu söz, sözcük, atasözleri ve deyimlerin köyün söz varlığında olup olmadıkları kaynak kişilere danışılmıştır. Aynı yöntem, Şengül Yegin tarafından yazılan *İspir Yeşilyurt Köyü Ağzında Bulunan Sözvarlığının Tespiti ve Değerlendirilmesi* (Yegin, 2023, s. 347-363) isimli makalesinde ve Osman Çelik tarafından yazılan *İspir’in Kurtuluşunda Serdengeçtilerimiz* (Çelik, 2022, s. 246-255) isimli kitabının sonunda bulunan sözlük kısmında da kullanılmıştır. Ses kayıtları dinlenerek ses analizleri yapılmış ve çeviri yazı işaretleri ile yazıya geçirilip fonetik farklılıkları tespit edilmiştir.

Bu çalışma beş bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde; sırasıyla Erzurum’un adı, fiziki ve beşerî coğrafyası ve tarihçesi ve Ambaralan Köyü hakkında kısaca bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde ağızlar, Erzurum ili ağızları ve Erzurum ili ağızları üzerine yapılan çalışmalardan bahsedilmiştir.

Üçüncü ve bu çalışmanın asıl kısmını oluşturan bölümde “Kavram Alanları” başlığıyla kavram, kavramlaştırma (anlamlandırma) ve kavram alanları terimleri açıklanmıştır. Köyün söz varlığının incelenmesi hususunda bölge ağzından derlenen ve ilgili kaynaklardan taranan kavramlar “Ambaralan Köyü’nün Söz Varlığında Bulunan Kavram Alanları” başlığı altında sıralanmıştır. Bu çalışmada, kendi içinde alt başlıklardan da oluşan “barınak-konut (halk mimarisi), aydınlanma ve ısınma kavramları, taşıtlar ve taşıma teknikleri, ekonomi türleri, beslenme ve mutfak, ölçme, tartma, hesaplama kavramları, giyim ve kuşam, halk bilgisi, geçiş dönemleri, halk oyunları, çocuk oyunları ve oyuncaklar, yer adları, meslekler, vücut ve vücut ile ilgili kavramlar, aile ve akraba ile ilgili kavramlar” on beş ana kavram alanı üzerinde durulmuştur. Elde edilen veriler, *italik* bir şekilde devamında tırnak içerisinde anlamı verilerek kavram alanlarına göre alfabetik bir sıra düzeniyle sınıflandırılmıştır.

Tasnifleme hususunda etimolojik bilgi ya da sözcük türleri dikkate alınmamıştır. Madde başlarında yer alan sözcüklerin araştırma yapılan bölge ağzında farklı söyleyişleri, sözcükler arasına getirilen “/” eğik çizgi ile “*gudih / guduḥ*” biçiminde ifade edilmiştir. Böylece söz konusu ağızdaki, farklı varyantlar da gösterilebilmiştir. Fiil soylu sözcüklerde mastar eki gösterilmemiş ve fiil kökünden sonra “-“ işaretinin kullanımı tercih edilmiştir. Elde edilen verilerin birden çok anlamı var ise ve anlamlar aynı kavram alanı içine dâhil edilebiliyorsa anlamlarda numaralandırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma bölgesinde en çok kullanılan anlamdan en az kullanılan anlama doğru bir sıralama tercih edilmiştir. Birden çok anlamı olup anlamları dolayısıyla birçok kavram alanına eklenebilecek sözcükler dâhil edilmesi gereken kavram alanlarına yazılmış buna bağlı olarak da tek sözcük birkaç kez kaydedilmiştir. Bu durum da madde başlarının üzerinde bulunan “*kırtik*¹” sayılar ile gösterilmiştir. Tırnak içerisinde verilen anlamlarda *italik* olarak yazılan sözcükler bu çalışmada madde başı olarak kullanılmıştır. Vücut ile ilgili kavramlar listelenirken madde başından sonra parantez içine “Lat.” kısaltması ile sözcüğün bilimsel ismi verilmiştir. Bu bölümde dipnotlarda verilen ek bilgilerde öncelikle madde başı hakkında kaynak kişinin verdiği ek bilgi, sözcüğün *Derleme Sözlüğü*’ndeki durumu hakkındaki ek bilgi ve yayın yılı en eski olandan en yeni olana olacak şekilde yararlanılan diğer çalışmalardan ek bilgiler sunulmuştur. Kavramlar hakkındaki örnek cümleler, dipnotlarda ek bilgiler biçiminde verilmiştir. Kavramlar ile ilgili örnek cümlelerde, kaynak kişiler söz dizimi konusunda cümleyi nasıl kullanmışsa kaynak kişinin tercihiyle bağlı kalınmıştır. Söz dizimi hususunda örnek cümlelere müdahale edilmemiştir. Köy ağzında yer alan söz varlığı unsurları “Ambaralan Köyü Ağzında Bulunan Söz Varlığı Unsurları” başlığı altında listelenmiştir. Köyün söz varlığı unsurları “atasözleri-deyimler, dualar ve beddualar, kalıp ifadeler, ünlem ifadeleri, sevgiyi çağrıştıran ifade” olmak üzere beş alt başlık içermektedir. Aynı bölümde dördüncü olarak *Derleme Sözlüğü*’ne katkı sağlamak amacıyla araştırma bölgesinde tespit edilen kavramların sözü geçen sözlükteki durumu üç alt başlık hâlinde analiz edilmiştir. Bu alt başlıklar, “*Derleme Sözlüğü*’nde bulunmayan kavramlar, *Derleme Sözlüğü*’nde bulunmayan varyantlar ve *Derleme Sözlüğü*’nde aynı anlamda bulunmayan kavramlar” biçimindedir. Yer adları, atasözleri ve deyimler, dualar ve beddualar, kalıp ifadeler, sevgiyi çağrıştıran ifade dışında kalan kavram alanlarındaki

sözcükler, Türk Dil Kurumunun web sayfasındaki *Derleme Sözlüğü*'ne göre incelenmiştir. Dualar ve beddualar, kalıp ifadeler, sevgiyi çağrıştıran ifadeler de Türk Dil Kurumunun web sayfasındaki *Güncel Türkçe Sözlük*'e göre analiz edilmiştir. Atasözleri ve deyimlerin incelenmesinde ise Türk Dil Kurumunun web sayfasındaki *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*'ne bağlı kalınmıştır. Yer adlarının sözlüklerdeki varlığı incelenmemiştir.

Dördüncü bölümde köy ağzından derlenen metinler çeviri yazı işaretlerine bağlı kalınarak yazıya aktarılmıştır. Kaynak kişiler söz dizimi konusunda cümleyi nasıl kullanmışsa kaynak kişinin tercihinine bağlı kalınmıştır. Devrik cümleler, kurallı cümle hâline getirilmemiştir.

Beşinci bölümde bu çalışmanın üçüncü bölümünde yer alan kavramlar ve söz varlığı unsurlarının dizini oluşturulmuştur. Metinler bölümü dizin bölümüne dâhil edilmemiştir. Dizin oluşturmada Microsoft Office 2024 programından faydalanılmıştır.

1. ERZURUM İLİ VE AMBARALAN KÖYÜ

1.1. Erzurum'un Adı

Şehrin konumlandığı ova birçok yolun kesiştiği ve savunmasının kolaylığından dolayı farklı alanlarda merkez üssü hâlini almıştır. Bölgenin yakınlarında bulunan günümüzdeki ismi Kahramanlar olarak geçen Karaz Köyü'nde yapılan kazılar neticesinde Hititlere ait yapı kalıntılarına rastlanmıştır. Orta Çağ'da Selçuklularca yıktırılmış bulunan Arzen (Erzen) şehrinin burada var olması, isminin de Hitit devrinde bulunan "Azzi" den türemiş olması ve günümüzdeki ismine ad vermiş olması kuvvetle muhtemeldir. Roma'nın, şehri gele geçirmeden önce Ermeniler tarafından "Karin" veya "Karnoi Kalak" isimleri kullanılmıştır. Bu isim Bizanslılar tarafından Yunancalaştırılarak "Krantis" biçimini almıştır.² Şehir, Doğu Roma sınırları içerisine girdiğinde İmparator Theodosiupoli'nin emriyle yeni bir şehir inşa edilmiştir. Şehir; Theodosiupoli'e ithafen generali Anatolius tarafından, "Theodosiupolis" adını aldı ama "Karin" ve "Karana" isimleri hâlen varlığını sürdürdü. Hatta "Karantis" de kullanılmaya devam etmiştir. Müslüman Arapların şehri fethinin ardından şehir için "Kalikala" veya "Kali" adlarını kullandılar. Bunların "Karnoi Kalak" tan türediği düşünülmektedir. Selçuklular Erzen'i yıkmıştır, işgalden kaçan halk "Theodosiupolis" e sığınmıştır. Dolayısıyla burası için kullanılan Erzen isminden gelmektedir ancak Siirt'te bulunan Erzen'den ayırt edilmesi ve karıştırılmaması için Anadolu'da bulunduğunu anlatan "Erzen el Rum/Arz-ı Rum" adının kullanılması uygun görülmüştür. Bu ad sonrasında günümüzdeki adını alıp "Erzurum" olmuştur (Gemalmaz 1995: 1/14).

1.2. Fiziki Coğrafyası

Erzurum ilinin konumu, yüz ölçümü, yüzey şekilleri (jeomorfolojisi), akarsular coğrafyası (potamoloji), göller coğrafyası (limnoloji), iklimi (klimatoloji), bitki coğrafyası (fitocoğrafya) hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

² Küçük, C., "Erzurum", İslâm Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul 1995, <https://islamansiklopedisi.org.tr/erzurum> uzantılı web sayfasına 13/06/2025 tarihinde erişim sağlanmıştır.

1.2.1. Konumu ve Yüz Ölçümü

Erzurum ili, Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesinde 39 kuzey – 41 doğu boylamları arasında yer alır. Erzurum ilinin kuzeyinde Rize ve Artvin, güneyinde Muş ve Bingöl illeri, doğusunda Ardahan, Kars ve Ağrı batısında Bayburt ve Erzincan illeri bulunmaktadır. Yüz ölçümü 25.066 km² 'dir.

1.2.2. Fiziki Yapısı³

Erzurum yüzey şekilleri açısından dağlık ve yüksek bir arazide konumlandırılmıştır. Türkiye'nin en yüksek rakımına sahip olan Erzurum ili kuzeyinde Kargapazarı, güneyinde Palandöken dağlarıyla çevrilidir. Dumlulu, Güvercin ve Mescit Dağları ildeki diğer dağlardır. İlin güney kısmındaki sularını Karasu Irmağı ve Aras Irmağı toplamaktadır. Kuzey kısmının sularını ise Çoruh Irmağı toplamaktadır. İspir ilçesinden geçen Çoruh Irmağı, Tortum Çayı ile birleşir. Bir heyelan set gölü özelliği taşıyan Tortum Gölü, ilin en önemli gölüdür. Tortum Gölü'nün ağız bölümünde, Tortum Şelalesi bulunmaktadır. Sözü geçen göl, heyelan set grubundaki en büyük şelale özelliğini taşımaktadır. Dağların yüksek kesimlerinde, buzulların hareketiyle oluşan çukurlarda meydana gelen sirk göller de bulunmaktadır.

1.2.3. İklim ve Tabiat Yapısı

Erzurum ilinde yüksekliğinden dolayı sert karasal iklim görülmektedir. Uzun süren kışlar çok soğuk ve kurak, kısa süren yazlar ise sıcak ve kurak geçmektedir. Yağış rejimi düzensiz olup yağışlar daha çok ilkbahar sonu ve yaz başı olmaktadır. Kışın yağışlar kar şeklinde olup ve uzun süre yerde kalmaktadır. Yaz mevsiminde ortalama sıcaklık 18. 4 °C, kış mevsimlerinde ise -7 °C olabilmektedir. Türkiye'nin en soğuk illerindendir. Bitki örtüsünü, hava koşullarından dolayı daha çok dağ çayırları ve iğne yapraklı ormanlar oluşturur. Yaz mevsiminde aldığı yağışlar sayesinde alpin çayırları ve yüksek kesimlerde tayga ormanları gözlemlenebilmektedir. 255 endemik bitki topluluğu barındırmaktadır.

³ Bu kısım ve iklim ve tabiat yapısı bölümlerinin hazırlanışında Erzurum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün <https://erzurum.ktb.gov.tr/tr-56063/cografya.html> uzantısındaki bilgilerden yararlanılmıştır (13/06/25).

1.3. Beşerî Coğrafyası

Erzurum ilinin nüfusu (demografi) hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

1.3.1. Nüfusu

Erzurum ili; 20 ilçe, 21 belediye ve 1188 mahalleden oluşmaktadır. Bunlar; Aşkale, Aziziye, Çat, Hınıs, Horasan, İspir Karaçoban, Karayazı, Köprüköy, Narman, Oltu, Olur, Palandöken, Pasinler, Pazaryolu, Şenkaya, Tekman, Tortum, Uzundere, Yakutiye'dir.⁴ 2024 verilerine göre ilin toplam nüfusu 745.005'tir. Kadın nüfusu 373.312, erkek nüfusu 371.693'tür. Net göç hızı -15,86'dır.⁵

1.4. Tarihçesi

Tarih boyunca önemli yerleşim yerlerinden biri olan Erzurum; Aras, Fırat ve Çoruh Akarsularını içinde barındırmaktadır. Sözü geçen akarsuların boyundaki vadilerde kültür ve medeniyet atılımları gözlenmiştir. (Eğilmez, 2004, s. 26, 27). Yapılan arkeolojik kazılar neticesinde elde edilen bilgiler doğrultusunda bölgede, MÖ 3000'den sonra Huniler, Hayaşalar, Urartular, Asurlar, Kimmerler, İskitler, Medler ve Persler hâkim olmuştur. MÖ 4. yüzyılda Makedonya Kralı İskender, bölgeye egemen olmuştur. MÖ. 220'de Selefkuslar, Karasu ve Aras boylarına sefer düzenleyerek bölgeyi bünyelerine katmışlardır (Kayserili, 2011, s. 65). Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesinin ardından Erzurum, Doğu Roma sınırları içerisinde yer almıştır. Bizans ve Sasaniler arasında süren yoğun mücadelelerden dolayı İmparator Theodosius, Sasani hücumlarına engel olmak ve olası bir hücumda merkez üstü yaratmak adına ülkenin doğusuna yeni bir şehrin inşa edilmesine karar verdi. Generali olan Anatolius'u, bu iş ile vazifelendirdi. Yapılan araştırmalar sonucunda Erzurum Ovası'nda Karasu yatağına yakın bir yerde şehrin kurulmasına başlandı. Anatolius tarafından imparatoruna ithafen bu şehre "Theodosiopolis" ismi verildi ve şehir hem askerî hem de idari bakımdan bir merkez hâline geldi. Bizanslılar, aynı dönemde Persler ve Sasaniler ile mücadele içinde olmuşlardır. Theodosiopolis, hem Pers hem de Sasaniler egemenliğine geçse de Bizanslılar şehri kısa sürede geri almayı

⁴ T.C. Erzurum Valiliği'nin <http://www.erkurum.gov.tr/ilcelerimiz> uzantılı web sayfasından alınmıştır (13/06/25).

⁵ Türkiye İstatistik Kurumu'nun <https://cip.tuik.gov.tr/> uzantılı veri portalından alınmıştır (13/06/25).

başarmışlardır. Diğer taraftan İslamiyet'i yaymak amacıyla yeni yerler fethetmek isteyen Müslümanlar da şehri istemekteydi. Müslüman Arapların Sasanileri ortadan kaldırmasıyla süregelen bu kavga Müslüman Araplar ve Bizanslılar olarak isim değiştirdi. 652 yılında Müslüman Araplar tarafından şehir fethedilmiştir. Şehrin fethinden sonra Erzurum için "Theodosiopolis" ismi yerine "Kalikala/Kali" isimlerini kullanmışlardır. Müslüman Arapların idaresi altında olan kentte ticaret ve sanat konusunda ilerlemeler gözlemiştir. Ticaret alanındaki gelişmeler ekonomiye olumlu anlamda etkide bulunmuş ve şehir güçlü bir konuma getirmiştir. (Kayserili, 2011, s. 65-70). Doğu toprakları üzerine fetihler gerçekleştiren Selçuklu Türkleri, Theodosiopolis yakınlarındaki "Erzen" şehrini ele geçirmişlerdir. Söz konusu şehre Malazgirt Zaferi'ne kadar yapılan Selçuklu akınları geçici bir özellikte olmuştur. Malazgirt Zaferi sonrasında şehrin sahipleri değişmiş ve şehir Müslümanların eline geçmiştir. Erzurum ve çevresinde bulunan Saltuklular, Anadolu'da kurulan ilk Türk beyliği olma özelliğine sahiptir. Bu tarihten sonra şehir Anadolu Selçuklularına tabii oldu. Moğollar ve sonrasında İlhanlı hâkimiyetine giren şehir, İlhanlıların dağılmasının ardından Eratna Türk Beyliği'ne geçti. 14. yüzyılın sonralarına doğru Karakoyunlular ve Timur'un elinde bulundu. 1514 tarihinde şehir, Yavuz Sultan Selim tarafından alındı fakat Safeviler şehri geri alınca şehir Kanuni Sultan Süleyman tarafından Osmanlı toprakları idaresine alındı. I. Dünya Savaşı'nda, Ruslar tarafından işgal edilmiş ancak Brest-Litovsk Antlaşması ile geri alınması sağlanmıştır. Anadolu'nun kurtuluşunda büyük bir öneme sahip olan şehirde Erzurum Kongresi düzenlenmiştir. Bu durum millî mücadele bakımından da büyük bir adım olmuştur.⁶

1.5. Ambaralan Köyü

Erzurum'un Pazaryolu ilçesine bağlı olan kırsal bir mahalledir. Önceki dönemlerde İspir ilçesine bağlı olan köy, 1989 yılında Resmî Gazete'de yayınlanan kanun ile Pazaryolu ilçesine bağlanmıştır.⁷ Köyün eski ismi, kayıtlarda Küçük

⁶ T.C. Ulaştırma ve Alt Yapı Bakanlığı, Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü'nün <https://dhmi.gov.tr/sayfalar/havalimani/erzurum/SehirTarihcesi.aspx> uzantısındaki web sayfasından alınmıştır (15/06/25).

⁷ <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20202.pdf> web uzantısından alınmıştır (10/06/25).

Kocuktur veya Kocoktor olarak kaydedilmiştir.⁸ Yerel dilde, Küçük Gocuktur ve Gocuktur biçimindedir.

İl merkezine 153 km, ilçe merkezine ise 31 km uzaklıkta konumlanmıştır. Pazaryolu'nun kuzeydoğusunda yer alan köy, Büyükdere, Kumaşkaya ve Yiğitbaşı köylerine komşudur.

2023 yılında yapılan nüfus sayımına göre Ambaralan Köyü'nde 32'si kadın, 20'si erkek olmak üzere toplam 52 kişi yaşamaktadır.⁹ Sözü geçen yerleşkenin kentlerin sunduğu iş ve eğitim imkânlarından dolayı özellikle büyük şehirlere, köyün bağlı olduğu il ve ilçe merkezlerine ya da yakın konumdaki şehirlere göç verdiği gözlenmiştir.

Bir dağ eteğinde bulunan köyde toplu bir yerleşim görülmektedir. Yerel halkın başlıca ekonomi kaynağını hayvancılık oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra, bölgede önemli bir üne sahip olan İspir fasulyesi de yetiştirilmektedir. Böylece tarımcılık az miktarda olsa da bir geçim kaynağını teşkil etmektedir.

Köyde sağlık ocağı ve posta teşkilatı bulunmamaktadır. Daha önceki yıllarda ilkokul düzeyinde eğitim veren bir okul vardır ancak bu okul günümüzde aktif bir şekilde eğitim vermemektedir.

⁸ <https://kutuphane.tarimorman.gov.tr/vufind/Record/1177662> web sayfasından açık erişim sağlanmıştır (10/06/25).

⁹ <https://cip.tuik.gov.tr/> web uzantısından ulaşılmıştır (10/06/25).

2. ERZURUM İLİ AĞIZLARI VE ÜZERİNE YAPILAN ARAŞTIRMALAR

2.1. Ağızlar ve Erzurum İli Ağızları

Ağız (dialect) bir dilin ya da lehçenin belirli bölge halkına özgü sözlü anlatım yollarının bütünü şeklinde açıklanabilecek bir dil bilim terimidir. Canlı diller olan ağızlar, yazı diline oranla daha fazla söz varlığına sahiptirler çünkü ağızlar, korucuyu özellikleriyle bir dilin ve bir kültürün asırlık bilgi ve birikimlerini muhafaza eden değerli bir hazine gibidir. Böylelikle dil araştırma ve incelemelerinde önemli bir bilgi kaynağı durumundadır. Ağız çalışmalarıyla birlikte bir dilin hangi dillerden ne şekilde ve ne oranda etkilendiği, sözcüklerin zaman içerisinde uğradığı ses, şekil ve anlam farklılıkları, önceki dönemlerde kullanılan fakat günümüzde kullanılmayan arkaik sözcükler tespit edilebilmektedir.

Anadolu ağızları hakkında yapılan araştırmaların başlangıcını 19. yüzyılın ortalarına kadar götürülebilmek mümkündür. Bu dönemde yapılan araştırmalarda, belli istisnalar dışında çoğunlukla yabancı kökenli araştırmacılar rol oynamıştır. 1940'a kadar yapılan ilk araştırmalar; Hartman, Maksimov, Pisarev, Balkanoğlu, Bonelli, Deny, Kúnos, Foy, Thúry, Vincze, Kowalski, Balhassanoğlu ve Räsänän taraflarınca yapılmıştır. Bu çalışmalar, Anadolu ağızlarından metinler, ağızlardan dil bilgisi ve ufak çaplı derlemelerden oluşmaktadır (Korkmaz, 1995, s. 143,144). 1940'tan sonra yerli araştırmacılar da söz konusu alanda varlıklarını göstermişlerdir. Anadolu ağzı üzerine çalışma yapan ilk yerli araştırmacı Ahmet Caferoğlu'dur. Caferoğlu, Anadolu'nun neredeyse her karış toprağını gezerek bölge ağızları üzerine metin derlemeleri yapmış ve 9 ciltlik bir külliyat hazırlamıştır fakat sözü geçen metinler; ses kayıt cihazıyla kaydedilmediği ve duyma yoluyla analiz edildiği, metinlerin çoğunun manzum metinlerden oluşması, her ağız bölgesinde farklı bir çeviri yazı işareti kullanılması vb. sebepler dolayısıyla eksikleri ve kusurları bulunmaktadır. Buna karşılık Anadolu ağızları için değerli veriler durumundadır (Akar, 2006, s. 39). Daha sonraki dönemlerde Zeynep Korkmaz, Tuncer Gülensoy, Efrasiyap Gemalmaz, Turgut Günay ve Ahmet B. Ercilasun gibi araştırmacıların öğrencilerine ağız araştırmaları üzerine aktardıkları birikimleriyle bu alanda önemli adımlar atılması sağlanmıştır.

Anadolu bölgesinin dil ve ağız yapısı açısından temeli Oğuz Türkçesine dayanmaktadır. Oğuzlar, kendi aralarında belli ayrımlara uğrayarak “boy” adı altında 24 küçük gruplara ayrılmışlardır. Bu 24 küçük boy “Üç-ok” ve “Boz-ok” olarak iki grupta toplanmıştır. Anadolu’ya gelen bu iki grup mensubu Oğuz boyları, Anadolu’yu yurt tutmuşlardır. Söz konusu durum, Anadolu ağızlarının oluşumundaki ilk temeldir. Çünkü göçebe bir yaşam tarzına sahip olan Oğuzlar, standart özelliklere sahip tek dil kullanmamışlardır. Boylar arasında hem ses hem de şekil olarak farklılıkları bulunmaktadır (Korkmaz, 1971, s. 22, 23).

Oğuzlar 300 yıllık bir süre zarfında Anadolu’ya ayrı zamanda ve gruplar hâlinde gelmişlerdir. Gelen boyların bazıları yerleşik bir yaşam kültürünü benimsemiş bazıları ise Anadolu içinde göçebe yaşam tarzını devam ettirmiştir. Bu ve çeşitli sebepler, Anadolu içerisinde başlayan etnik dalgalanmayı yüksek oranda etkilemiş ve farklı etnik öğeleri birbirine karıştırmıştır. Bu durum da Anadolu ağızlarının oluşumunda ikinci etken olmuştur (Korkmaz, 1971, s. 22, 23).

Anadolu ağızları; tespit edilen ses, şekil ve söz dizimi niteliklerine göre belli sınıflandırmalara tabii tutulmuştur. İlk sınıflandırma İ. Kúnos tarafından yapılmıştır. Anadolu ağızları üzerinde yaptığı külliyat çalışmasıyla da bilinen Ahmet Caferoğlu, G. Hazai, Milan Adamoviç, Piet Kral, Tooru Hayashi, Tahsin Banguoğlu, Ahmet B. Ercilasun vb. birçok araştırmacılar tarafından sınıflandırma çalışmaları yapılmıştır.

Anadolu ağızları, “Doğu Grubu Ağızları”, “Kuzeydoğu Grubu Ağızları”, “Batı Grubu Ağızları” şeklinde ana gruplar hâlinde sınıflandırılmıştır. Erzurum ili ağızı, “Doğu Grubu Ağızları” içinde yer almaktadır. “Doğu Grubu Ağızları” içerisindeki alt başlıklarda; “II. Grup” Erzurum ilinin; Erzurum merkez, Aşkale, Ovacık, Horasan, Tekman, Narman, Pasinler, Hınıs, Karayazı bölgelerini içine alır. “III. Grup” da Oltu, Tortum, Olur, Şenkaya ve İspir bölgelerini kapsar (Karahan, 2022, s. 1, 57, 58). Erzurum ili ağızında yer yer Eski Türkçenin, Eski Anadolu Türkçesinin, Kıpçak Türkçesinin ve şimdinin standart Türkçesi olarak nitelendirilen Türkiye Türkçesi aydın konuşmasının nitelikleri görülebilmektedir. Dilimizin daha çok Türkmen-Azeri-Terekeme ağız ipuçlarını vermektedir (Gemalmaz 1995: 1/22).

2.2. Erzurum İli Ağızları Üzerine Yapılan Araştırmalar

Bir milletin ulusal kimliğinin belirlenmesinde önemli rol oynayan ağız araştırmaları, son yıllarda hız kazanmıştır. Yapılan derlemeler sonrası ses ve şekil incelemesi, sözlük gibi araştırmalar sürmektedir. Bunun yanında günümüzde Türk Dil Kurumunun “sozluk.gov.tr” uzantılı web sayfasından *Derleme Sözlüğü* seçilerek istenilen sözcük kolaylıkla taranabilmektedir. Sözlükte 1932-1934 yılları arası ve 1952-1959 yılları arasında yapılan derlemelere ek olarak Türk Dil Kurumu tarafından yayınlanan ağız çalışmalarından sözcüklerin de eklenmesi sözlüğün veri tabanının zenginleşmesini sağlamıştır. Günümüzde ağız çalışmalarıyla ilgili en büyük çalışma *Türkiye Türkçesi Ağızları Atlası Projesi*’dir. Türk Dil Kurumu bünyesindeki bu proje, Ağız Araştırmaları Bilim ve Uygulama Kolu araştırmaları kapsamında yürütülmektedir. Bu doğrultuda oluşturulacak olan haritaların kitap hâlinde yayınlanması ve internet ortamında da ses ve görüntü kayıtlarıyla hizmete sunulması planlanmaktadır.

Erzurum Ağzı ile ilgili bilinen ilk çalışma Abdî-i Karahisarî’nin *Lehçe-i Erzurum* isimli eseridir. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar 520’dedir. 8 yapraktan oluşan bir el yazmasıdır. Manzum bir biçimde yazılan 148 beyitlik bir sözlüktür (Gülensoy & Alkaya, 2003, s. 19). Selâhattin Olcay’ın *Erzurum Ağzı (İnceleme-Derleme-Sözlük)* isimli çalışmasında, Erzurum’un il merkezindeki yerel halkın ağız özelliklerini incelemiştir. Erzurum ağzı üzerine yapılan en kapsamlı çalışma, Efrasiyap Gemalmaz’ın *Erzurum İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük ve Dizinler)* isimli ve 1973’te sunulan doktora tezidir. Çalışma üç ciltten oluşmaktadır. Birinci cildinde ilin fiziki ve beşerî coğrafyası, tarihçesi, derleme yapılan köyler vb. gibi bilgilerden sonra derlenen metinlerdeki sözcüklerden örnekler verilerek ilin ses ve şekil incelemesi yapılmıştır. İkinci cildinde ilin farklı ilçelerinden derlenen örnek metinler bulunmaktadır. Üçüncü cildini ise derlemeler sonrası ilin ağzı için oluşturulan sözlük, ses ve şekil bilgisi dizini oluşturmaktadır. Ahmet Caferoğlu’nun *Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar: Kars, Erzurum, Çoruh İlbaylıkları Ağızları* isimli çalışmasında geniş bir coğrafyadan uzun yıllar süren metinler derlenmiştir. Erzurum ili ağızları “Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplama” bölümünde yer almaktadır. Bahaeddin Ögel’in de söz konusu ilin ağzıyla ilgili iki yazısı bulunmaktadır. Bilge Seyidoğlu’nun *Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar* isimli doktora tezi her

ne kadar halk bilim araştırmaları içine dâhil edilse de kaydedilen masalların transkripsiyonlu oluşu dil araştırmalarına da katkı sağlamıştır (Korkmaz, 1995, s. 153, 154). Atatürk Üniversitesi bünyesinde hazırlanan mezuniyet tezleriyle dil ve halk bilim alanında birçok çalışma hazırlanmış ve hem Erzurum ili ağızlarına hem de diğer illerin ağızlarına kaynak malzemeler sağlanmıştır (Köktekin, 2018, s. 283-290).¹⁰

¹⁰ Kâzım Köktekin, *Atatürk Üniversitesi'nin Ağız Araştırmalarındaki Yeri*, söz konusu mezuniyet tezleri için bk.

3. AMBARALAN KÖYÜ'NÜN SÖZ VARLIĞI

3.1. Kavram Alanı

Aksan'a göre her insan belleğinde dış dünyaya ilişkin bazı tasarım ve deneyimler bulunmaktadır. Kişi, ana dilini öğrenirken örneğin “buz ve ateş” bu deneyim ve tasarımlarla öğrenir. Buzun soğuk, ateşin ise yakıcı bir etkiye sahip olduğunu deneyimleriyle öğrenerek bilir. Bunlardan bahsetmesi gerektiğinde ise ana dilde bulunan karşılıklarına başvurur. Bu tasarım ve deneyimlerle dış dünyadaki nesnelerin dildeki isimleri kişinin belliğinde birleşir (Aksan, 2015, s. 150).

Dilden ayrı biçimde insan belleğinde kavramlar bulunmuş olsa bile bunlar; nitelikleri ve şekilleri kesinleşmemiş tasarımlar olarak kalmaktadır. Buna göre kavram; dünyadaki nesnelerin, şekillerin, durumların vb. dildeki anlatımıdır. Bir başka açıdan da dünyadaki nesnelerin ortak özelliklerine dayanan bir genellemedir.

Kavramların değer ve özellikleri aynı dili konuşan kişilerde ortalama aynıken bazı sözcüklerin insan belleğinde kişisel deneyim, sosyokültürel çevre, yetiştirme tarzı ve çevresine göre değişiklik gösterebilmektedir. Bunun yanında kavramlar, aynı dili konuşan insanlar tarafından bazı kişisel değerler taşımasından kaynaklı insan belleğinde farklı tasarım ve duygular canlandırmaktadır. Balık yemeyi çok seven birinin “balık” sözcüğünü duyduğundan belleğinde beliren duygu ile yediği balıktan zehirlenmiş ve hastanede tedavi görmüş birinin belleğinde canlanan duygu aynı değildir. Bu bağlamda kavramların canlandığı tasarımlar “genel” ve “özel” olarak ikiye ayrılabilir. (Aksan, 2015, s. 150-152).

Kendine ait bir dili bulunan her toplum dünyadaki nesnelerin farklı hâl ve olayların anlatımında ses bileşimlerinden faydalanır. Bu konuda her dilin kendine has belli özellikleri bulunmaktadır. Bazen kendine ait kök ve eklerle türetmeler yapar bazen de nitelik bakımından benzerlik taşıyan kavramları referans alarak belli aktarmalarla adlandırmayı benimser. Dünyadaki durum, olay ve nesnelerin ses aracılığıyla sembolleştirilerek kavramlaştırılmasına “anlamlandırma” denmektedir (Aksan, 2021, s. 39, 40).

Birbirleri arasında ilgi ve alaka bulunan yakın ya da eş anlamlı sözcüklerin ortak kümesine de kavram alanı denmektedir. Kavram alanında sözcükler arasındaki

bağ önemlidir. Bu bakımdan kavram alanı, sözcüklerin anlam bağlantılarının, meydana getirdiği bütünlük şeklinde açıklanabilir (Altundaş, 2021, s. 539).

3.2. Ambaralan Köyü'nün Söz Varlığında Bulunan Kavram Alanları

Bu çalışmada, Erzurum ilinde bulunan Ambaralan Köyü'nün ağız özellikleri temel alınmıştır. Köyün söz varlığında tespit edilen kavramların kavram alanlarına göre sınıflandırılması şu şekildedir:

3.2.1. Barınak ve Konut (Halk Mimarisi)

Söz konusu köyün söz varlığı “barınak ve konut” hususunda üç başlık altında sınıflandırılmıştır. Bunlar: tipleri, yapım teknikleri ve kullanılan araç gereçler, ev eşyasıdır.

3.2.1.1. Tipleri

galiv “genellikle çatısı topraktan ve kenarları taş duvardan oluşan tek kişilik çoban barınağı”

konāh “çok pencereli oda, misafirhane”

*ören*¹ “yıkık ev ya da evlerin taş kalıntıları”¹¹

örtme “ev ya da kulübelerin önüne inşa edilen üstü kapalı, yanları açık çardak benzeri bir yer”

*peg*¹ “bostan çardağı”¹²

3.2.1.2. Yapım Teknikleri ve Kullanılan Araç Gereçler

acar “üstten toprak dökülmemesi için tavanda kirişlerin üstüne konulan kalın ot”¹³

arustah “tavan”¹⁴

¹¹ DS’de “şehir, köy, mimar, harşız yapılan duvar, ormanlık yer, bir çeşit toprak, bir yerin en verimli ovası” anlamındadır (<https://sozluk.gov.tr/13/04/25>).

¹² DS’de verilen anlam dışında “yıkılmış ev arazisi” olarak geçer (<https://sozluk.gov.tr/13/03/25>).

¹³ DS’de “yeni, taze, kuvvetli, semiz, cesur, becerikli, çevik, zeki, çapkın, iyi, zehirli bir ot, keskin, acımsı, şiddetli, bir çeşit hıyar” anlamlarıyla kullanılmıştır (<https://sozluk.gov.tr/13/04/25>).

¹⁴ *Arıstak*, *aristah*, varyantlarıyla DS’de aynı anlamdadır (<https://sozluk.gov.tr/13/04/25>). TETTL’ de <Erm. *arastağ* <*arastak/arasdak/aristah/arustah* “tavan”dır (Tietze: 1/423).

aşğana / aşhana “tandır dumanın çıkmasını sağlayan, iki tarafı açık, üçgen şeklinde ahşap baca”¹⁵

avli “koridor, hol”¹⁶

ayaşyoli “hela, tuvalet, ayakyolu”

baca “toprak tavan”

balhon “balkon”

bedevre “damda üzeri ahşaptan ya da saçtan yapılmış genellikle kışın ot ve samanları muhafaza etmek için kullanılan bir çeşit kiler”¹⁷

börk “evin baca desteğini sağlamak için ev iskeletindeki direklerin başında bulunan kütük”¹⁸

çatma “taştan yapılan evlerde oda bölmelerini yapmak için iki tahta arasına dökülen toprak”¹⁹

çeper “bahçe ve tarlaların sınırları belli etmek için kullanılan çit”²⁰

daraba “oturma odasında duvarların alt kenarlarına yaslanmak için çakılmış, ortalama altmış ya da yetmiş cm uzunluğundaki ahşap kaplama”²¹

dişgar “çitin tahta kapısı”

ğol “börkün üstüne yatay biçimde kokan ve baca desteği sağlayan kütük”

gont “evlerin tavan ya da tabanına konulan, bütün direk ve kirişlerin bağlandığı ana ağaç”

¹⁵ DS’de *aşhana* ve *aşkana* varyantlarıyla “mutfak” olarak geçmektedir (<https://sozluk.gov.tr/19/03/2025>).

¹⁶ DS’de de aynı anlama gelmektedir ve *avlu* ve *avli* varyantları mevcuttur. *Avli* varyantıyla “evlerin önündeki küçük bahçe” karşılığındadır. *Avlu* varyantı ile “ağıl, bahçe etrafına yapılan çit, verimli tarla, kiler, büyük yazlık ev” anlamındadır. Yalnızca *avlu* varyantı, Erzurum’da derlenmiştir (<https://sozluk.gov.tr/19/03/25>).

¹⁷ DS’de “damda üstüne kiremit dizilen veya kiremit yerine kullanılan ince tahta, tahtadan tuzak” anlamlarına karşılık vermektedir (<https://sozluk.gov.tr/19/03/25>).

¹⁸ DS’de bunun yanında “sabanda bulunan baş çivisi, bir çeşit yakı, patlıcanın yeşil kısmı, arı sepetinin üzerine konulan kılıf, bir çeşit şapka ve başörtüsü” anlamları da mevcuttur. TS’de “başa giyilen külah” olarak geçmektedir (<https://sozluk.gov.tr/19/03/25>).

¹⁹ DS’de yığma ev, yörük çadırı, direkleri arasına kerpiç ya da tuğla konan duvar, köşe, başörtüsü, yayık yaymak amacıyla kullanılan araç, sehpa, elbise sandığı, bahçelere yapılan küçük kulübe, semerin ağaç bölümü” olarak tanımlanmıştır (<https://sozluk.gov.tr/20/04/25>).

²⁰ DS’de “pislik, kir, kışın hayvanlara verilen kuru meşe, bağ çubuğu, herhangi bir tahıl ürününün içindeki yabancı madde, geçimsiz (kimse), sebze bahçesi, kirli çamaşır” anlamlarıyla kullanılmıştır (<https://sozluk.gov.tr/19/03/25>).

²¹ Ayrıca DS’de “tahta bölme, dükkân kepengi, parmaklık, tahıl konulan ambar, köy odalarındaki sedir, binanın yan duvarları ve balkon” olarak da gösterilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/19/03/25>). TETTL’de Ar. *darrāba* “dükkân kepengi; tahtadan olan perde”. <*daraba/tarabadır*. (Tietze: 2/561).

harma “evlerde tavanın oluşturulmasında kullanılan kalas”²²

hartuma “1. çatı katının kapatılmasında kullanılan bir ya da bir buçuk cm boyunda iki mm kalınlığında on beş cm genişliğinde olan ince tahta. 2. damda üzeri ahşaptan ya da saçtan yapılmış genellikle kışın ot ve samanları muhafaza etmek için kullanılan bir çeşit kiler”

havli “evin girişi ile evin odaları arasında bulunan hol”²³

hepenk “tandır dumanının çıkması için tavanda bulunan, açılıp ve kapanan kapak”²⁴

hetil “yapı duvarları övülürken duvarların düzgün olması almasıyla uzatılan ağaç”

hıbar “duvar yapımında taşların yerinden oynamaması için taş aralarına konulan taş kırıkları, taş parçaları veya ince taşlar”

him “ev, yapı temeli”²⁵

kenif “ayakyolu, tuvalet”²⁶

keran “büyük, kalın tavan direği”²⁷

kırman “ev tavanın kubbe şekli”²⁸

kurna “musluk”²⁹

küvle “tandırın hava deliği”³⁰

mahat “evlerin salon ve odalarında ortalama otuz cm yüksekliğinde yerden yüksek toprak veya ahşap zemin”

²² Söz konusu bu malzemenin oluşturduğu şekle, *kırman* denir.

²³ DS’de “havlu, bahçe, koridor” olarak da tanımlanmıştır (<https://sozluk.gov.tr/ 19/03/25>).

²⁴ DS’de aynı anlamın yanında “ev ve dükkânların pencerelerindeki kepenk, yeraltı deposu” anlamları da vardır (<https://sozluk.gov.tr/ 19/03/25>).

²⁵ DS’de “köşe, çalılık, büyük taş” anlamları da bulunur (<https://sozluk.gov.tr/ 14/04/25>).

²⁶ DS’de *kenef* varyantı ile tanımlanmıştır (<https://sozluk.gov.tr/ 19/03/25>).

²⁷ Araştırma bölgesinde “patavatsızlık yapıldığında ya da hatalı söz söylendiğinde” *keranı ortadan gır* olarak kullanılan kalıplaşmış bir söz de kullanılmaktadır. *Keran*: 1. Kalın tavan direği. 2. Yapılarda kullanılan büyük ağaç. Ağzlarda *keren*, *kiran* hâlleri de bulunur. <Erm. *geran* “kiriş” (BErm *keran*) Anadolu ağzlarında yapı işlerinde Ermenice kalıntılara sıkça rastlanır (Eren, 2020, s. 287).

²⁸ DS’de “çatı oluşturulurken ağaçların yuvarlak şekilde yerleştirilmesiyle oluşan kubbe biçimi, yuvarlak, dairemsi” olarak verilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/ 21/03/25>). Efrasiyap Gemalmaz “çoğunlukla mutfakların üzerine yapılan tavan örtüsü” anlamının yanında ayrıca *garlanguş* sözcüğünü de vermiştir. *Garlanguş* “kırlangıç dedikleri tavan örtüsü” olarak ifade edilmiştir (Gemalmaz 1995: 3/121,199).

²⁹ DS’de “koridor” anlamındadır (<https://sozluk.gov.tr/ 19/03/25>).

³⁰ Araştırma bölgesinde “geniş burunlu (kimse)” için benzetme yaparken de kullanılmaktadır.

merək “genellikle evlerin altında ya da yanında bulunan, ot ve saman koyulan bir çeşit kiler”³¹

mertək “ev tavanından toprak dökülmemesi için dizilen ince tahta parçaları”³²
mıh “çivi”

perçin “iki veya daha çok levhayı iliştmek amacıyla üzerine geçirilen çivinin ezilerek baş hâline getirilmiş uç kısmı”³³

piheri “ahşap soba bacası”³⁴

semersırtı “yapı damlarının kar tutmaması amacıyla çatılarda kullanılan üçgen şekli”

söve “kapının yerleştirildiği çerçeve”³⁵

sıva “sıva”

süser “kapı kilidi”

şayka “tahta çivi”³⁶

şurt “tandırın üst kıyısındaki siyah renkli çevresi”

tandır “genellikle evlerde bulunan, içinde yemek, yan duvarlarında ekmek pişirmek için kullanılan, kenarları kavdan oluşturulmuş içinde ateş bulunan silindirik şeklinde, zemine gömülü ocak”³⁷

tehtür “evlerin salon ve odalarında ortalama otuz cm yüksekliğinde yerden yüksek toprak veya ahşap zemin”

³¹ DS’de aynı anlamla birlikte “ot yığını, ahır ve odunluk” olarak da verilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/19/03/25>). ETDES’de <Erm. *marag* “samanlık” tır (Eren, 2020, s.367).

³² DS’de “çit, kısa ve kalın tahta parçası, ev tavanlarında kullanılan kalın sırık ve kalas, bir metreden uzun ağaç” olarak verilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/21/03/25>).

³³ DS’de “duvar ve çit” sözlüklerinin karşılığıdır (<https://sozluk.gov.tr/19/03/25>).

³⁴ Bu çalışmada madde başı olarak da geçen *aşganadan* küçüktür. DS’de *buharidir* (<https://sozluk.gov.tr/19/03/25>).

³⁵ DS’de “sivri, eşik, arabalarda yükü tutmak ya da bağlamak adına dört tarafa dikilen direkler, avlu kapısının yanlarına yerleştirilen uzun taşlar, kara sabanın toprağa az işlemesi, taşı yokuş, köşebaşı” gibi anlamlarla ifade edilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/10/04/25>).

³⁶ DS’de aynı anlamın yanında “eşkiya” anlamı da kullanılmaktadır (<https://sozluk.gov.tr/19/03/25>).

³⁷ DS’de aynı anlamla birlikte “bebeklerin yürütmesi için kullanılan dört tekerlekli yürüteç” olarak da geçmektedir (<https://sozluk.gov.tr/19/03/25>). Tandır “yere çukur açılması sonrasında yapılan bir cins fırın ve kışın ayaklarını ısıtmak amacıyla alçak bir masa altına mangal konulup üstüne yorgan örtülmesiyle oluşan düzen” şeklinde tanımlanmıştır. <Ar. *tannür* “yuvarlak kil fırını”dır (Eren, 2020, s.494).

*yaşmah*¹ “evlerde tandırın bulunduğu kısmı, evin diğer bölümlerinden ayıran, yarım ay şeklindeki tahta tavan kirişi”³⁸

yüznümere “tuvalet”³⁹

zırza “kapıyı söveye bağlayan demir parçası, kapı kilidi”

3.2.1.3. Ev Eşyası

bağırdah “bebeğin beşikten düşmemesi için uçlarında çubuk bulunan, beşiğin altından ve yorganın üstünden bağlanan bezden beşik bağı”⁴⁰

cecim “yünden dokunmuş nakışlı veya nakışsız çul, çuval ve kilim”⁴¹

çepük “sazdan örülmüş ve meyve koymaya yarayan, küçük, kulplu sepet”⁴²

döşşeh / *döşşek* “yalnızca koyunun yönünden yapılan yatak, şilte, minder”⁴³

egiş “ekmeği tandırdan çıkarmak amacıyla kullanılan bir ucu eğik, diğer ucu yassı demir kürek”⁴⁴

elceh “*kem* ve iplik bükülen aletin el ile tutulan kısmı”⁴⁵

galat “saman, ot, tezek taşımak amacıyla fındık çubuğundan yapılan bir çeşit sepet”

³⁸ DS’de “ocak üstünde tahtadan ya da topraktan raf, kapının üst pervazı, arı kovanlarının önündeki çıkıntı, değirmende unun tekneye döküldüğü kısım” olarak tanımlanmıştır (<https://sozluk.gov.tr/19/03/25>).

³⁹ DS’de bulunmayan sözcük; Türkçe Sözlük’te, verilen anlamdadır (<https://sozluk.gov.tr/19/03/25>).

⁴⁰ DS’de *bağırdak* varyantıyla aynı anlamda kullanılmıştır. TS’de “beşik bağı”dır (<https://sozluk.gov.tr/15/04/25>). TETTL’de, <ET *bağırdak* “çocuğun düşmemesi amacıyla beşiğe ve salıncağa bağlanan enli kumaş” tır (Tietze: 1/550).

⁴¹ Kaynak kişinin verdiği bilgiye göre; kıl heybe, *cecim*den yapılmaktadır. DS’de “ince dokunmuş renkli, nakışlı kilim, dokuma seccade, yatak örtüsü, masa örtüsü, ince halat” anlamları mevcuttur. TS’de de “ince dokunmuş nakışlı kilim” anlamındadır (<https://sozluk.gov.tr/14/04/25>). TETTL’de Far. *cācim/cācīm* “ince bir şekilde dokunmuş, nakışlı ve ince kilim” <*cacim/cecim/cicim*dir (Tietze: 2/32).

⁴² DS’de *çepik* varyantıyla bulunur ayrıca “çabuk, el çırpma, gömleğin uzun ve geniş kolu, çekirdek, keçi eti, örme yün terlik” anlamlarında kullanılmaktadır. (<https://sozluk.gov.tr/10/05/25>).

⁴³ DS’de *döşşek* (<https://sozluk.gov.tr/10/05/25>), Selâhattin Olcay’ın *Erzurum Ağzı, İnceleme-Derleme-Sözlük* isimli çalışmasında da *döşşeh* varyantıyla bulunmaktadır (Olcay, 1995, s. 130).

⁴⁴ Tandır karıştırmak için de kullanılmaktadır. DS’de “tandır ateşini karıştıran araç, tencerelerin ocaklara düşmemesi için konulan yassı demir ızgara, bıçkının ağız kısmından dökülen toz” olarak da geçmektedir (<https://sozluk.gov.tr/10/04/25>). TETTL’de Erm. *agiş* krş. Far. *āgūç* “çengel”, <*eğiç/eğiş/iğiç* “farklı işlerde kullanılan ucu eğri biçimde olan alet” tır (Tietze: 2/557).

⁴⁵ DS’de *elcek* biçimiyledir ayrıca “eli korumak amacıyla ele takılan ya da alınan kanca benzeri bir alet, tırpanın el ile tutulan bölümü, bulgur taşıda elle tutulan kısım, kapının tutacak yeri, harman aygıtını çevirmek için kullanılan kol, kuvvetsiz kadın, yağ eritmek için küçük kap, küçük çekiç, eldiven” anlamlarıyla. TS’de “eldiven” sözcüğüne karşılık gelmektedir (<https://sozluk.gov.tr/14/04/25>).

gıl sergü “üzerinde buğday kurutmak için kullanılan keçi kılından dokunmuş bir çeşit kilim”

*gotleç*¹ “kısalımış veya yıpranmış çalı süpürgesi”

hârer “genellikle ot ya da saman taşımak için kullanılan büyük çuval”

hâsir “gındıra otundan bükülerek oluşturulan bir çeşit iple örülen kilim benzeri kalın örtü”⁴⁶

hemençe “deriden çanta, torba”

herel “kıldan yapılmış büyük ve kalın çuval”⁴⁷

hetincek “tandır üzerine tencere koymak için kullanılan artı şeklinde demir ızgara”⁴⁸

külek “tereyağının muhafaza edildiği tahta kova”⁴⁹

kürsi “tandırın üzerine konulan, kısa bacaklı, tahta masa”⁵⁰

küstüm yastuh “tek kişilik küçük yastık”

lülük “çaydanlık ve demliğin ağız kısmı, çeşmede suyun akış yolu, oluğu”⁵¹

mitil “eski kumaş parçalarını bir araya getirerek yapılan ve genellikle tandır üstüne ya da kenarına örtülen örtü”⁵²

patat “yufka ekmeğini tandıra yapıştırmak için kullanılan içi ot ya da paçavra dolu, yastık biçiminde araç”⁵³

⁴⁶ Araştırma bölgesinde; daha çok tandır kenarlarına kilim mahiyetiyle, evlerdeki kilimlerin altına örtü olarak ve karpuz diplerine serilmek için kullanılmaktadır. TETTL’de <Ar. *hâşîrdir* (Tietze: 3/409).

⁴⁷ DS’de “mağara” olarak tanımlanmıştır (<https://sozluk.gov.tr/14/04/25>).

⁴⁸ DS’de aynı anlamla fakat bazı ses değişiklikleriyle *haticek*, *hatircek*, *hatırcek*, *hetircek* gibi farklı varyantları vardır (<https://sozluk.gov.tr/10/04/25>).

⁴⁹ DS’de “küçük bostan kulübesi, yel, su kovası” anlamlarındadır. TS’ de “tahta kova, gerdel” (<https://sozluk.gov.tr/15/04/25>). *Külek* “bal, yağ, yoğurt gibi şeyler koymak için kullanılan kova”. Ağızlarda *gülek*, *güvlek* (>*güvelek*), *güylek*, *küvlek* gibi varyantları vardır. Orta Türkçede kullanılmamıştır. <Erm. *kovlak* “sağım kovası” (Eren, 2020, s. 342).

⁵⁰ Tandır ateşi azalmaya başladıktan sonra tandırın üzerine önce bölge ağzında “*kürsi*” denen seyyar masa ve onun da üzerine kilim örtülmektedir. Bu durum, ısınmayı kolaylaştırmak içindir.

⁵¹ DS’de “ince boru, huni şeklinde kese kâğıdı, çocuğun erkeklik azası, domates, dağın sivri bölümü, bir çeşit yöresel yemek” şeklinde geçer (<https://sozluk.gov.tr/10/04/25>).

⁵² Bölge ağzında “hâlsiz bir (kimse) ye” benzetme yaparken de kullanılmaktadır. Ör. (Aynı eski mitil düşersen.) DS’de “görünüşi çirkin, kaba kimse, yerinden kalkmaya üşenen kişi, yüz geçirilmemiş yorgan, minder, yatak, çok eskimiş, yatak ve giysi, giysi astarı, dövülerek yassılatılmış et, koyunlarda beliren bir çeşit hastalık, tıpkı, tastamam” anlamları da kullanılmıştır (<https://sozluk.gov.tr/19/03/25>).

⁵³ DS’de “peltek konuşan (kimse), tezgâhta gücüleri oynatmak için kullanılan tahta araç, çok eskimiş giysi ya da kumaş parçası, kumaş parçalarından oluşmuş tutacak, yünden terlik ya da patik, fırın silmeye yarayan, sopa ucuna bağlanan bez parçası” olarak tanımlanmıştır (<https://sozluk.gov.tr/15/04/25>).

pekke “evlerin salonlarında bulunan bir çeşit seyyar, ahşap divan”
peşgir “ince, dokuma havlu”
sehâlif “çalıdan yapılmış süpürge”⁵⁴
sergü “kilim, bir çeşit dokuma örtü”
süzgüç “sopa ucuna bağlanıp tandır içi temizliğinde kullanılan bez parçası”⁵⁵
tabağa “içine tütün konulan kutu”⁵⁶
tenci “ahır süpürmek için kullanılan çalı süpürgesi”⁵⁷
teşik “iplik bükme işinde kullanılan çıkırık”⁵⁸
teşt “içinde banyo yapılan ve çamaşır yıkanan sac veya alüminyumdan oluşan büyük leğen”⁵⁹
teşti “genellikle çamdan yapılmış büyük leğen”⁶⁰
*tutağ*¹ “tandırın soğumasını ya da yanmasını engellemek için top hâline getirilip dikilen ve tandırın hava deliğini kapatan bez parçaları”⁶¹
yan “farklı renkte iplerden ve desenlerden dokunan kilim”⁶²
yege “eğe”
yühlük “döşek, yorgan yastık gibi eşyaların üst üste dizilmesiyle oluşan yığın”

3.2.2. Aydınlanma ve Isınma Kavramları

Araştırma bölgesinde aydınlanma ve ısınma kavramları için tespit edilen kavramlar, “ışık araç gereçleri ve ısı araç gereçleri” olarak iki kavram alanında incelenmiştir.

⁵⁴ DS’de “*sakavil, sakavul, sakkavul*” biçimleriyle bulunur (<https://sozluk.gov.tr/> 15/04/25).

⁵⁵ DS’deki *pardıç, patat* sözcükleriyle eş anlamlıdır (<https://sozluk.gov.tr/> 15/04/25).

⁵⁶ ETDES’de *tabaka* “cepte taşınan tütün veya sigara kutusu”, <İt. *tabacchièra* “enfiye kutusu” (Eren, 2020, s.491).

⁵⁷ DS’de “imece” anlamındadır (<https://sozluk.gov.tr/> 14/04/25).

⁵⁸ DS’de “sin, gömüt, delik” anlamları mevcuttur (<https://sozluk.gov.tr/> 14/04/25). *Teşi, teşik*: yün eğirmek için kullanılan iğ” <Erm. *t’eşi, t’eşik* “iğ” (Eren, 2020, s. 509).

⁵⁹ < Far. *taş* “leğen” (<https://lugatim.com/s/ta%C5%9F> 14/04/25).

⁶⁰ DS’de “pekmez kaynatılan bakır kap” anlamı da bulunmaktadır (<https://sozluk.gov.tr/> 14/04/25).

⁶¹ DS’de aynı anlam *tutak* olarak ifade edilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/> 14/04/25).

⁶² DS’de “sedir şiltesi, dört tekerlekli arabanın takıp çıkarılabilen parmaklıkları, yapılan boydan boya konan kütük, arkadaş” olarak da tanımlanmıştır (<https://sozluk.gov.tr/> 15/04/25).

3.2.2.1. Işık Araç Gereçleri

beş numara “gaz lambasının boyut olarak en küçüğü”

fiske lambası “küçük, fitilli, fanussuz, basit lamba”

ğara lamba “küçük, fitilli, fanuslu, basit lamba”

löküz “geniş ortamlara ışık vermesi için kullanılan, gaz ile yanan seyyar lamba”

on dört numara “gaz lambasının boyut olarak en büyüğü”

yedi numara “gaz lambasının boyut olarak ortancası”

zakar “gaz lambalarına, gaz koyulmasını sağlayan huni şeklindeki alet”

3.2.2.2. Isı Araç Gereçleri

basma “ayakla çiğnenerek yapılan ve kürek ile kesilip küp şekline getirilen tezek”⁶³

el tezeği “elle şekillendirilen tezek”

fışgi / huşgi “kurumuş koyun, keçi gübresi ve parçaları”⁶⁴

ğalah “tezek yığını”⁶⁵

gözlük “ateş tutuşturmak için kullanılan çalı çırpı”

kaztavası “ateş küreği”

kösefi “bir kısmı yanarak kömürleşmiş odun parçası”

tağar “ısınmak amacıyla bir demir kova içinde yakılan ateş”⁶⁶

tâpiç “1. tandırı karıştırmaya yarayan demir ya da tahta sopa 2. bir kısmı yanarak kömürleşmiş odun parçası”

tezeğ / tezek “hayvan gübresinin kurutulması sonucunda elde edilen yakıt”⁶⁷

yaban tezeği “herhangi bir yerde kurumuş tezek”

yapma “tezek”

⁶³ Bölgede *basma tezek* tamlamasıyla da kullanılır. DS’de “anjin, helva yapılan kazan, bir tür tütün yaprağı ve tohumu, iskambil kâğıdı ile oynan bir oyun, sapı, döğen altına serme” anlamlarındadır (<https://sozluk.gov.tr/ 15/04/25>).

⁶⁴ TETTL’de <*fışkı* “gübre” anlamıyla Yun. *fıskı* olarak verilmiştir (Tietze: 3/79).

⁶⁵ DS’de *galak* biçimi de bulunur ayrıca “söğüt kabuğundan yapılan çeşit zurna” olarak geçmektedir. (<https://sozluk.gov.tr/ 14/04/25>). TETTL’ de, ET *kala-* “yığmak, istiflemek için kullanılmıştır. <*gala-* / *kala-* + -k “fiilden edilgen fiil sıfatı anlamında sıfat yapan yapım eki” (Tietze: 3/94).

⁶⁶ DS’de “ağzı geniş büyük toprak küp, toprak mangal, oturak, ateş küreği, geniş çuval, yarım ton tahlıl alan ölçek” olarak kullanılmıştır (<https://sozluk.gov.tr/ 15/04/25>).

⁶⁷ DS’de “iti toprak parçası, hayvanları sırayla gütmeye” olarak da geçer (<https://sozluk.gov.tr/ 10/04/25>).

3.2.3. Taşıtlar ve Taşıma Teknikleri

dayaḥ “atın bir yanına yükü tutması için dayatılan başı çatallı sopa”

hizeḥ “kızak”⁶⁸

kukari “omuzda su taşımak amacıyla kullanılan, iki ucunda bulunan kancaya kova asılan sırık”

sanduh “atlarla gübre taşımak amacıyla atın sırtına konulan menteşeden yapılma kutu”⁶⁹

suaḡaḥi “omuzda su taşımak amacıyla kullanılan, iki ucunda bulunan kancaya kova asılan sırık”

3.2.4. Ekonomi Türleri

Araştırma bölgesindeki ekonomi türleri “hayvancılık, tarım ve rençperlik ve arıcılık” olmak üzere üç alt başlık altında ele alınmıştır.

3.2.4.1. Hayvancılık

ahır “ahır, büyükbaş ve küçükbaş hayvanların bulunduğu yer”⁷⁰

ahur “ahırda hayvanların başlarının zincirlerle bağlı olduğu ve kuru yemlerinin konulduğu tahtadan yapılan, hayvan yemliği”

alaf “büyükbaş ve küçükbaş hayvanlara verilen günlük yem, ot”⁷¹

bölme “ahırda körpe kuzuların bulunduğu yer”⁷²

danamali “dana sürüsü”

deri “hayvanların satıldığı yer, hayvan pazarı”⁷³

dizgin “atın ağzından başına bağlanan, deriden yapılmış bağ”⁷⁴

⁶⁸ DS’de *kızak* varyantı mevcuttur (<https://sozluk.gov.tr/ 15/04/25>).

⁶⁹ Menteşe ile yapılır ve arasına bir çivi konur. Çivi çekildiğinde kapak açılır.

⁷⁰ DS’de *ahar* biçimi de bulunmaktadır ayrıca “hayvanların su içtiği taş veya ağaç yalak” olarak tanımlanmıştır (<https://sozluk.gov.tr/ 19/03/25>).

⁷¹ DS’de “alev, telâş, korku, yarı kurumuş buğday ya da haşhaş, hayvan yemi satıcısı, taş, kerpiç veya ağaçtan yapılmış hayvan yemliği, yalak” için verilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/ 19/03/25>). TETTL’de <Ar. *alūfa* <alef/alaf “hayvan yemi, saman” şeklindedir (Tietze: 1/340).

⁷² DS’de “kalın ayak gövdesinden odun ya da tekne yapmak için ayrılan tomruk, ambar, ada, çay tabağı, oda, evlerde yıkamak amacıyla ayrılmış yer” olarak geçmektedir. Bu çalışmada verilen anlam DS’de *hul* sözcüğüyle ifade edilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/ 19/03/25>).

⁷³ DS’de “toplantı, düğün, panayır ve pazarın kurulacağı günün arifesi, çarşamba günü, pazar günü, perşembe” olarak tanımlanmıştır (<https://sozluk.gov.tr/ 16/04/25>).

⁷⁴ DS’de “biçilmiş ekin, ot destesi” anlamlarındadır (<https://sozluk.gov.tr/ 19/03/25>).

en “benzer hayvanları birbirinden ayırt etmek amacıyla kulaklarının kesilmesi ya da vurulan işaret”⁷⁵

fol “tavukların yumurtladığı yer”⁷⁶

folluh “folun konulduğu yer, folluk”

ğadi “tereyağı basmak için kullanılan tahtadan yapılmış kap”⁷⁷

ğeşêfi “at ve sığırları tımar etmede kullanılan, demirden yapılan dişli araç”

gırma yem “kolay yenmesi için ufaltılarak hayvanlara yedirilen her çeşit tahıl”⁷⁸

gırtluh “koyun tüylerini kesmek için kullanılan bir çeşit makas”⁷⁹

*gışluh*¹ “kışın büyükbaş ve küçükbaş hayvanları bakımı için başkasına emanet etmek”

hap “köylülerin yağ ve peynir elde etmek için sıra ile sütlerini bir araya getirme işi”⁸⁰

hendeke “büyükbaş ve küçükbaş hayvanların gübresinin alındığı, ahır içinde bir bölüm”

katilik “büyükbaş ve küçükbaş hayvanların sütünün sağıldığı ahşap ya da sac kap”

⁷⁵ *Gırtluh* adı verilen makasla hayvanın kulağına kesim yapılır. Önceden her ailenin kendine göre bir işareti bulunmaktaydı. Örneğin kurt ağzı işareti. Hayvanın kulağının oval bir şekilde kesilmesiyle oluşan işarettir. Günümüzde benzer hayvanları birbirinden ayırt etmek için küpe kullanılmaktadır. DS’ de “eşek, beygir, katır gibi hayvanların damağında oluşan şişlik, dişi hayvanların üreme organlarının dış bölümü, sağılan hayvanların süt torbası, parmağın ek yeri, tırnak etlerinin kabaran bölümü, el ayası, ağaç dallarının tomurcuk yeri, üst baş, yaka, yün ya da kıldan aba kumaş, çatı, mektup, iki yamaç ortasındaki düz ve verimli toprak, tarla sınırı” gibi pek çok anlama gelmektedir (<https://sozluk.gov.tr/17/04/25>). TTKBS’de OT döneminde *ene-* sözcüğü ile “hayvanların kulağının bir kısmını keserek işaretlemek; iğdiş etmek” olarak verilmiştir (Gülensoy, 2018, s. 253).

⁷⁶ DS’de bulunmayan sözcük “tavuğun istenilen yere yumurtlaması amacıyla o yere koyulan yumurta ya da yumurtaya benzeyen şey” olarak nitelenmiştir (<https://sozluk.gov.tr/22/03/25>).

⁷⁷ DS’de *kadı* varyantıyla “büyük fiçi” olarak gösterilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/28/05/25>).

⁷⁸ DS’de bu çalışmada verilen tamlama şekli bulunmamakta ve *gırma* olarak geçmektedir. DS’ de “bir çeşit melez köpek, pürüzlü ve engebeli alan, beyaz topraklı yer, tohum ekmek için tarlada pullukla açılan yer, bir çeşit av tüfeği, bir çeşit tatlı, yeşil zeytin, davarlara yem olarak vermek için kesilen ağaç dalları, kumaşa büzülerek yapılan süs” olarak kullanılmıştır (<https://sozluk.gov.tr/1725>).

⁷⁹ DS’de *kırtluk* biçimi bulunmaktadır (<https://sozluk.gov.tr/12/03/25>).

⁸⁰ DS’de “vapur ambarında bulunan maden kömürü yığını, harman yığını, arpa ya da mısır unundan elde edilip hayvanlara verilen hamur topağı, yuvarlak altın” olarak kullanılmıştır (<https://sozluk.gov.tr/19/04/25>).

kert “ödünç alınan sütlerin kaşık sapı ile ölçülmesi sonrasında işaretlenen kısmı”⁸¹

kom “büyükbaş ve küçükbaş hayvanların bulunduğu yer, *ahır*”⁸²

kurun “tereyağı ya da daha çok *minzi* basılıp iki veya üç ay kadar bekletilerek *kerti/göğ minzi* elde edilmesi için kullanılan, altı dar üste doğru genişleyen tahta kap”⁸³

lahmi “yemek artıklarına ya da ekmek kırıntılarına yem eklenerek hayvanlara verilen yem”⁸⁴

mal “büyükbaş hayvanlara verilen genel ad”

mangur “büyükbaş hayvanların başına bağlanan ahşap halka”

moduḥ “hayvanları dürtmeye yarayan ucunda çivi bulunan değnek ya da değneğin ucundaki çivi”

müsürüh “ahırlarda hayvanların başlarının zincirle bağlı olduğu ve kuru yemlerinin bulunduğu tahtadan yapılan, hayvan yemliği”

nahır “farklı tür hayvanlardan oluşan sürü”⁸⁵

otar- “otlatmak”⁸⁶

oyuḥ “çiftçilerin tarla kenarlarına, çobanların dağ tepelerine birbirlerine işaret vermek maksadıyla taşları üst üste dizerek oluşturdukları işaret”⁸⁷

paraḥ “otlaklarda hayvanların geceleri barınması için belli bir alanın basit malzemelerle çevrilmesiyle oluşturulan alan”⁸⁸

⁸¹ DS’de *haz* sözcüğüyle eş anlamlıdır ve “bayat, geçit” anlamları da bulunmaktadır (<https://sozluk.gov.tr/19/04/25>).

⁸² DS’de verilen bu anlamla birlikte “bir kimsenin sahip olduğu köy gibi yer, çitlik ve yayla evi” anlamları da bulunmaktadır (<https://sozluk.gov.tr/19/03/25>). <Erm. *gom* “davar ağılı” (Eren, 2020, s.312).

⁸³ DS’de “çeşme oluğu, hayvan yemliği, içinde üzüm ezilen kap, boş arı kovani” anlamlarındadır (<https://sozluk.gov.tr/20/04/25>).

⁸⁴ DS’de “güçsüz (kimse), uyuşuk (kimse), aptal” anlamları da vardır (<https://sozluk.gov.tr/10/04/25>).

⁸⁵ DS’de “davar sürüsü, sığır sürüsü, sığırın yayıldığı bölge, çoban, inek sürüsü” olarak tanımlanmıştır (<https://sozluk.gov.tr/19/04/25>). Bölge ağızlarında *nahır* “sığır sürüsü”dür ve Erm. *naxir* “sığır” anlamındadır (Eren, 2020, s.377).

⁸⁶ Bölge ağızında “bir kimsenin birine ya da birilerine rehberlik etme, onları olumlu anlamda yönlendirme hâli” anlamında da kullanılmaktadır. Ör. (Onları emim otarır, yoksa bir iş becereceğleri yoh.) DS’de “beğenip istemek, birini öbüründen üstün tutmak” anlamları da gösterilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/12/03/25>).

⁸⁷ DS’de *koruk* ile ifade edilmiş olup “sevinç, şaşkın, bostan korkuluğu, bir şeyin yapılmasına engel olmak için yapılan yıldırma gösterisi, mağara, dağların üstündeki yolları gösteren sivri taşlar, kuytu yer, küçük taşlardan oluşan küme, korku” anlamlarını da taşır (<https://sozluk.gov.tr/19/04/2025>).

⁸⁸ DS’de *parak* varyantıyla “karışık (saç, tüy, yün), hayvanların yazın barındığı ağıl” olarak verilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/10/04/25>). *Parah* (ğ) varyantıyla “koyunların yazın sağılmak için getirildikleri köy kenarındaki yer” anlamı için kullanılmıştır (Gemalmaz 1995: 3/255).

*peg*² “hayvanlar dışarıdayken kenarları çevrili, üstü açık ahır”
penayır “hayvanların satıldığı yer hayvan pazarı”⁸⁹
per “davar sağılan yer, bölüm”⁹⁰
süzeḥ / süzek “süt, ayran, peynir süzmek için keçi kılından yapılmış süzgeç”⁹¹
tar “kümeslerde tavukların yerden yüksekte durduğu, genellikle yuvarlak şeklindeki ağaç dalı”⁹²
tarlan- “tara tavuk tünemek”⁹³
terki “eyerin arka kısmı”
tuluḥ “keçi derisinden elde edilen yayık”⁹⁴
tulum “keçi derisinden elde edilen genellikle *minzi* basmak için kullanılan deri”
urva “hayvanlara verilen sulu hamur”⁹⁵
yal “hayvanlara yedirmek amacıyla hazırlanan bulamaç, sulu yiyecek”⁹⁶
yalak “hayvanların su içmeleri amacıyla yapılan derin su kabı”⁹⁷
yataḥ “davarların ya da büyükbaş hayvanların sağımının yapıldığı düzlük alan”

⁸⁹ Panayır: Küçük yerleşim bölgelerine kurulan büyük pazar. ETDES’de < Rum. *panegiri* “ayın, töre, alay; panayır, pazar” (Eren, 2020, s. 408).

⁹⁰ DS’de “küf, hastalık ve açlık nedeniyle dişlerde ve dilde olan sarı tortu, çark, değirmen çarkının kepeçeleri, ince tabaka, diş kökü, dokumacılıkta, dokunan bezin selmi ismindeki direğe bir kez bağlanması, tarlaya yönlendirilen ark suyuyla gerçekleştirilen sulama işlemi, küçük çivi, pervane, kuş kanadı, değerli ev araçları” anlamları ve *ber, bër, për* biçimleri mevcuttur (<https://sozluk.gov.tr/16/04/25>).

⁹¹ DS’de “her zaman çamurlu su çıkan yer, kendini beğenmiş, yoğurt biriktirilmesi için kullanılan büyük taş kap” olarak kullanılmaktadır (<https://sozluk.gov.tr/20/04/25>).

⁹² DS’de “raf, geniş ağızlı, büyük toprak küp, oturak, aşırı buz tutmuş yol, fidan, genç hayvan, gübre ve kül ölçüsü olarak kullanılan çuval, fıtığı olan (kimse), peşkir asılan yer, sal, başörtüsü, karanlık, bağ budamak ya da ağaç kesmek için kullanılan eğri bir çeşit bıçak, kağı yanlarındaki parmaklıklar, ince örtülü balık ağı, yükün dökülmemesi ve tekere değmemesi amacıyla kağının iki yanına uzatılan sırık, ilkbahar otlarıyla yapılan yemek, sekiz ya da on iki telli bir çeşit çalgı” anlamlarında da kullanılmıştır (<https://sozluk.gov.tr/19/05/25>).

⁹³ DS’de “birinin başına üşüşmek” anlamı da vardır (<https://sozluk.gov.tr/17/04/25>).

⁹⁴ Araştırma bölgesinde herhangi bir nedenle ama daha çok uyumak ya da ağlamakla meydana gelen göz şişmelerinde *tuluḥ göz* tamlaması sıklıkla kullanılan bir benzetmedir. DS’de *tolak* ifadesi de verilen anlamla aynı olup “şişirilmiş hayvan derisi, içerisine peynir yerleştirilen koyun postu” anlamlarına da gelmektedir (<https://sozluk.gov.tr/20/04/25>).

⁹⁵ DS’de “yufka açıldığı zaman hamurun tahtaya yapışmasını engellemek için kullanılan un, çorbalık un, bulamaç” olarak kaydedilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/25/04/25>).

⁹⁶ DS’de “içine yal konulan kütük”, TS’de “köpeğe verilen yiyecek ve yele” dir (<https://sozluk.gov.tr/17/04/25>).

⁹⁷ DS’de “geveze, ikiyüzlü, şımarık, çeşme oluğu, tavukların su içmeleri için kullanılan kap, köpeklere yem ve su verilmesi için taştan, ağaçtan yapılan kap, musluk” olarak geçmektedir (<https://sozluk.gov.tr/10/04/25>).

yayuh “içinde süt yüzü, çiğ süt, yoğurt sallayarak tereyağı elde etmek için kullanılan silindir biçiminde, orta kısmı daha geniş uç kısımları daha dar olan tahtadan kap”

yoz “kısır ve erkek davarlardan ibaret sürü”⁹⁸

yular “atın başına bağlanan bağ”

3.2.4.2. Tarım ve Rençperlik

ağbun “ekime elverişli, gübreli, sulanabilir, verimli arazi, tarla”

anız “yanarak temizlenmesi sağlanan tarlada kalmış ekin sapı”

belle- “tarla veya bahçeyi çapalamak”⁹⁹

billık “sabanın kayışına takılan odun”¹⁰⁰

bonduruğ “öküzlerin boynuna takılan, sabanı çekmeye yarayan alet”¹⁰¹

cegen “dövende ezilmeyen buğday sapı”¹⁰²

cilharla- “suyun tarlayı yırtmaması için suyu küçük kanallara ayırıp tarlanın her yerine dağıtmak”

çağçağ “değirmende buğdayın döküldüğü ve taşın dönüp dönmediği bildiren aygıt”

çevürme “etrafı duvar veya çitle sarılmış küçük bahçe”

çifte “biçilmiş ekin ya da otlardan yapılmış dizin”¹⁰³

*dehre*¹ “küçük balta”¹⁰⁴

dırmıh “ot toplamaya yarayan alet, tırmık”

⁹⁸ DS’de yazın kırlarda otlanılan davar, civcivlerini büyütüp bırakan tavuk, kart keklik, (hayvan için) zayıf, (hayvan için) başıboş, besili, bir ya da iki yaşında tay, bir ya da iki yaşlarında manda, inek vb. sürüsü, değeri düşük, meyvesi olmayan ağaç, işlenmemiş verimsiz toprak, yabancı, kaba (kimse), yosun” olarak da ifade edilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/> 19/05/25).

⁹⁹ DS’de “işaretlemek, eğilmek, ağacı belinden kesmek, hasta ziyaretinde bulunmak, kararlaştırmak, sanmak, örtmek, tanımak, cinsi münasebette bulunmak” anlamları mevcuttur (<https://sozluk.gov.tr/> 20/04/25).

¹⁰⁰ DS’de *kıpı* sözcüğü ile aynı anlam sağlanmış ayrıca “dana, buzağı” anlamlarına gelmektedir (<https://sozluk.gov.tr/> 20/04/25).

¹⁰¹ TETTL’de, <ET *boyunduruk* (boyun + -dırık/-duruk “isimden alet ismi yapan yapım eki). <*boyunduruk* “çift süren ya da kağı çekken öküzlerin boynuna bağlanan alet” tir (Tietze: 1/773).

¹⁰² DS’de “büyük çuval, mısır sapı, hasır otu” anlamları da bulunmaktadır (<https://sozluk.gov.tr/> 10/04/25).

¹⁰³ DS’de “çatının altından bulunan ağaç döşeme, ağaçtan yapılmış bir çeşit kap, bir çeşit kaval” olarak kullanılmıştır (<https://sozluk.gov.tr/> 20/04/25).

¹⁰⁴ DS’de “bir cins budama bıçağı, tarla, satır” olarak geçmektedir (<https://sozluk.gov.tr/> 20/04/25).

dink “at, öküz ya da eşekle döndürülen büyük taş dibek”¹⁰⁵
düğdi “tahıl dövmeye yarayan bir tarafı sivri bir tarafı yuvarlak kütük”¹⁰⁶
eğan “harmanda sapları yaymak için kullanılan demir ya da tahtadan elde edilmiş ucu çatallı, iki dişli tarım aleti”¹⁰⁷
eneg “sabanın önündeki birinci çifte demir”
evlek “1. tarlaya tohum ekmek amacıyla saban iziyle bölünen bölümlerden her biri” 2. tarlayı *suvarmak* için yapılan iz”¹⁰⁸
gandırif gayişi “derilen yapılmış, sabanı çeken ip”
gavar “ana kanaldan gelen suyu tarlanın belirli yerlerine dağıtmak için konulan ara kanal”¹⁰⁹
gem “buğday ve arpayı saman yapan alet”¹¹⁰
gılıç “saban ökçesini *oħla* birleştiren ağaç parçası”
*gırcon*¹ “(otlar için) kalın ve kaba sap”
gızgi “sabanın almadığı veya tarlanın kenarlarında koşulmayan yerler”
*gotleç*² “(otlar için) kalın ve kaba sap”
gum “tırpan bilemekte kullanılan alet”
gürbe / kebre “gübre, tezek”¹¹¹
güzleme “çayırı biçtikten yeniden yeşeren ot”
güzlük “sonbaharda ekilen ekin”
hacet “kazma, balta, kürek vb. gibi aletlere verilen genel ad”
harçi “fasulye sıırığı”
harman zamani “hasat vakti”

¹⁰⁵ <Far. *ding*: pirinçleri samanlardan ayırmada kullanılan, demir dişli tahta bir alet” (Eren, 2020, s. 142).

¹⁰⁶ DS’de “keser, balta, kazma vb. aygıtların çivi, kazık çakmaya yarayan kısmı ve kuş gagası” anlamları da bulunmaktadır (<https://sozluk.gov.tr/> 12/03/25).

¹⁰⁷ TETTL’de <Erm. *eğan* “yaba”. <*egan* “ekini harmana yaymak amacıyla kullanılan bir araç” tır (Tietze: 2/553).

¹⁰⁸ Verilen birinci anlama göre TETTL’de <Yun. *avlakidir* (Tietze: 2/668).

¹⁰⁹ *Gavar*, *cilhardan* büyüktür.

¹¹⁰ DS’de “ekin demetlerini bağlamaya yarayan uzun buğday sapı, harman yeri, kuvvet, yokuştan inen kağı arabalarının hızını azaltmak için tekerin önüne konan ağaç, bayat, insan ve hayvanlarda alt ve üst dudağın kesiştiği yerde meydana gelen çatlak, yara” olarak bulunur (<https://sozluk.gov.tr/> 23/03/2025). <Erm. *kamn*: harman döveni (Eren, 2020, s. 188).

¹¹¹ DS’de *gürbe* biçimiyle “tahıl ambarı, büyük küp, iki kulptan oluşan ya da kulpsuz da olan çömlek” ve *kebre* biçimiyle “tumar kesesi ve kıldan kaşağı” için kullanılmıştır (<https://sozluk.gov.tr/> 17/03/25).

harnik “tarlanın sürdükten sonra toprağın alt kısmının üst kısım olması hâli”
herk “iki defa sürülüp dinlenmeye bırakılan tarla”¹¹²
herk et- “tarlayı iki defa sürüp dinlenmeye bırakmak”¹¹³
hızan “verimsiz tarla”¹¹⁴
horom “biçilmesinin ardından bağ hâline getirilen ot”¹¹⁵
hozan “ekilip biçilebilen, kır (susuz) tarla”¹¹⁶
karnuç “fasulyelerin otlarını ayırmak için kullanılan, ucunun bir tarafı keser bir tarafı kazma biçiminde olan tarım aleti”
kem “ot *balyalarını* bağlamak için bölgede *gındıra* adıyla bulunan ottan yapılan ip, bağ”¹¹⁷
kersek “belin, sabanın ya da çapanın çıkardığı sıkışmış yaş ya da kuru toprak parçası”¹¹⁸
kırka “bir yanı enli, bir yanı sivri biçimde olan kazma”
kor zevil “öküzlerin boynuna takılan, sabanı çekmeye yarayan aleti ve öküzlerin boyun bağını birleştiren tahta çivi”
kotan “büyük pulluk, saban”¹¹⁹
leyden “hayvan boynuzundan elde edilen ottan ip yapmaya yarayan orak şeklindeki alet”

¹¹² DS’de “ürünü toplanmış tarla, sebze fidesi elde etmek için yapılan yer, yabancı, bakraç, sabanın tarlada oluşturduğu iz” olarak geçmektedir (<https://sozluk.gov.tr/ 20/04/25>).

¹¹³ DS’de “tarlayı ilk defa sürmek, çift sürmek, tarlayı sürüp toprağı altüst etmek” anlamlarındadır (<https://sozluk.gov.tr/ 20/04/25>).

¹¹⁴ Bölge ağzında “eli sıkı, cimri (kimse)” için de kullanılmaktadır. DS’de “açgözlü, tembel, görgüsüz, cimri, yoksul, çiftleşmek isteyen hayvan, aile, çocuk, hizmetçi, bağ evi, yapılarda yararlanılan uzun yuvarlak ağaçlar, dinlenmeye bırakılmış tarla” anlamlarına gelmektedir (<https://sozluk.gov.tr/ 20/04/25>).

¹¹⁵ Üç *horomdan* bir bağ elde edilmektedir. Bağlı oluşturan üç ot destesinden bir tanesidir. DS’de *horum* şekli de bulunmaktadır (<https://sozluk.gov.tr/ 11/05/25>).

¹¹⁶ DS’de “birkaç yıl işlenmemiş tarla ekin yapıldıktan sonra tarlada kalan saplar, ekini henüz yapılmış tarla, otlak, evlere yakın bağ ve bahçe, ekime elverişli tarla, kırlık yer, tarlada kendiliğinden oluşan uzun otlar, mısır tarlası, çok konuşan (kimse), cahil, oyun” sözcüklerine karşılık vermektedir (<https://sozluk.gov.tr/ 20/04/25>).

¹¹⁷ DS’de “döven, ceviz, oğlakların analarını emmemeleri için ağızlarına verilen iki ucuna ip bağlanmış ağaç, çivi, bir eşyanın kırılan kısmını yerine koyarak onarma şekli, bayat, düğme, ağıl” anlamlarındadır (<https://sozluk.gov.tr/ 14/04/25>). *Gem*: ekin demetlerini bağlamak amacıyla buğday saplarından oluşturulan bağ. Ağızlarda *kem* olarak görülmektedir. <Erm. *kem* “saman halatı” (Eren, 2020, s.188).

¹¹⁸ DS’de *kese*ktir (<https://sozluk.gov.tr/ 20/04/25>).

¹¹⁹ DS’de “kısa boylu (kimse), büyük çift demiri” anlamlarına gelmektedir (<https://sozluk.gov.tr/ 20/04/25>).

mac “sabanı elle yönlendirmek için kullanılan baston şeklindeki sapı”¹²⁰
maluḥ “öküzlerin boynuna takılan, sabanı çekmeye yarayan aleti ve öküzlerin boyun bağını birleştiren tahta çivi”¹²¹
nacaḥ “küçük balta”
nat “tırpanın sapına verilen isim”¹²²
oḥ “sabanın boyunduruğa bağlanan yeri”
*ören*² “etrafı duvarla veya çitle çevrilmiş küçük bahçe”
put “saban demirini eğek demiriyle birleştirmek için kullanılan çengel şeklindeki çivi, tarlayı süren demir”¹²³
saban “öküzlerle tarla sürme aleti”
salḡu “buğdayı dövmeye yarayan dibek tokmağı”
sami “öküzlerin boynuna bağlanan iki yay parantez şeklinde tahta çubuk”¹²⁴
sami baḡi “*samiyi* bağlayan ip”
sap “ekinın kellesinden ayrılmamış hâli”¹²⁵
suvar- “tarla, bahçe ya da çayır sulamak”¹²⁶
taḡli torpaḥ “yumuşak ve bereketli toprak”¹²⁷
tappan “genellikle erik ağacından yapılan ve ekilen tarlaları düzeltmeye yarayan tarım aracı”¹²⁸

¹²⁰ <Erm. *mač* “pulluk sapı” (Eren, 2020, 357).

¹²¹ DS’de *malık* varyantıyla bulunmaktadır (<https://sozluk.gov.tr/ 20/04/25>).

¹²² DS’de “daire şeklinde istiflenmiş ekin demetleri, bileği taşının demir mili” anlamlarındadır (<https://sozluk.gov.tr/ 20/04/25>).

¹²³ DS’de “on altı kiloluk ağırlık ölçüsü, besiye verilen hayvan, eski paralardaki resimler” şeklinde tanımlanmıştır (<https://sozluk.gov.tr/ 21/04/25>).

¹²⁴ Kaynak kişinin belirttiğine göre daha çok erik dalından yapılmaktadır. DS’de “boyunduruğa geçirilen, öküzlerin bağlanmasına yarayan demir ya da ağaç çubuklar, boyunduruk zelvesi” olarak geçer (<https://sozluk.gov.tr/ 23/03/25>). (Gemalmaz 1995: 3/269), (Olca, 1995) da aynı anlamıyladır.

¹²⁵ DS’de “iplik tinesi ve bir dikişlik iplik” anlamları mevcuttur (<https://sozluk.gov.tr/ 22/03/25>).

¹²⁶ DLT’de, *suwar-* “sulamak”, *suwal-* “bir şeyin üzerine su saçmak”, *suwḡarımın-* “suvarmak” ve *suwḡart-* “sulatmak” anlamlarıyla bulunmaktadır (Kaçalın & Ölmez, 2016, s. 431).

¹²⁷ DS’de *et toprak* ile aynı anlam karşılanmıştır (<https://sozluk.gov.tr/ 20/04/25>).

¹²⁸ DS’de *tapan* biçimiyle “duvar yapılırken araya konulan ağaç, (hayvanlar için) tuzak, parça, demir bel, (renk için) kötü, testi, yenilen bir çeşit bitki, çevresi taş ve ağaçla oluşturulmuş ağıl, basılmaktan sertleşmiş yol, toprak veya kar, köşe yastığı, eşik” olarak kullanılmıştır (<https://sozluk.gov.tr/ 15/04/2025>).

tepir “içinde buğdayı savurarak kabuğunu çıkarmaya ve ince samanı ayırmaya yarayan elips şeklinde tahtadan tarım aleti”¹²⁹

terpan “ekin biçmek için kullanılan tarım aleti, tırpan”¹³⁰

yaba “buğday ile samanı yaymak için kullanılan demir ya da tahtadan elde edilmiş ucu çatallı, dört dişli tarım aleti”

zor “biçilmiş fakat demet hâline getirilmemiş, toplanmamış ot ve ekin yığını”¹³¹

3.2.4.3. Arıcılık

çeç “petek bal”¹³²

dalah “bozulmamış, kovanın kenarlarındaki küçük, beyaz bal peteği”

egin mum “arıların kovan deliklerine kışın oluşturdıkları madde”¹³³

zıği “yabani söğüt dalından dokunan genellikle hayvan gübresi ya da çamurla sıvanan yuvarlak arı kovanı”

zıği bal “erimemiş, mumlu bal”¹³⁴

3.2.5. Beslenme ve Mutfak

Araştırma bölgesinde beslenme ve mutfak için tespit edilen kavramlar “besin türleri, besin elde etme, hazırlama, koruma, mutfak düzeni, araçları, yemek çeşitleri” olmak üzere dört başlık hâlinindedir.

3.2.5.1. Besin Türleri

Bölge ağzında tespit edilen besin türleri “hayvansal ve bitkisel besinler” olmak üzere iki alt başlığa ayrılmıştır.

¹²⁹ DS’de “üstünde yemek yemeye yarayan tepsi, ağaç tepsi, hamur yoğurmak için kullanılan tekne, küçük tabak” anlamlarına gelmektedir (<https://sozluk.gov.tr/ 20/04/25>). <Erm. *t’ap’ur* “ahşap tepsi” (Eren, 2020, s. 507).

¹³⁰ <Rum. *drapani*: tırpan (Eren, 2020, 512).

¹³¹ DS’de *pulul*, *pulur* sözcükleriyle eş anlamlıdır (<https://sozluk.gov.tr/ 20/04/25>).

¹³² DS’de “samanından ayrılmış hububat yığını, kabuğu ayıklanmış fındık, ceviz, şalgamın sap ve yaprakları, üzüm posası, honi biçiminde yığılmış taş, kovanın sağı” olarak da tanımlanmıştır (<https://sozluk.gov.tr/ 22/03/25>).

¹³³ DS’de *eğri mum*dur (<https://sozluk.gov.tr/ 19/04/25>).

¹³⁴ DS’de *zagbal* varyantı ile bulunur (<https://sozluk.gov.tr/ 19/04/25>).

3.2.5.1.1. Hayvansal Besinler

ağarti “hayvansal beyinlerin süt, yağ, peynir, yoğurt vb. ürünlerin genel adı”

bulama “yeni doğurmuş bir hayvandan ortalama üç ya da dört gün kadar sağılan sarı renkli, katı, yapışkan süt”¹³⁵

civil “yağı alınmış süttten elde edilen peynir, uzayan peynir”¹³⁶

çeçil “yağı alınmış süttten elde edilen peynir”¹³⁷

çiğ “1. yağ elde etmek için biriktirilmiş çiğ süt 2. süt yüzeyinde oluşan kaymak”¹³⁸

çiğ gaymağı “çiğ süt kaymağı”

çürüh süt “pişirme esnasında kesilmiş süt”¹³⁹

dib lori “peynir yaparken altından kalan tortu, *minzi*”¹⁴⁰

göğermiş minzi “peynirin ortalama dört ya da beş ay kadar bekletilip kurutulmasıyla elde edilen peynir çeşidi”

gurut / kurut “kurutulmuş yoğurt”¹⁴¹

hıhlı minzi “taze peynirin dışarıda bekletilmesiyle oluşan, tazesı kavuniçi, bayatı yeşil renkte olan yumuşamış *minzi*”

kerti minzi “peynirin ortalama dört ya da beş ay bekletilip kurutulmasıyla elde edilen peynir çeşidi”

koleti peyniri “yağı alınmış süttten elde edilen peynir”¹⁴²

kurç “yağı alınmış *minzi*”¹⁴³

¹³⁵ DS’de aynı anlam için *ağuz*, *anız* sözcükleri de kullanılmıştır fakat araştırma bölgesinde *ağuz* “bu süttün pişirilmesiyle elde edilen yemek” olarak kullanılır. DS’de “kaynamış ve çökmüş süte yumurta eklenerek yapılan yemek, ayran ve döğme buğdaydan elde edilen çorba, bir çeşit ayran, salata, koyu pekmez, koyu un çorbası, ağda, koyu pekmez, tatlısı” anlamlarındadır (<https://sozluk.gov.tr/20/04/25>).

¹³⁶ DS’de *çivil* ve *çeçil* hâlleri mevcuttur (<https://sozluk.gov.tr/20/04/25>).

¹³⁷ *Civil* peynirin biraz daha incesidir.

¹³⁸ DS’de “oğlak ağılı, ekmek sepeti, karnı örülmüş sergi, süt süzmek için kullanılan bir ot türü, çift sürerken sabanın değmediği yer” olarak kullanılmıştır (<https://sozluk.gov.tr/20/04/25>).

¹³⁹ DS’de aynı anlam *çürüntü* ile karşılanmıştır (<https://sozluk.gov.tr/20/04/25>).

¹⁴⁰ Araştırma bölgesinde, en kalitesiz *minzi* olarak değerlendirilir.

¹⁴¹ DS’de “çökelek meyve kurusu, parça hâlinde kurutulmuş yoğurt, tarhana” olarak geçer (<https://sozluk.gov.tr/20/04/25>). *Kurut*, kurutulmuş süt ürünü. Ağızlar da *gurut* varyantı da bulunur. ~ Az *gurut*. Azeri ağızlarında *gurud* hâlinindedir. Eski Türkçeden başlayarak geçer. Orta Türkçe döneminde *kurut* “çökelek; yağı alınmış yoğurttan elde edilen lor peyniri; kuru yoğurt” anlamlarıyla bulunur. Eski Kıpçakçada *kuruttur*. <*kuru*- + -t eki. Türkçede -t eki, süt ürünlerinin isimlerinde sık bir biçimde kullanılmıştır (Eren, 2020, s. 336, 337).

¹⁴² Bu çalışmada verilen *civil* peyniri ile arasındaki fark, şeklidir. *Koleti peyniri* yuvarlak biçimdedir.

¹⁴³ DS’de “toprak içindeki büyük taş” anlamı da mevcuttur (<https://sozluk.gov.tr/20/04/25>).

lor “kaymağı alınmış sütün elde edilen yağsız peynir, çökelek”¹⁴⁴

minzi “lor peyniri”

südüzü “dinlendirildikten sonra sütün üstünden alınan kaymak”

şırat “pişmiş peynirin suyu”

3.2.5.1.2. Bitkisel Besinler

almacuh “ıspanağa benzer, yemeği de yapılabilen bir bitki”¹⁴⁵

aluç “alıç ağacı ve meyvesi”¹⁴⁶

anağız “gün aşırı öğütülen, un bulunmadığı zaman ucun ucun öğütülen buğday”

aşma “erik ve kayısı kurusu”¹⁴⁷

atayağı oti “baharda çayırarda kendiliğinden biten, sarı çiçek açan, uzun ve silindirik şeklinde yenilebilen bir ot”

bōbuk “henüz olmamış cevizin üzerindeki yeşil kabuk”¹⁴⁸

boğazil “başı dikenli, tarlalarda biten taze filiz”

börtlem / börtlen “böğürtlen”

buğlur “bulgur”

cece “kuru dutun dökülmüş tanesi”

çobanetmeği “uzun yapraklara sahip olan, küçük bir çeşit kır sebzesi”

çörüş- “(bitkiler için) sararmak, suyu tükenmek”¹⁴⁹

dag “pazı kökü”

¹⁴⁴ DS’de “şıranın tortusu ile elde edilen bir cins pekmez, peynir suyu” anlamlarına da gelmektedir (<https://sozluk.gov.tr/ 20/04/25>). *Lor*: Kaymağı alınmış sütün elde edilen bir cins taze, tuzsuz peynir. Ağızlarda *nor* biçimi de vardır. ~Az *lor*. <Far. *lōr* “yeni süt ya da ekşi peynir suyunun kaynatılarak katılaşmasıyla yapılan yemek; bir çeşit peynir. Eremeev Kürtçeden geçtiğini, Dankoff ise Ermeniceden geçtiği olasılığını bildirir. Türkçede Farsça kökenli birçok süt ürünü ismi bulunur. Dolayısıyla *lorun* Farsçadan dilimize geldiği açıktır (Eren, 2020, s. 355).

¹⁴⁵ DS’de *elmacık* biçimindedir. *Almacuh* ile “elmacık kemiği” tanımlanmıştır (<https://sozluk.gov.tr/ 28/05/25>).

¹⁴⁶ DS’de *aloç* biçimi de bulunur ve “frenk üzümü” olarak da kullanılmıştır (<https://sozluk.gov.tr/ 22/04/25>). TETTL’de <Far. *ālūça* (alu “erik” + -ça “küçültme eki”) <*aluça/alça/alluca* “bir cins erik” olarak gösterilmiştir (Tietze: 1/363).

¹⁴⁷ DS’de *açma* biçimi bulunmasının yanında “bakırdan silindir biçimindeki kova, bir marangoz aleti, çatçat çarığı, yufka, erkek hayvanın dişi hayvan ile cinsi münasebette bulunması, hücum” anlamları da vardır (<https://sozluk.gov.tr/ 22/04/25>).

¹⁴⁸ DS’de *babik* biçimi verilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/ 22/04/25>).

¹⁴⁹ DS’deki *çemiş-* ile eş anlamlıdır (<https://sozluk.gov.tr/ 12/03/25>).

dardağan “ilkbaharda kendiliğinden biten, ortalama üç ya da dört cm boyutunda, yeşil renkli dağ karpuzu”¹⁵⁰

davuşanalması “mercimek büyüklüğünde, kırmızı renkli, taneli bir dağ yemişi”
den “tahıl tanesi”¹⁵¹

domatis “domates”¹⁵²

ebemgümece “ebegümece”¹⁵³

eşi “kuzukulağı”¹⁵⁴

evelük “yaşıyla sarma, kurusuyla pancar yemeği yapılan ve su kenarlarında yetişen bir ot”

fiy “tazeyken içi yenilebilen, yeşil mercimeğe benzer bir bitki”¹⁵⁵

ğavut “kavrulmuş tahıl unu”

geçisaggali “çayırda yetişen yabancı dereotu”

gelinbarmağı “baharda yetişen, geniş ve yeşil yapraklı, kavurması da yapılan, ıspanak gibi yenilen bir ot”¹⁵⁶

gence “yeşil renkli, sarmaşığa benzer bir bitki”

gendime “haşlanıp kuruduktan sonra dibekte dövülerek kabuğu çıkarılmış buğday, aşurelik buğday”¹⁵⁷

gılğıl “yeşil kabuğu soyulmuş ceviz”¹⁵⁸

gına “baharda biten, yeşil yapraklı, mor çiçekli, ıspanağa benzer yenen ot”

gırgıt “içi güçlülükle çıkan ceviz”¹⁵⁹

gızambuh “dikenli ve bodur bir ağaçta biten, arpa tanesine benzer, kırmızı renkli, yenilebilen meyve”

gızılculuh “kızılçık”

¹⁵⁰ DS’de “çitlembik ağacı ve meyvesi” olarak tanımlanmıştır (<https://sozluk.gov.tr/ 24/04/25>).

¹⁵¹ DS’de ayrıca “ekmek ve yemek kırıntısı, derece, kabuğu dövülerek soyulmuş buğday” anlamları da mevcuttur (<https://sozluk.gov.tr/ 12/03/25>).

¹⁵² DS’de *domat* ve *firek* varyantları vardır (<https://sozluk.gov.tr/ 22/04/25>).

¹⁵³ <T. ebem (m) + gömeç + i. (Gülensoy, 2018, s.239). Anadolu’da gömeç sözcüğüne karşılık ebegümece kullanılmıştır. Türkçe *ebe* ve *gömeç* (<*kömeç*) adlarından ortaya çıkmıştır (Eren, 2020, s. 157).

¹⁵⁴ DS’deki *aşkın* ile aynı anlamdadır (<https://sozluk.gov.tr/ 22/04/25>).

¹⁵⁵ TETTL’de <Yun. *vik*, *vikin*, <*fiğ*/*fiy* “hayvan yemi olarak yetiştirilen bir bitki” dir (Tietze: 3/82).

¹⁵⁶ DS’deki karşılığı *madımaktır* (<https://sozluk.gov.tr/ 23/04/25>).

¹⁵⁷ <Far. *ganduma* “kabuğu soyulmuş bir tür tahıl” (Eren,2020, s. 189).

¹⁵⁸ DS’de *gaggıldır* (<https://sozluk.gov.tr/ 22/04/25>).

¹⁵⁹ DS’de *kırgıt* olarak da geçmektedir (<https://sozluk.gov.tr/ 23/04/25>).

goşdaşşagi “doğada kendiliğinden biten, yeşil renkli, yaprakları ince ve yoncaya benzer, yenebilen bitki”

goşgoz “yer altından çıkarılan, yenmesi mümkün bir çeşit bitki kökü, yer elması”¹⁶⁰

ğuşgagasi “arpacık otu”

*hedik*¹ “haşlanmış mısır ve buğday”¹⁶¹

*helise*¹ “buğday yarması”¹⁶²

hillorik “baharda yetişen, dışı koyu pembe, içi sarı olan, çiçeğe benzer, içi yenen bitki”

horuka “taze mısır”¹⁶³

hozik “sonbaharda ağaçtan dökülmesi sonrası bulunduğu yerde kuruyan, tatlılığı az, ham dut”¹⁶⁴

irahan “yemeklere konulan bir çeşit nane, dağ nanesi”

kah “meyve kurusu”¹⁶⁵

kal “olgunlaşmamış, ham meyve”

*kanci*¹ “fındık, ceviz içi”¹⁶⁶

kapur “ilkbaharda dağlarda kendiliğinden biten, ortalama elli cm veya bir m boylarını bulan, soyulup içi yenen bitki”

kartil “patates”¹⁶⁷

kelem “top lahana”¹⁶⁸

kınag oti “baharda kırlarda ve çayırlarda yetişen, uzun, yeşil renkli silindirik şeklinde, kabukları soyularak yenilebilen bir bitki”

¹⁶⁰ DS’de *koşkoz* hâli de vardır (<https://sozluk.gov.tr/19/03/25>).

¹⁶¹ Bölge ağzında yalnızca “haşlanmış mısır ve buğday” için kullanılırken DS’de “haşlanmış buğday, bulgur, mısır, nohut vb. ürünler” için de kullanılır. Ayrıca DS’de, “aşure, bulgur, kırmızı renkli iyi cins bir buğday, çerez ve taze fasulye” gibi sözcüklere de karşılık gelmektedir (<https://sozluk.gov.tr/10/04/25>). *Hedik* “kaynatılmış buğday; dış buğdayı” dır. Sınırlı bir çevrede edik biçimiyle “mısır yarması” için de kullanılır. <Erm. *hat: hatik* “tahıl” dır (Eren, 2020, s.215).

¹⁶² DS’de “buğday yarmasından elde edilen etli yemek, bir çeşit ilaç” anlamları da bulunmaktadır (<https://sozluk.gov.tr/23/04/25>).

¹⁶³ DS’de *orukadır* (<https://sozluk.gov.tr/23/04/25>).

¹⁶⁴ DS’de “canavar, yapışkan ot tohumları” anlamları da mevcuttur (<https://sozluk.gov.tr/11/03/25>).

¹⁶⁵ <ET “kurutulmuş meyve” (<https://lugatim.com/s/KAK23/04/25>).

¹⁶⁶ DS’de *kanci* biçimi kullanılmıştır (<https://sozluk.gov.tr/23/04/25>).

¹⁶⁷ Doğu Anadolu ağızlarında sık kullanımı göze çarpar. <Rus. *kartofel* < Alm. *kartoffel*. Azeri alanında *kartof* olarak bulunur. Doğu Anadolu ağızlarındaki varyantların oluşumunda Azeri Türkçesinin etkisi açıktır (Eren, 2020, s. 266).

¹⁶⁸ <Far. *kalam* “lahana” (Eren, 2020, s. 282).

kıncorop “ilkbaharda biten be soyulup yenilebilen küçük kereviz”
kırhaş “başı yuvarlak, uzun ve soyularak yenen bitki”
kiriş “ilkbaharda kendiliğinden biten, yeşil renkli, pırasayı andıran bir çeşit bitki”¹⁶⁹
*korkota*¹ “mısır kırığı”¹⁷⁰
körmen “yemeklere konulan taze soğana benzer bir ot, yabani soğan”¹⁷¹
kumbul tiken “doğada kendiliğinden biten, küre şeklinde, içi tazeyken sapı yenen bitki”
külür “yabani bezelye”¹⁷²
lazut “mısır”¹⁷³
lobiya “taze fasulye”¹⁷⁴
maduk “genellikle yaz başı sürülen tarlalarda biten, başı dikenli, yenilebilen bitki”
mıgılık armudi “yabani armut, ahlat”¹⁷⁵
öküzgözü “genelde tarlalarda ya da çayırarda biten, başı sarı çiçek açan, çiğ hâli yenen ot”
salur “yaban eriği”¹⁷⁶
sığırcuğ “sulak yerlerde yetişen, ince taze soğana benzer bir bitki”
sırğan “ısırgan otu”
sıska “soğan tohumu”

¹⁶⁹ DS’de *çiriş* varyantı da bulunmaktadır (<https://sozluk.gov.tr/ 22/04/25>).

¹⁷⁰ DS’de “iri çekilmiş mısır unundan elde edilen bir cins yemek, iri çekilmiş mısır unu” olarak geçmektedir (<https://sozluk.gov.tr/ 23/04/25>).

¹⁷¹ DS’de “çiğ hâlde yenebilen yaban sarımsağı, dağ nanesi” anlamlarını taşır (<https://sozluk.gov.tr/ 22/04/25>).

¹⁷² DS’de *kükül* şekli de vardır (<https://sozluk.gov.tr/ 23/04/25>).

¹⁷³ *Lazut*: Mısır. <Laz + *ot* + u. Anadolu ağızlarında: *lazut*, *lazıt*, *lazot*, *lazotu*, *lazud* “mısır”. Verilen sözcük iki kök ve bir ekten meydana gelmiştir: <Laz “Bir Kafkas kavminin ismidir ve bir kısmı Doğu Karadeniz bölgesinde bulunmaktadır.” + T. ot + T. + u “ek”. Ermenice, Lazca ve Mingrelceye Türkçeden gelmiştir. Çünkü T. OT> Lazca: ut ~ Mingrelce: æt; Türkçe + U “ek” da >Lazca ve Mingrelce: +i olmuştur (Gülensoy, 2018, s. 483). Dankoff, Ermenice *lazut* “mısır” hâliyle birleştirmiş, Lazca *lazudi* ve Migrelce *lazeti* karşılıklarını da kaydetmiştir (Eren, 2020, s. 350).

¹⁷⁴ TETTL’de, <Far. *lūbiyā*, Erm. *lopya*, Yun. *lópya*, *lobiya/lobiye/lünye,labiye* “börülce, fasulye”dir (Tietze: 4/547).

¹⁷⁵ DS’de *bandadır* (<https://sozluk.gov.tr/ 19/04/25>).

¹⁷⁶ DS’de *sarol* biçimi bulunmaktadır (<https://sozluk.gov.tr/ 23/04/25>).

südligen “genellikle dere kenarlarında yetişen boyu ortalama bir metreyi bulan bitki”¹⁷⁷

şalgam “şalgam”¹⁷⁸

şigair “yaban eşisine benzer, doğada kendiliğinden biten bir bitki”

tamas erüğü “bir cins erik”

tut “dut meyvesi”¹⁷⁹

üvez “kurumuş yabani hurma”¹⁸⁰

yaban eşisi “duvarların deliklerinde kendiliğinden biten bir bitki”¹⁸¹

yarpuz “eflatun çiçeklere sahip yabani nane”

yemlüh “bayırlarda ve taşlık yerlerde ortalama on beş ya da yirmi cm boyunda, kökü sütlü yenilen bitki”¹⁸²

zaguda “küçük soğan”¹⁸³

zahra “buğday”¹⁸⁴

zerdeli “kayısı, zerdali”¹⁸⁵

3.2.5.2. Besin Elde Etme, Hazırlama

anık “mayası tutmamış hamur”¹⁸⁶

eşi hamur “maya görevinde kullanılan ekşi hamur”

hassilla- “hamuru kıvamına gelecek biçimde yoğurmak”¹⁸⁷

kump / kunt “hamur parçası, beze”¹⁸⁸

kumpla- / kuntla- “hamuru parçalar hâlinde yuvarlama, beze yapmak”

¹⁷⁷ Bitkinin içerisinden çıkan beyaz süt kanamaları durdurabilmektedir.

¹⁷⁸ DS’de *pezük*, *pezzük* şeklindedir (<https://sozluk.gov.tr/ 23/04/25>).

¹⁷⁹ DS’de *tuy* olarak da geçmektedir (<https://sozluk.gov.tr/ 22/04/25>).

¹⁸⁰ DS’de “sivrisinek, at sineği, beceriksiz, çelimsiz, çirkin” olarak tanımlanmıştır (<https://sozluk.gov.tr/ 22/04/25>).

¹⁸¹ Yukarıda geçen *eşiden* daha ekşidir.

¹⁸² DS’de *yemlik*, *yemlük* hâlleri kaydedilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/ 23/04/25>).

¹⁸³ DS’de *zagoda* varyantıyla da bulunmakla birlikte “salamura edilmiş yeşil zeytin” anlamındadır (<https://sozluk.gov.tr/ 24/04/25>).

¹⁸⁴ <Ar. *zahr* “saklamak”tan *zahr* “gerektiği zamanlarda kullanmak için saklanan tahıl” (<https://lugatim.com/s/zahre 12/03/25>).

¹⁸⁵ DS’de *berke* ile eş anlamlıdır (<https://sozluk.gov.tr/ 22/04/25>). <Far. *zerd-ālū* “sarı erikten”. Sözcük, Bulgarca ve Sırpçaya da Türkçeden geçmiştir (<https://lugatim.com/s/ZERD%C3%82L%C4%B0 12/05/25>).

¹⁸⁶ DS’de *aniktir* (<https://sozluk.gov.tr/ 23/04/25>).

¹⁸⁷ DS’de *hasilla-* şeklindedir (<https://sozluk.gov.tr/ 22/05/25>).

¹⁸⁸ DS’de *kunt* varyantıyla bulunmaktadır (<https://sozluk.gov.tr/ 12/03/25>).

pinavun “kış için hazırlanan erzak malzemelerine verilen genel ad”
sırım “kabağın doğranma şekli”¹⁸⁹

3.2.5.3. Mutfak Düzeni ve Araçları

alamiyon “ana malzemesi alüminyum olan yemek kaplarının genel adı”
aşgi çubuğu “oklava”¹⁹⁰

bilevi “bileği taşı”

cingo “ana malzemesi çinko olan yemek kaplarının genel adı, emaye”

çaynik “iki parçadan oluşan çaydanlığın su konulan alt parçası”

çölmek “toprak testi, çömlek”¹⁹¹

*dehre*² “satır”

demlük “iki parçadan oluşan çaydanlığın üst parçası, dem kısmı”

desti “su taşımak için kullanılan ağzı dar, ortası geniş toprak kap”

ehlavi / ihlavi “oklava”

gab “kap”

garavana “yemek servis etmek için kullanılan büyük çinkodan ya da alüminyumdan kap”

gırnıç “toprak testi”¹⁹²

*goduk*¹ “sarımsak döveceği, tahta havan”

got tasi “çorba kabı, tası”

gözek “ipleri deriden yapılma, orta kalınlıkta bir tür elek”¹⁹³

gudul “kavdan oluşturulmuş küçük ve dar ağızlı güveç, güvecin küçüğü”¹⁹⁴

¹⁸⁹ DS’de “dar ve uzun tarla pasesi, dönümden ufak toprak ölçüsü, sert yapraklı bir cins bitki, kağıdı dingili, inatçı, sağlam yapılı (kimse), erikten elde edilen ekşi, çok fazla” anlamlarına gelmektedir (<https://sozluk.gov.tr/ 24/04/25>).

¹⁹⁰ DS’de *aşkı* ve *aşkı çubuğu* varyantları bulunmaktadır (<https://sozluk.gov.tr/ 11/05/25>).

¹⁹¹ DS’de “bir çeşit bakır kap” anlamı da yer almaktadır (<https://sozluk.gov.tr/ 12/04/25>).

¹⁹² DS’de yalnızca “elde eğilen yün iplerin yumak yapılırken fazla bükülmesinden meydana gelen düğüm” olarak tanımlanmıştır (<https://sozluk.gov.tr/ 12/03/25>).

¹⁹³ Delik büyüklüğü olarak eleklerin en iri delikli olandan en ince delikli olana doğru sıralanışı: *şadıra*, *gözek*, *halbur* şeklindedir.

¹⁹⁴ Bölge ağızında *gudul* ağız tamlamasıyla “küçük ağza sahip (kimse) lere” benzetme yaparken kullanılan kalıplaşmış bir ifade de bulunmaktadır. TETTL’de <Yun. *youbi* (ğudi) “havan”, <*gudil/güdü* “küçük çömlek, güveç” tir (Tietze: 3/192).

gügüm “bakır ya da alüminyumdan yapılmış tek tarafından kulplu, uzun, ağız kısmı dar su kabı”¹⁹⁵

güveç “kavdan yapılmış orta kısmı geniş, ağız kısmı dar yemek pişirme kabı”

halbur “ipleri deriden olma, ince delikli elek”

*hedik*² “su konan kap, kova”

honça “üzerinde hamur açılıp yemek de yenen, tahtadan yapılmış, altında artı şeklinde bacak kısmı olan, yerden ortalama otuz cm yüksek seyyar yer sofrası”¹⁹⁶

köstüre “kesici aletleri bilemek için kullanılan bir cins taş, bileği taşı”¹⁹⁷

kutali “büyük kepçe”¹⁹⁸

küp “kavdan yapılmış, büyük ve süslü toprak kap”

parhaç “bakır veya alüminyumdan yapılmış bakraç, kulplu tencere”¹⁹⁹

serniç “küçük çömlek”²⁰⁰

sini “yemek yenmesi amacıyla üzerine tabak, çatal, bardak vb. eşyaların konduğu büyük tepsi”²⁰¹

sitil “kulplu kap, kova ya da bakraç”

sürgüç “bulaşık süngeri”

şadıra “ipleri deriden yapılmış, iri delikli bir çeşit elek”²⁰²

şargada “yoğurt açmak ya da lahana vurmak için kullanılan, artı şeklinde, ahşaptan mutfak aracı”²⁰³

şüşe “şişe”

tehne “içinde hamur yoğurulan geniş kap”

¹⁹⁵ <Rum. *kukúmi* “gügüm” (Eren, 2020, s. 202).

¹⁹⁶ DS’de “gelin ve damat evlerine verilen hediye, tavuk kızartması, kuzular doğduğunda çobana verilen bahşiş” gibi anlamlara da gelmektedir (<https://sozluk.gov.tr/ 10/04/25>).

¹⁹⁷ DS’de *kösüne* varyantı kullanılmıştır (<https://sozluk.gov.tr/ 25/04/25>).

¹⁹⁸ DS’de *kutali* şeklindedir ve *saplı* madde başı ile aynı anlamı taşımaktadır (<https://sozluk.gov.tr/ 25/04/25>).

¹⁹⁹ DS’de *parhadır* (<https://sozluk.gov.tr/ 25/04/25>).

²⁰⁰ *Gudulun* biraz daha büyüğüdür.

²⁰¹ <Far. *sīnī* <Ar. *šīnī* < *Šīn* “Çin” “Bakır, pirinç vb. malzemelerden olma, büyük, yuvarlak tepsi”. Balkan dillerine Türkçeden geçmiştir (<https://lugatim.com/s/sini 25/04/25>).

²⁰² DS’de *şadaradır* (<https://sozluk.gov.tr/ 25/04/25>).

²⁰³ DS’de “yaramaz, hain ve hamur açmak amacıyla ağaçtan elde edilmiş alet, oklava” anlamlarına gelmektedir (<https://sozluk.gov.tr/ 25/04/25>).

tereh / *terek* “üzerine ufak tefek eşyalar koymak için duvara sabitlenmiş, süslü, tahta raf”²⁰⁴

*tutah*² “kulpları ısınmış tencere vb. mutfak gereçlerini, ocaktan ya da ateşten almak için kullanılan bir çift bez”

vedire “süt sağımı ve su taşımada kullanılan kova”

zap “topraktan yapılmış büyük küp”²⁰⁵

3.2.5.4. Yemek Çeşitleri

açuğ etmeg “ince tandır ekmeği, lavaşa benzeyen ekmek”

ağuz “bulama pişirilince elde edilen yemek”²⁰⁶

arabistan “soğanların kavrulmasından sonra kavurma ve yumurta eklenerek yapılan yemek”

aşma datlisi “kayısı kurusu, ceviz ve şekerden yapılan bir çeşit tatlı”²⁰⁷

ayranli çorba “arpa ve buğday yarması eklenerek elde edilen ayran çorbası”²⁰⁸

borani “haşlanmış patates üzerine sarımsaklı yoğurt dökülerek servis edilen yemek”²⁰⁹

bulamaç “sulu hamur”²¹⁰

cücühsuyi “kemik, yeşil mercimek, bulgur ve barbunyadan oluşan katı kıvamda bir yemek”

²⁰⁴ DS’de “eski evlerde ocağın içi yanındaki kalın duvarlar oyularak yapılan ve ufak tefek şeyler koymaya yarayan göz, tavuk kümeslerindeki tünek, köy evlerinde ocağın iki köşesindeki oturmaya yarayan küçük setler, merdiven gibi set olan dağ, nişasta ile yapılan bir çeşit tatlı, ağaç, kıyı (daha çok şapka için), asma” anlamlarında da kullanılmıştır. TS’de sözcük “raf ve tabak” olarak da verilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/ 12/03/25>).

²⁰⁵ *Cap* “su küpü”. Yerel ağzlarda *zap* “küçük toprak küp” olarak da kullanılmıştır. <Erm. *cap* “tava, toprak kap” (Eren, 2020, s. 86).

²⁰⁶ DS’de *avuzdur* ve “yeni doğum yapmış hayvandan ilk günlerde sağılan koyu kıvamlı süt, tatlı, yağlı peynir, ekmek” anlamları mevcuttur (<https://sozluk.gov.tr/ 20/04/25>).

²⁰⁷ Kayısı kurusu önden sıcak suda bekletilir. Ceviz şekerle karıştırılır. Kayısı kurusu üstüne, elde edilen iç harç konur ve üstüne tekrar kayısı kurusu konup kapak yapılır. Hazırlanan tatlı, tavaya alınır. Üzerine tereyağı ve şeker eklenerek pişirilir.

²⁰⁸ DS’de *ayran aş* ile eş anlamlıdır (<https://sozluk.gov.tr/ 25/04/25>).

²⁰⁹ DS’de “sarımsaklı yoğurt” olarak tanımlanmasının dışında verilen tariflerde kısım kısım farklılıklar görülmektedir. Yumurtanın suda haşlanıp veyahut yağda kızartılmasının ardından yoğurtla servis edileni vardır. Ayrıca bulgur ya da pirinç eklenerek pişirilen sebze üzerine yoğurtla servis edileni de bulunmaktadır (<https://sozluk.gov.tr/ 26/04/25>).

²¹⁰ DS’de “ayran, buğdayla yapılan bir çeşit çorba, ak sıva, (hayvanlar için) sıvı yem” olarak da geçer (<https://sozluk.gov.tr/ 10/04/25>).

çırıhta “un ve su ile elde edilen sıvı malzemenin kızarmış yağda pişirilmesinin ardından üzerine koyu kıvamlı şerbet dökülmesiyle oluşan tatlı, lokma tatlısı”

dadah “çocuk maması”²¹¹

döğmeç “doğranmış ekmek ya da yufkanın yağda yumurta beraberinde kızartılması sonrasında elde edilen yiyecek”²¹²

etmeg gayganasi “açuh etmegin ince kısımları kesilip yumurtaya bandırıldıktan sonra tereyağında kızartılıp üzerine bal dökülmesiyle servis edilen yemek”

fetir “tandırda pişirilen mayasız, yağlı ve içsiz çörek”

fincan sinisi “yufka ve cevizin fincan içinde şekillendirilmesiyle oluşan tatlı”

ğara halva “un helvası”

gasefe “kuru dutun pişirilmesinin ardından üzerine yağ ve ceviz ekleyerek yapılan yemek”

gavut haşlaması “gavut, su, tuz ve şerbetten oluşan bir çeşit tatlı, helva”²¹³

gızılcuğ çorbasi “kuru kızılık, soğan, yağ, aşurelik buğday ve reyhandan yapılan çorba”

gobdin “dut ile cevizin dövülmesiyle elde edilen helva kıvamındaki karışım”

gugul “içene *minzi* ya da peynir konularak tandırda pişirilen, mayalı, ktır ve sert ekme”²¹⁴

guymah “süt kaymağı ve un ile yapılan bir çeşit omlet”²¹⁵

halburabasti “beze hâline getirilmiş hamur parçalarının içine ceviz eklenerek *halbur* denilen elekte şekil verilmesinden sonra üzerine şerbet dökülerek hazır hâle getirilen tatlı, kalburabasti”

²¹¹ TETTL’de <*dadak* “tadımlık; şeker, tatlı”. (<dada- + -(ı)k “fiilden genellikle somut isim yapan yapım eki”) dir (Tietze: 2/278).

²¹² DS’de yıkamak amacıyla ıslatılmış ve üst üste istiflenmiş çamaşır, dövülerek kabuğu çıkarılmış yarma, ceviz, şeker, pestil, ceviz ve fındığın bir arada ezilmesiyle yapılan yiyecek, mısır ekmeği ya da taze ekmeğin sade yağa eklenmesiyle yapılan yemek, yumurta salatası, kavrulmuş fındığın şeker ile ezilmesiyle elde edilen tatlı” gibi anlamlar verilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/ 26/04/25>).

²¹³ Bir miktar *gavut* kaynamış su ile açılarak kulak memesi kıvamından biraz daha kuru hâle gelene kadar karıştırılır ve servis tabağına alınır. Servis tabağının ortasına çukur açılır ve şerbet çukura dökülür. Kaşığa alınan *gavut haşlaması* şerbete bandırılarak yenir.

²¹⁴ DS’de “ot bağlamak amacıyla kullanılan bağ, tomurcuk, dürülmüş yağlı ekme, balık ağına en fazla balık gelen yer” olarak da ifade edilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/ 06/05/25>).

²¹⁵ TTKBS’de *kuyma* madde başıyla “yumurta, un ve peynir ile elde edilen bir cins omlet” tanımlanmıştır. OT döneminde *kuyma* “bir cins yağlı ekme” olarak geçer. Anadolu ağızlarında: koymaça, koymak, kuymak, kuymah” varyantları bulunur (Gülensoy, 2018, s.472).

hasuta “şeker ve nişasta ile elde edilen bir cins tatlı”²¹⁶
haşıl “buğday ya da mısır unundan elde edilen lapa yemek”²¹⁷
*helise*² “buğday yarması dövüldükten sonra içine et eklenerek yapılan yemek, keşkek”²¹⁸
herle “kavrulmuş un çorbası, bulamaç”²¹⁹
horis “civil peynir ve helvadan yapılan bir yiyecek”
kalacuş “sütün altında kalan tortu, doğranmış ekmek ve soğan ile yapılan yemek”²²⁰
kartil sarması “soğan, patates ve *irahan* ile elde edilen püre kıvamındaki iç harcın pazı ya da lahana yapraklarına sarılıp pişirildikten sonra üzerine tereyağı dökülerek servis edilmesiyle oluşan yemek”
kesme çorbası “erişte biçiminde kesilmiş hamurdan elde edilen çorba”²²¹
kete “yağlı ve mayalı hamurdan yapılan, arasına iç denen ve kavrulmuş undan oluşan malzeme konularak pişirilen içli ekmek”²²²
kırtık “tandırda ekmek pişirilirken ekmek alındıktan sonra tandıra yapışan ekmek parçası”²²³
köme “ipe dizilen cevizlerin dut ya da üzüm şirasına batırılması ile elde edilen yiyecek, cevizli sucuk”²²⁴

²¹⁶ DS’de *hasuta* biçimi de vardır (<https://sozluk.gov.tr/06/05/25>).

²¹⁷ İki çeşidi bulunmaktadır. Biri buğday ile diğeri ise mısır ile yapılmaktadır. Buğday haşılı yoğurt ile mısır haşılı süt ile servis edilmektedir. DS’de “bulgur pilavı, un, su, yağ ve şekerin karışımından yapılan bir çeşit tatlı, yemiş, kavun, hayvan yemi, bulanık su, aşırı yorgunluktan bitik hâlde olmak, çok kaynar şey, sıcak suda ıslatılmış çamaşır, pürüz, bir çeşit kap” anlamlarına da gelmektedir (<https://sozluk.gov.tr/06/05/25>).

²¹⁸ DS’de “buğday yarması ve bir çeşit ilaç” olarak ifade edilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/06/05/25>).

²¹⁹ DS’de “un, pestil peltesi” anlamlarındadır (<https://sozluk.gov.tr/06/05/25>).

²²⁰ Sütün kaymağı alındıktan sonra ayrı durultulup suyu süzülür. Altında kalan tortu kaynatılır ve bir torba yardımıyla tekrar süzülür. Su ekleyip tekrar pişirildikten sonra doğranmış ekmek üzerine dökülür. Kavrulmuş soğan üstüne eklenerek servis edilir.

²²¹ Soğan, tereyağı ve salça kavrulur. Yeşil mercimek ve su eklenir. Su kaynamaya başladığında erişte biçiminde kesilen hamur parçaları çorbaya katılır. Son olarak araştırma bölgesinde *irahan* adıyla geçen baharat ilave edilir.

²²² DS’de “yağlı, mayalı ya da mayasız hamurdan yapıp küldde pişirilen çörek, şekersiz kurabiye, düğün armağanı, yumurta ve yağ ile yoğrularak hamurdan yapılan özel kaplarda pişirilen bir çeşit börek” olarak kullanılmıştır (<https://sozluk.gov.tr/23/03/25>). Bölgedeki kaynak kişilerin verdiği bilgiye göre; söz konusu yemek, mayasız ya da yufka ile yapılmamaktadır.

²²³ DS’de “bez parçası, şakaya gelmeyen (kimse), kısa boylu (kimse), alımlı (kimse), kısa ağaçlı orman, sigara izmariti, ufalanmış sabun parçası ve yapraksız çalı” için de verilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/12/03/25>).

²²⁴ DS’de *küme* varyantı da bulunmaktadır (<https://sozluk.gov.tr/06/05/25>).

kurç eritmesi “dışarıda bir süre beklemiş *kurcun* eritilip üzerine yumurta kırılmasıyla elde edilen yemek”

lor dolması “*evelük* denilen bitkinin içine *minzi* sarılıp *südüzü* üzerine gezdirildikten sonra tandır ya da fırında pişirilen yemek”²²⁵

muhlama “tereyağı ve mısır unu kavrulduktan sonra peynirin de eklenmesiyle oluşan yemek”

pahlava “baklava”

pancar “sebze ve hububat karışımı sulu yemeklerin tümü”²²⁶

papara “patates, peynir suyu ve ekmek parçalarından oluşan bir yemek”²²⁷

pasmanika “patlamış mısır”

pestil “dut, erik, kızılıcık vb. meyvelerin ezilmesi sonrasında yufka gibi kurutulması ile oluşturulan meyve ezmesi”²²⁸

pestil çullaması “parçalar hâlinde getirilip yağda pişirilen *pestil* parçalarının üzerine yumurta kırılmasıyla oluşan yemek”

piris sıhması “haşlanan pirincin yumurtaya bandırıp tereyağında kızartılmasıyla yapılan yemek”

somun “tandıra yapıştırıldığında ateşe düşen ekmek”²²⁹

tel halvası “un, yağ, şeker pişirilerek macun kıvamına getirildikten sonra un ile şekil verilip uzatılmasıyla elde edilen tatlı”²³⁰

tirit “bayat ekmekler doğranarak üzerine kavrulmuş soğan, kavurma ve et suyu eklenerek yapılan sulu yemek”

yavan çorba “barbunya ve aşurelik buğdaydan yapılan çorba”

²²⁵ Sütün kaymağı alınır. Ayrarı durultulur. Kalan tortu pişirilir ve bir torba yardımıyla süzülür. Bulgur süt ile şişirilir. Torbada süzülen *minzi* eklenir. Elde edilen iç harç *evelük* ile sarılır. Üzerine *südüzü* dökülür. Tandır ya da fırında kızartılır.

²²⁶ Bölgede lahana, evelik, kırı vb. gibi çeşitli otlar kullanılarak yapılan yemeklerin tümüne pancar denir. İçine tahıl olarak genellikle bulgur konulmaktadır.

²²⁷ Soğan kavrulur. Küp küp doğranan patatesler, tuzu ve suyu ilave edilir. Patatesler piştikten sonra bölgede *kerti minzi* olarak geçen peynir ve yumurta eklenir. Elde edilen karışım ekmek parçalarının üzerine dökülür. DS’de “pulluğu andıran bir tarım aracı, bir çeşit oyun, pulluk” şeklinde tanımlanmıştır (<https://sozluk.gov.tr/ 05/04/25>).

²²⁸ Erik ve kızılıcık gibi meyvelerle ekşi, dut ile tatlı *pestil* yapılmaktadır.

²²⁹ DS’de *düşük* sözcüğüyle eş anlamlıdır ve “fırın ekmeği, iki okkalık buğday ekmeği, civata somunu” anlamlarıyla da bulunmaktadır (<https://sozluk.gov.tr/ 12/03/25>).

²³⁰ Şerbetini soğutmak için daha çok kar yağdığında yapılmaktadır.

ziron “yuvarlanarak dik bir şekilde tepsiye dizilmiş yufkaların üzerine sarımsaklı yoğurt dökülmesiyle yapılan yemek”²³¹

3.2.6. Ölçme, Tartma, Hesaplama Kavramları

amburhartana “bu kadar”²³²

azucuh “biraz, azıcık”²³³

*bi çağlağ*¹ “bir miktar, biraz”²³⁴

bi gumbuz “bir yumruk kadar”²³⁵

bi yol “bir kere, bir defa”²³⁶

çirtım “az, küçük bir parça”²³⁷

elçim “bir tutam”²³⁸

eppeyim “epeyce”

gıdım “biraz, bir miktar, ufak bir parça”²³⁹

ğoçavuci “iki avuç dolusu”

god “1. çok fazla 2. tahtadan ve kova şeklinde bir çeşit tahıl ölçeği”²⁴⁰

hepisi / heppisi “hepsi”

²³¹ DS’de *siran* ile eş anlamlıdır ve “kılçıksız buğday” anlamını taşımaktadır (<https://sozluk.gov.tr/06/05/25>).

²³² Bölge ağzında; görevi, cümle içindeki bağlama göre değişiklik göstermektedir. Ör. (Ben amburhartana saydım. -Ben bu kadar saydım.) Bu cümlede, zarf görevindedir. Sıfat görevinde kullanımı da bulunmaktadır. Ör. (Avu haliyinnan amburhartana sarmayı yedi. – Şu hâliyle bu kadar sarmayı yedi.)

²³³ DS’de *accık*, *azucuk* olarak geçmektedir (<https://sozluk.gov.tr/06/05/25>).

²³⁴ Araştırma bölgesinde daha çok zarf görevinde var olmaktadır. Cümle içerisindeki durumuna göre zarf çeşidi değişmekte olup miktar zarfı ve zaman zarfı olarak kullanılmaktadır. Ör. (Oni bi çağlağ gördüm.- Onu, bir an gördüm.) Ör. (O, bi çağlağ ezisini andurir.- O, biraz teyzesini andırıyor.) İlk örnekte zaman zarfı ikinci örnekte ise miktar zarfı görevini üstlenmiştir. Bunlara ek olarak sıfat görevinde kullanımı da bulunmaktadır. Ör. (O hamura, bi çağlağ un gat. – O hamura biraz un kat.) DS’de *bir çala* biçimiyle “bir an, bir aralık” verilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/10/05/25>).

²³⁵ Bölge ağzından *gumbuz* yumruk anlamına gelmektedir. *Bi gumbuz* ifadesiyle sıfat görevindedir. Ör. (Bi gumbuz yağ olsa ne yenürdi aşindi.- Bir yumruk kadar tereyağı olsa ne yenirdi şimdi.)

²³⁶ Ör. (Oni biyol görüp geldük. - Onu bir kere görüp geldik.)

²³⁷ DS’de “bir damla” olarak da ifade edilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/06/05/25>).

²³⁸ DS’de “kız istemek amacıyla gönderilen kişi, az, deste, ağustos böceği, bilmece, deste hâline getirilmiş yün, asma yaprağı, bir avuç dolusu” olarak da tanımlanmıştır (<https://sozluk.gov.tr/06/05/25>).

²³⁹ DS’de *kıdım* varyantıyla bulunur (<https://sozluk.gov.tr/06/05/25>).

²⁴⁰ Verilen birinci anlamıyla miktar zarfı görevindedir. Ör. (Bi god yedi.- Çok fazla yedi.) Sıfat görevinde kullanımı da gözlenmiştir. Ör. (Bi god pislüyh payhladım.- Çok fazla pislik temizledim.) DS’de ikinci anlamıyla *kat* hâlinindedir (<https://sozluk.gov.tr/06/05/25>).

*kırtık*¹ “bir parça, azıcık”²⁴¹

o ħati “o kadar”²⁴²

tevi “bütün”

3.2.7. Giyim ve Kuşam

Bölge ağzında giyim ve kuşam hususunda tespit edilen kavramlar dört alt başlıkta toplanmıştır. Bu alt başlıklar “başa giyilenler veya takılanlar, bedenın üst kısmına giyilenler veya takılanlar, bedenın alt kısmına giyilenler veya takılanlar, ayağa giyilenler” şeklindedir.

3.2.7.1. Başa Giyilenler veya Takılanlar

ağ “kadınların başlarına bağladıkları ve yalnızca beyaz renkte olan başörtüsü”

bürük “kadınların başlarına örttükleri örtüyü ağız ve burun kapatacak hâlde bağlaması”²⁴³

bürük at- “kadınların başlarına örttükleri örtüyü ağız ve burun kapatacak hâlde bağlaması eylemi”

değirmi “başörtüsü, tülbent”

ganc “kadınların başörtülerinin düşmemesi amacıyla üç parmak eninde kumaştan yapılan tülbentin etrafına sarılan bağ”²⁴⁴

gocuk “kalın ceket, mont, kaban”²⁴⁵

leçek “başa örtülen başörtü, çember, tülbent”²⁴⁶

papağ “bere”²⁴⁷

şifon “başörtüsü”

²⁴¹ DS’de “kurumuş sığır gübresi, artık, sakal, ufalanmış sabun parçası, kurumuş (ekmek vb. için)” anlamlarında kullanılmıştır (<https://sozluk.gov.tr/ 06/05/25>).

²⁴² Araştırma bölgesinde; *o ħati* sözcüğünün iki anlamda kullanımına rastlanmıştır. Miktar zarfı görevinde ör. (Babam zâti hêç diyemir de anam da işti o ħati demiş.- Babam zaten hiç diyemiyor da annem de işte o kadar demiş.) biçimindedir. İkinci kullanımı ise sıfat görevindedir. Ör. (O ħati eyhmeği nê gettüz. -O kadar ekmeği niye getirdiniz?)

²⁴³ TETTL’de <*bürük* “bürgü, kadınların sokak kıyafeti”. (<bürü- +-(ı)k “filden genellikle somut isim yapan yapım eki”) olarak verilmiştir (Tietze 1/832).

²⁴⁴ DS’deki *fottoz* ile eş anlamlıdır (<https://sozluk.gov.tr/ 06/05/25>).

²⁴⁵ DS’de *gocuk* varyantı da mevcuttur ayrıca “manda yavrusu, nohut bitkisi, lahana koçanı” olarak da tanımlanmıştır (<https://sozluk.gov.tr/ 19/05/25>).

²⁴⁶ DS’de “yün atkı, sargı bezi” olarak da bulunmaktadır (<https://sozluk.gov.tr/ 12/03/25>).

²⁴⁷ DS’de *papak* olarak da geçmektedir (<https://sozluk.gov.tr/ 07/05/25>).

terlük “namaz esnasında başa örtülen takke”

yaşmah at- “ağız kapalı ve burun açık kalacak şekilde başörtü bağlanması”

*yaşmah*² “ağız kapalı ve burun açık kalacak şekilde bağlanan başörtü”

yazma “başörtüsü”

3.2.7.2. Bedenin Üst Kısımına Giyilenler veya Takılanlar

*aşurma*¹ “lastikten pantolon askısı”²⁴⁸

boy köyneği “kombinezon”²⁴⁹

çuha “erkekler için dokuma kumaştan elde edilen ön kısmı açık, kısa bir tür ceket”²⁵⁰

golçah “giyilen giysilerin kollarının kirlenmemesi ya da kadınların namaz kılariken kollarını örtmesi için kullanılan, bilekten dirseğe kadar üstten ve alttan lastikli kolluk”²⁵¹

saku “uzun palto”²⁵²

şavata “boyun atkısı, kaşkol”

3.2.7.3. Bedenin Alt Kısımına Giyilenler veya Takılanlar

dizlük “iç donu”²⁵³

dolayluh “elbise üstüne belden bağlanan iş önlüğü”

peştambal “elbise üstüne belden bağlanan iş önlüğü”

tuman “pantolon”²⁵⁴

tütünlük “kadınların iş yaparken kullandıkları önlük”

üç etek “belden elbisenin üstüne bağlanan kadın iş önlüğü”

²⁴⁸ DS’de “büyük kazan, büyük kulplu kazan, büyük su kovası, çarığın burnunda bulunan ipler” olarak kullanılmıştır (<https://sozluk.gov.tr/ 14/04/25>).

²⁴⁹ DS’de *boy kömleği*dir (<https://sozluk.gov.tr/ 07/05/25>).

²⁵⁰ TETTL’de <Far. *çōhā* “tüysüz, ince, sık dokunmuş yün kumaş” tır (Tietze: 2/267).

²⁵¹ DS’de *kolçak* varyantı da bulunur (<https://sozluk.gov.tr/ 07/05/25>).

²⁵² DS’de *sako* hâli de mevcuttur (<https://sozluk.gov.tr/ 19/05/25>).

²⁵³ DS’de *dizlik* biçimi de vardır (<https://sozluk.gov.tr/ 07/05/25>).

²⁵⁴ DS’de “don, eteklik, nem, duman” anlamlarındadır (<https://sozluk.gov.tr/ 07/05/25>).

3.2.7.4. Ayağa Giyilenler

çapula “hayvan derisinde yapılmış ucu sivri ayakkabı”

çaruh “öküz derisinden elde edilen, giyildiğinde ayağın şeklini alan ayakkabı”

çetik “patik”

dizleme “dize kadar gelen çorap”

ğara lastik “plastikten yapılan günlük ayakkabı”

gondura “kısa topuklu, ön kısmı desenli kadın ayakkabısı”

hāssıl “öküz ya da manda derisinden yapılan bir çeşit ayakkabı”

*hedik*³ “kara batmamak için botun altına takılan iri delikli şeritlerden yapılmış, yuvarlak şekildeki bir çeşit kar ayakkabısı”²⁵⁵

şalçorap “yün çorap”

tıhtıh “takunya, nalın”

3.2.8. Halk Bilgisi

Araştırma bölgesinde halk bilgisi hususunda tespit edilen kavramlar “halk hekimliği, halk baytarlığı, halk botaniği, halk zoolojisi, halk meteorolojisi ve halk takvimi” olmak üzere altı alt başlık altında sıralanmıştır.

3.2.8.1. Halk Hekimliği

arpacuh “göz kapağının üstünde çıkan sivilce, arpacık”²⁵⁶

çorlan “öksürük”²⁵⁷

davun “veba”²⁵⁸

guriyel “romatizma”²⁵⁹

hoşirik “sulu, kaşıntılı ve kolay sonlanmayan bir cilt hastalığı”

²⁵⁵ ~ *edik* ayakkabı, çizme. Kelime başı h- sesi yerel ağızlarda türemiştir. Bläsing, Ermeniceden alındığını ifade etmiştir. Ona göre Ermenice *hedik* “ayak” anlamında kullanılan *het*’in küçültmesidir. Dankoff da “bot, kar ayakkabısı” anlamlarında kullanılan Ermenice *hedik*’ten alınmıştır düşüncesindedir (Eren, 2020, s. 215).

²⁵⁶ DS’de *itdirseği* de kullanılmıştır (<https://sozluk.gov.tr/ 19/05/25>).

²⁵⁷ DS’de “küçük su birikintisi, (zıkkım ye) anlamında kullanılan *ilenç*” olarak geçer (<https://sozluk.gov.tr/ 19/04/25>).

²⁵⁸ DS’de “çitlembik ağacı ve meyvesi, kan çıbanı, hayvanların boğazlarında oluşan şişlik, zehir” anlamları de verilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/ 19/04/25>).

²⁵⁹ DS’de *kuriyel* hâlinededir (<https://sozluk.gov.tr/ 19/04/25>).

tırıl / tırık “ishal”²⁶⁰

yel / yél “romatizma”

3.2.8.2. Halk Baytarlığı

bağ “zorlamadan dolayı hayvanların ayağının altında oluşan şiş, ur”²⁶¹

çömelek “tavukların felç olmasına sebep olan bir hastalık”²⁶²

*dabah*² “bulaşıcılığı yüksek, hızlı yayılan, koyun, keçi ve sığırların ağız, ayak ve tırnaklarında görülen viral bir hastalık; şap hastalığı”²⁶³

gicovi “büyükbaş hayvanlarda genellikle danalarda görülen hayvan mantarı”

gözdekin “aç hayvanın yem yiyen bir başka hayvana bakıp imrenmesinden meydana geldiği sanılan, daha çok at ve eşeklerde görülen göz zarının sertleşmesi hâli”²⁶⁴

guzla- “(eti yenmeyen hayvan) yavrulamak, doğurmak”²⁶⁵

*keppenek*¹ “davarlardaki kelebek hastalığı”²⁶⁶

*kos*¹ “dana ya da koyunlardaki sırtlarında bulunan kepeğe benzer tabaka”²⁶⁷

şegirdene “büyükbaş hayvanlar da görülen karın ağrısı”

tırıl “hayvanların sulu dışkısı, ishal, hayvan ishali”²⁶⁸

vargörmez “görme yetisi olmayan hayvan”

²⁶⁰ Bölge ağzında, *tırıklı göt* tamlamasıyla “sürekli hastalanan ve bünyesi zayıf olan kimseler” ifade edilmektedir. DS’de “hastalıklı çocuk, sedir, çürümüş, işe yaramaz, gereken ilgiyi göstermeyen, çok eski, zayıf, cansız kansız, sıksa, sincap, eti yenmeyen hayvanların dışkısı” anlamlarında da kullanılmıştır (<https://sozluk.gov.tr/ 12/03/25>).

²⁶¹ DS’de *bağa* ile de tanımlanmıştır (<https://sozluk.gov.tr/ 19/04/25>).

²⁶² DS’de *çömelen* varyantı da bulunan söz konusu sözcük ek olarak “tembel, eğri bacaklı, hafif ağrı ya da sızı, ayaklar üzerinde oturma durumu” için gösterilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/ 19/04/25>).

²⁶³ Büyükbaş hayvanların ağzında ve tırnaklarında, koyunların ise sadece tırnak aralarında yara görülmektedir. DS’de *dabak* biçimi de bulunmakta olup ek olarak “boynuzu olmayan keçi vb. hayvanlar, yaşlanmış ağaç, dalları kesilmiş ağaç gövdesi, yemek tabağı, ham deriyi işleyen (kimse), yaprak, işte” anlamlarına gelmektedir (<https://sozluk.gov.tr/ 19/04/25>).

²⁶⁴ DS’de *gözdeki* biçimi vardır (<https://sozluk.gov.tr/ 19/04/25>).

²⁶⁵ Bölge ağzında yalnızca “eti yenmeyen (köpek gibi) hayvanların doğurma ve yavrulaması eylemlerinde kullanılan bir fiildir. DS’de “hayvan yavrulamak, insan doğurmak (aşağılamak için), tavuk yumurtlamak, doğurmak” anlamında kullanılmıştır (<https://sozluk.gov.tr/ 23/03/25>).

²⁶⁶ DS’de “çobanların omuzlarına aldıkları giysi, kelebek, kapak, pervane, etek, çiçek tomurcuğu” için verilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/ 19/04/25>).

²⁶⁷ DS’de “yara üstündeki kabuk, üzüm bağı, ceviz, bir tür ağaç dayak, davar ağılı” anlamlarındadır (<https://sozluk.gov.tr/ 17/04/25>).

²⁶⁸ DS’de “çok eski, zayıf, cansız kansız, sıksa, sinirli, titiz, alıngan, kavgacı, parasız, züğürt, sözünde durmayan, taşlı tarla, köpek, dargın, küskün” sözcükleri için de gösterilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/ 12/03/25>).

yağır “hayvanların sırtında bulunan yara”²⁶⁹

yanığara “genellikle büyükbaş hayvanlara felç vurması sonrasında etinin deri altından çürümesi hastalığı”

3.2.8.3. Halk Botaniği

ağ çaşur / yel çaşuri “doğada kendiliğinden biten, besin olarak tüketilmeyen ve rüzgâr gibi dış etmenlerle kuruyup yok olan küçük bir ot”²⁷⁰

ayboncuğı “*hillorik* meyvesinin içindeki tohum”²⁷¹

badbad “yaprakları yaraları açmaya yarayan bir çeşit zehirli ot”

cazi geveni “top biçimde, dikenli bir tür bitki”

cıl “at semeri yapılan ve hasır örülen ot”²⁷²

çanağır “gelincik çiçeği”²⁷³

gab oti “ortalama buçuk metreyi bulan sarı çiçekli hayvanlara yem olarak verilen ot”

ğara çaşur “doğada kendiliğinden biten kuruduktan sonra hayvanlara yem olarak verilen ot”²⁷⁴

ğara geven “toplanıp ateşte yakıldıktan sonra hayvanlara yem olarak verilen bitki”

ğarçiçeği “kar kalkmasının ardından çıkan çiğdeme benzer, beyaz renkli bir çiçek”

gevrük “ortalama buçuk metreyi bulan sarı çiçekli hayvanlara yem olarak verilen ot”²⁷⁵

²⁶⁹ DS ve TS’de aynı anlamdadır. Ayrıca DS’de “yağlı kir, yağ lekesi, sırt, kel, çamsakızı, kumlu toprak, kötü kadın” ifadeleri için de verilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/ 24/03/25>).

²⁷⁰ DS’de *çaşurdur* (<https://sozluk.gov.tr/ 19/04/25>).

²⁷¹ Bölgede bir ipe dizilip kolye de yapılabilmektedir. Sarı, kırmızı, bordo, pembe renklisi bulunmaktadır.

²⁷² DS’de “çul, topraktan henüz çıkan ot ya da ekin” olarak geçmektedir (<https://sozluk.gov.tr/ 19/04/25>). *Cil*: hasır otu. <Erm. *Čil* “reed, rush” (Eren, 2020, s. 91).

²⁷³ DS’de *çanak çatlatan* varyantı da kullanılmıştır (<https://sozluk.gov.tr/ 19/04/25>).

²⁷⁴ Suyu asitli ve acıdır ayrıca insan derisini yakıcı bir özelliğe sahiptir. Ciğerlerinde *keppenek* denilen hastalık görülmemesi için koyunlara ilaç mahiyetinde verilmektedir. Yaş hâli besin olarak tüketilmemekte ve turşu yapılarak ya da peynire eklenerek tüketilebilmektedir.

²⁷⁵ Taze yaprağı yaraya konunca kanın durmasına ve yaranın kapanmasına yardımcı olur. Yukarıda verilen *gab otinin* diğer adıdır.

gındıra “bölgede sulak yerlerde bulunan ve doğada kendiliğinden biten bir çeşit ot”²⁷⁶

hoziḥ “doğada kendiliğinden biten, yapışkan ot tohumları”²⁷⁷

kürdoduni “doğada kendiliğinden biten, boyu ortalama bir ile bir buçuk cm boylarına ulaşan sarı çiçek”²⁷⁸

patlangoz “bir çeşit yabani ot, hindiba”²⁷⁹

pir “sebze yaprağı”

solḥum “sepet yapımında yararlanılan bir çeşit kamış”²⁸⁰

şib “fasulye patates vb. bitkilerin toprak üzerinde kalan yeşil dalları”²⁸¹

3.2.8.4. Halk Zoolojisi

alapaça “bütün ayakları beyaz renkte olan at”

almagöz “ağız ve kulakları siyah renkte olan beyaz kuzu”

aşgar “(atlar için) alnından burun üstüne kadar olan beyazlık”²⁸²

aynali “alnında beyazlık bulunan büyükbaş hayvan”

balak “ay yavrusu”²⁸³

basıl- “(hayvanlar daha çok sığır) çiftleşmek”

boduk “erkek keçi, teke”²⁸⁴

boğarsak “boğaya gelmiş, boğa arzulayan inek”²⁸⁵

²⁷⁶ DS’de “tahterevallî ya da tahterevallîye benzeyen bir oyun aracı, tahılın içinde biten ve tohumu ürüne karışan bir çeşit ot, dikenli bir çeşit ot, hasır otunun öz kısmının, ucundaki şişkin kısım” anlamları da vardır (<https://sozluk.gov.tr/> 14/04/25).

²⁷⁷ DS’de *hoziktir* (<https://sozluk.gov.tr/> 13/05/25).

²⁷⁸ Yapraklarından çay yapılabilen ve birçok hastalığı da şifa olduğunu bilinmektedir.

²⁷⁹ DS’de *çatlangoz* biçimindedir ve “tabancaya benzer sese sahip olan çocuk oyuncacı” anlamı da bulunmaktadır (<https://sozluk.gov.tr/> 14/04/25).

²⁸⁰ DS’de *sorhun* varyantı da bulunur ve aynı anlam için *çil* de mevcuttur (<https://sozluk.gov.tr/> 19/04/25).

²⁸¹ DS’de aynı ifade *çaç* ile sağlanmıştır (<https://sozluk.gov.tr/> 19/04/25).

²⁸² DS’de *abraş*, *aşkar* biçimleriyle de bulunun söz konusu sözcük “kızıl yüzlü ve yarasa tüylü kişi, kula donlu at, çamaşırdan çıkması zor leke, yüz, küllü su, renk, boya” anlamlarında kullanılmıştır (<https://sozluk.gov.tr/> 19/04/25).

²⁸³ DS’de “çocuk, yavru, manda yavrusu, tavşan yavrusu, kedi yavrusu, pantolon paçası, kadife, sulu, çamur, çeşme, domuz yavrusu”dur (<https://sozluk.gov.tr/> 19/04/25).

²⁸⁴ DS’de “kısa boylu (kimse), manda yavrusu, deve yavrusu, ayı yavrusu, küçük çocuk, genel anlamda hayvan yavrusu, bir boynuzu kırık olan hayvan, ağaç kavuğu, erkeklik azası, tavşan yavrusu” olarak tanımlanmıştır (<https://sozluk.gov.tr/> 10/06/25).

²⁸⁵ DS’de *boğarsak*, *boğasak* biçimleriyle “bağırsak, obur” olarak da betimlenmiştir (<https://sozluk.gov.tr/> 19/04/25).

böcük “böcek, örümcek vs.”²⁸⁶
burulmuş “yumurtalıkları burulmuş daha çok arabalara koşulan boğa”²⁸⁷
bügeleğ “gübre sineği, bok sineği”²⁸⁸
cagart “bir tür karga”
cenker boynuz “dik boynuzlu öküz”
cücük “kümes hayvanlarının yavrusu, civciv”²⁸⁹
cülenges “boynuzlarının uzama yönleri şekilsiz olan boynuzlarının her ikisi de farklı yöne bakan hayvan”
çağal “bir veya iki gözünde beyazlık bulunan hayvan”²⁹⁰
çaldırağ “koyunların kuyruklarının altına ve tüylerine yapışıp kuruyan pislik”²⁹¹
çepiç “doğurganlık çağına gelmemiş bir yaşındaki dişi keçi”²⁹²
dağluğ “üç yaşındaki erkek büyükbaş hayvan”
davar “küçükbaş hayvanlara verilen genel ad”
davuşan “tavşan”
dori “koyu kahverengi at, doru”
düğe “iki yaşında ve doğurganlık dönemine gelmiş dişi sığır”
ênük “kedi ve köpek yavrusu”
etlük “kışın yenmesi amacıyla etinden kıyma veya kavurma yapılan semiz hayvan”²⁹³

²⁸⁶ DS’de *böcü*, *böğcü*, *böğcük*, *böh*, *bör böcü*, *bört* hâlleri de mevcuttur ve “orta büyüklüğe sahip manda yavrusu, bit, kurt, yılan, solucan, tazi, kötü kadın, canlılık, şans, buzağı” anlamlarındadır (<https://sozluk.gov.tr/ 10/05/25>).

²⁸⁷ DS’de *burmadır* (<https://sozluk.gov.tr/ 19/04/25>).

²⁸⁸ DS’de *bögelek* şeklindedir (<https://sozluk.gov.tr/ 10/05/25>).

²⁸⁹ DS’de “kuş yavrusu, serçe, körpe, tomurcuk, sağanın tohum alınan uzun sert yaprağı, filiz, meyve ve sebzelerin en küçüğü, dağ çileği, çökelek ve peynir yapımında eklenen maya, çıkırıkta hareketi meydana getiren kol, çıbanın ortasında biriken katı irin tabakası, ince bulgur, güzel” anlamları mevcuttur (<https://sozluk.gov.tr/ 19/04/25>).

²⁹⁰ DS’de *çakal* olarak da geçer (<https://sozluk.gov.tr/ 10/05/25>).

²⁹¹ DS’deki *çağıldak* sözcüğüyle aynı anlamdadır (<https://sozluk.gov.tr/ 12/04/25>).

²⁹² DS’de *çebiç* biçimi de vardır ve “bir yaşındaki erkek keçi, iki yaşında olan keçi, yaygın içindeki sopa” anlamındadır (<https://sozluk.gov.tr/ 14/04/25>). DLT’de *çepiş* “altı aylık keçi yavrusu” olarak geçer (Kaçalın&Ölmez, 2016, s. 152).

²⁹³ DS’de *etlik* olarak bulunmaktadır ve ek olarak “buzağı, sucuk pastırma gibi yiyecekler” olarak tanımlanmıştır (<https://sozluk.gov.tr/ 10/05/25>).

ferik “yumurtlamamış tavuk”²⁹⁴
fissırığ / fissırılı “at dışkısı”
ğácir “bir tür kartal”²⁹⁵
*gagart*¹ “gaga”²⁹⁶
ğastan ğuzi “ağız ve kulakları siyah renkte olan beyaz kuzu”
ğêlêngül “gelincik”
gıdık “keçi yavrusu, oğlak”²⁹⁷
ğıl “sert hayvan tüyü”
ğılıg “keçi, koyun vb. hayvanların pisliği”²⁹⁸
ğırdavan boynuz “boynuzların şekilleri farklı olan, bir boynuzu başka tarafa bakarken diğer boynuzu başka tarafa bakan öküz”
ğış ğuzusi “vaktinden önce doğan kuzu, dana vb. hayvanlar”
*ğışluğ*² “vaktinden önce doğan kuzu veya oğlak”
ğızan “çiftleşme dönemindeki dişi ve erkek hayvan”
ğızana gel- “dişi hayvan erkek hayvan istemek, erkek hayvan dişi hayvan istemek”
gidiman “zamanından önce doğuran keçi”²⁹⁹
goç ğatımı “koyun keçi vb. hayvanların döllenme zamanı”³⁰⁰
*goduk*² “ayı yavrusu”³⁰¹
gogor “koyunların kuyruklarının altına ve tüylerine yapışıp kuruyan pislik”
goruba “büyükbaş hayvanın kuyruğunun üst kısmı, kıç üstü olan bölüm”

²⁹⁴ DS’de “piliç, dişi piliç, dişi hindi, kuma, taze fasulye, körpe, bulunduğu yaştan daha genç gösteren (kimse), sarı akrep” olarak kullanılmıştır (<https://sozluk.gov.tr/10/05/25>).

²⁹⁵ Küçük bir kuzuyu kaldırabilecek kuvvette bir kuştur.

²⁹⁶ DS’de *kakart* varyantı bulunmakta olup ayrıca “horoz ibiği” anlamına da gelmektedir (<https://sozluk.gov.tr/10/05/25>).

²⁹⁷ DS’de *kıdık* biçimi de bulunan sözcük “kuzu, köpek yavrusu, gerdan, boyuna takılan takı vb. (insanlar için), boyuna takılan boncuk (hayvanlar için), fındık çubuklarından yapılmış yumurta ya da çilek sepeti, hanımların başlarına iki kat hâlinde örttükleri başörtü, sığa” anlamlarında kullanılmıştır (<https://sozluk.gov.tr/19/04/25>).

²⁹⁸ DS’de *ğıgı* sözcüğüyle “deve, keçi, koyun vb. hayvanların pisliği” olarak ifade edilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/17/04/25>).

²⁹⁹ Araştırma bölgesinden doğan değil doğuran keçi için kullanılmaktadır. DS’de *kıdımın* sözcüğü ile zamanından önce doğan insan ya da hayvan ve koyun keçi sığır verilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/10/05/25>).

³⁰⁰ DS’de *koç katımı* biçimiyle verilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/19/05/25>).

³⁰¹ DS’de “eşek yavrusu, arkadaş, oturak ve çocuk” anlamlarını taşımaktadır (<https://sozluk.gov.tr/25/04/25>).

goşunluḥ “koşma işlerinde yararlanılan hayvan”
gögercin “güvercin”
gölük “at, eşek, katır gibi yük taşımaya yarayan ve binilen hayvan”
gudiḥ / *guduḥ* “köpek yavrusu”
gulun “at ve eşek yavrusu”³⁰²
gulun at- “(at, eşek vb. hayvanlar) yavru düşürmek”
gulunna- “at ve eşeklerin doğurması, eti yenmeyen hayvanlar doğurmak”³⁰³
gurbanluḥ “iki yaşındaki büyükbaş erkek hayvan”
guzilama zamani “koyun, keçi vb. hayvanların yavrulama zamanı”
ḥanger “iyi kısırlaştırılmamış boğa, tosun”³⁰⁴
*kanci*² / *karsi* “dişi köpek”
kapiç “zamanından önce, bir yaşında doğuran inek”
*keppenek*² “kelebek”³⁰⁵
kinzilda- “(köpek vb. hayvan) çıkardığı alçak sesler”³⁰⁶
korit “keçi yavrusu, oğlak”
koşat “erkek keçi, teke”³⁰⁷
kösnük “eş isteme döneminde olan at, eşek”³⁰⁸
kunkul “tavuğun başında bulunan tüylü tepelik”³⁰⁹
kura “kısa kulağa sahip olan koyun ve keçi”³¹⁰
kuruk “at yavrusu, tay”³¹¹
lele “tavuğun ibiği”³¹²

³⁰² DS’de *kulun* hâlinde de bulunur ayrıca “sirke küpünün üzerinde bulunan koyulaşmış tabaka, bir çeşit av tüfeği” olarak da kullanılmıştır (<https://sozluk.gov.tr/ 11/05/25>). ET *ḥulun*, < *gulun/kulun* “bir yaşımdan küçük olan at veya eşek yavrusu”dur (Tietze: 4/428).

³⁰³ DS’deki *gunna-* fiiliyle anlamdaştır (<https://sozluk.gov.tr/ 10/05/25>).

³⁰⁴ DS’de *hangel*, *hengel* biçimleri de mevcuttur (<https://sozluk.gov.tr/ 10/05/25>).

³⁰⁵ DS’de *kepenek* biçimiyle bulunmaktadır (<https://sozluk.gov.tr/ 10/05/25>).

³⁰⁶ Söz konusu eylem araştırma bölgesinde “gerçeklik payı olmayan ağlama eylemini” ifade etmek için de kullanılır. Ör. (Nē yalandan kinzıldırsan? – Niye yalandan ağlıyorsun?)

³⁰⁷ DS’de “evlerin üzerini örtmek amacıyla kullanılan ağaçlar” olarak da gösterilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/ 11/05/25>).

³⁰⁸ DS’de “cinsel sapık erkek, kötü kadın, ihtiyar (kimse), eş cinsel erkek” olarak verilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/ 11/05/25>).

³⁰⁹ DS’de “püskül, iki omuz arası” anlamları da mevcuttur (<https://sozluk.gov.tr/ 10/05/25>).

³¹⁰ DS’de “at ve eşek yavrusu, anahtar, kurnaz” olarak da tanımlanmıştır (<https://sozluk.gov.tr/ 11/05/25>).

³¹¹ DS’de “kuluçka tavuk, sıpa, tarladaki taş yığını” anlamlarındadır (<https://sozluk.gov.tr/ 11/05/25>).

³¹² DS’de “yalan, baba, delikanlı, lala, el” anlamına gelmektedir (<https://sozluk.gov.tr/ 19/04/25>).

lingına “atın koşma türlerinden biri”
mavuk “kedi yavrusu”³¹³
mayıstırılı “yaş, taze sığır pisliği”³¹⁴
mozuk “bir yaşında gelmiş inek”
ögeş “iki yaşında erkek koyun”³¹⁵
ögür “dişi sığırın çiftleşme zamanı”³¹⁶
ögüre gel- “dişi hayvan çiftleşmek istemek”³¹⁷
parla- “(at için) ürkmesi ve ürkerek kaçışması”
patik “kedi, köpek vb. hayvanların pençeleri”³¹⁸
peleş “boynuzları yanlara doğru açık, geniş boynuzlu hayvan”³¹⁹
perük- “(kümes hayvanları ve davarlar için) korkmak, korkarak kaçışmak”³²⁰
pırız “kulağı yarım olan koyun ve keçi”³²¹
pisik “kedi”³²²
poççık / poççuk “(genellikle keçilerde) kısa kuyruk”³²³
rahvan “atın koşma türlerinden biri”
sargıs “hayvanın beli ile kuyruğu arasındaki dolgun bölüm”
seggüli “bir ya da iki ayağı beyaz renkte olan at”
semerlük “dört yaşında olan eşek”³²⁴
sıppa “eşek yavrusu, sıpa”

³¹³ DS’de aynı anlam için *balık* ifadesi bulunur ve *mavuk* ek olarak “saf, sersem ve bunak” sıfatlarına karşılık vermektedir (<https://sozluk.gov.tr/ 17/04/25>).

³¹⁴ Verilen tamlama, DS’de *mayıs* sözcüğüyle karşılanmıştır (<https://sozluk.gov.tr/ 12/04/25>).

³¹⁵ DS’de *ögeç*, *ögeç*, *öveç* varyantları da bulunmaktadır (<https://sozluk.gov.tr/ 12/04/25>). TTKBS’ de *ögeç* sözcüğü ile “bir yaşından dört yaşına kadar erkek koyun” olarak tanımlanmıştır. <OT ök “orta yaşı bulup büyüyen hayvan” + (e) + ç “küçültme eki” (Gülensoy, 2018, s. 528).

³¹⁶ DS’de *ögür* varyantıyla da gösterilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/ 19/05/25>).

³¹⁷ DS’de *ögürmek* ile aynı anlamdadır (<https://sozluk.gov.tr/ 19/05/25>).

³¹⁸ DS’de *tetik* ile eş anlamlıdır (<https://sozluk.gov.tr/ 19/05/25>).

³¹⁹ DS’de “(hayvan ya da insan için) zayıf olan, solak” olarak da ifade edilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/ 11/05/25>).

³²⁰ DS’de *perik-* ile ifade edilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/ 19/05/25>).

³²¹ DS’de “çoban yamağı” anlamındadır (<https://sozluk.gov.tr/ 11/05/25>).

³²² DS’de “tavşan ve bazı ağaçlardan çıkan zamm” anlamlarıyla (https://sozluk.gov.tr/ 12/04/25).

³²³ Bölge ağzında “bir sıranın ya da bir konumun sonu” anlamı da vardır. Ör. (Ne barın hep poççığında oynarsan? – Niye barın hep sonunda oynuyorsun?) DS’de *pöçük* ile gösterilmiştir ayrıca “kuyruk sokumu” olarak tanımlanmıştır (<https://sozluk.gov.tr/ 10/05/25>).

³²⁴ DS’de *semerlik* biçimiyle de kullanılmıştır (<https://sozluk.gov.tr/ 11/05/25>).

şışek “bir ya da iki yaşında dişi koyun”³²⁵

telek “kuş, tavuk gibi hayvanların genellikle kanat tüyleri”³²⁶

tiftik “keçinin yumuşak tüyü”

tohli “bir yaşındaki dişi ve erkek koyun”³²⁷

tohliman “iki yaşındaki dişi ve erkek koyun”

tosbağa “kaplumbağa”

tuhuz “kuluçkaya yatmış tavuk”³²⁸

yıldız “yalnızca alnında beyaz renkli olan at”

zağar “zayıf, çelimsiz köpek”³²⁹

3.2.8.5. Halk Meteorolojisi

alacalıh “ilkbaharda karların erimesi sonrası kar ve toprağın arazilerde bir arada görünmesi hâli”

ayam “hava”

barhar “şiddetli rüzgâr”

ebemguşağı “gökkuşağı”

gamara “karın rüzgâr ve tipi gibi dış etmenlerle bir yere taşınması sonucu oluşan yığın”³³⁰

*gible*¹ “harman rüzgârı”

gırmızı bulud “gökyüzünde akşam bulunduğu yağmurun yağması kesin olmayan ama sabah bulunduğu yağmurun kesinlikle yağacağını gösteren bulut”

hırp “üzerinde yürünebilir, sertleşmiş kar”

*korkota*² “küçük dolu”³³¹

³²⁵ <ET *tişek* < *tişe-mek* “diş çıkarmak”. Halk ağzında “iki yaşındaki koyun” için kullanılmaktadır (<https://lugatim.com/s/%C5%9Fi%C5%9Fek> 12/05/25).

³²⁶ DS’de “süpürge çöpü, bir cins bitki yaprağı, tutam, raf, hediye, kadın veya erkek tellak” anlamlarında da verilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/> 11/05/25).

³²⁷ DS’de *tohlu* varyantıyla da bulunmaktadır ayrıca “erkek buzağı” olarak da tanımlanmıştır (<https://sozluk.gov.tr/> 10/05/25).

³²⁸ DS’de *tuhuz* biçimi bulunmaktadır (<https://sozluk.gov.tr/> 11/05/25).

³²⁹ DS’de “küçük köpek, köpek yavrusu, tazi çoban köpeği, bodur, bacaksız, söz taşıyan, birinin ardına takılan, belki de, her halde” anlamları da mevcuttur (<https://sozluk.gov.tr/> 12/03/25).

³³⁰ Araştırma bölgesinde kar ve toprak yığılması için kullanılmaktadır ama daha çok kar için tercih edilmektedir. DS’de *kamara* varyantıyla “büyük yığın ve üzerine toprak serilmiş büyük saman yığını” anlamlarındadır (<https://sozluk.gov.tr/> 18/04/25).

³³¹ DS’de “iri mısır çekilmiş mısır unundan yapılan bir yemek, iri çekilmiş mısır” anlamlarındadır ve *kürt yarması* ile aynı anlamdadır (<https://sozluk.gov.tr/> 18/04/25).

körpe bulud “gökyüzünde bulunduğunda yağmurun yağacağı tahmin edilen ince bulut”

sulama “karla karışık yağmur”

ten “nem”

tozağ “toz benzeri ince ve hafif yağan kar”³³²

3.2.8.6. Halk Takvimi

Araştırma bölgesinde halk takvimi hususunda tespit edilen kavramlar “belirli zaman kavramları ve belirsiz zaman kavramları” olarak iki alt başlıkta sınıflandırılmıştır.

3.2.8.6.1. Belirli Zaman Kavramları

abril “nisan”³³³

aşindi “şimdi, şu anda”

bıldır “geçen yıl”

cücük ayi / *gücük ayi* / *küçük ayi* “şubat ayı”³³⁴

çürük ayi “temmuz”

deri ayi “eylül”

düneyin “bir gün önce, dün”

ğaba gışluğ “saat on”

gocağari yilbaşisi “ocak ayının on dördü”

goşgoyan “ekim ayı”³³⁵

hama “hemen, şu anda, şimdi”³³⁶

ince gışluğ “saat dokuz”

kiraz ayi “haziran”

reşberlük “temmuz”

sıbgaç “aralık”

³³² Kaynak kişiye göre; sabah ayazından çok görülün bir nevi kırağı gibi bir hava olayıdır. DS’de *tozak* biçimi de bulunur (<https://sozluk.gov.tr/> 19/04/25).

³³³ DS’de *abril* biçimi de yer almaktadır ayrıca “mevsim fırtınası anlamı da gelmektedir (<https://sozluk.gov.tr/> 18/04/25).

³³⁴ DS’deki *gücük* ifadesiyle şubat ayı belirtilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/> 18/04/25).

³³⁵ DS’de *koçkoyan* ve *koçayı* biçimleriyle “ekim ayı” ifade edilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/> 18/04/25).

³³⁶ Ör. (Hama bıçağı götür kesim buni. -Hemen bıçağı getir keseyim bunu.)

sığırçoyan “kasım”

yaz başı “ilkbahar”³³⁷

yeni yıl “ocak ayı”

3.2.8.6.2. Belirsiz Zaman Kavramları

bi ağız “biraz daha, kısa bir süre daha”³³⁸

*bi çağlağ*² “bir an”

bi soluh “kısa bir zaman, bir an”

êhseri “genellikle, çoğunlukla, daha çok”³³⁹

*gible*² “ağustos sonu eylül başı, güz başlangıcı”

haçan “ne vakit, ne zaman”³⁴⁰

3.2.9. Geçiş Dönemleri

Bölge ağızında geçiş dönemleri için tespit edilen kavramlar “doğum, çocuk, evlenme ve ölüm” olmak üzere dört alt başlıkta sıralanmıştır.

3.2.9.1. Doğum

ağırayağ “doğurması yakın olan, gebe, hamile”

ağıryühli “doğurması yakın olan, gebe, hamile”

gümanni “hamile, gebe”³⁴¹

vahtsız “hamile, gebe”³⁴²

³³⁷ DS’deki *yazağzı* sözcüğüyle aynı anlamdadır (<https://sozluk.gov.tr/18/04/25>).

³³⁸ Ör. (Ocağıdaki çorba bir ağız daha geynasın tamamdır. -Ocaktaki çorba biraz daha kaynasın, tamamdır.)

³³⁹ Ör. (Êhseri buni gullaniruh. - Daha çok bunu kullanırız.)

³⁴⁰ Ör. (Gi êle gezir ki haçan gasabiya insem boyuna oni görirem. Kız öyle geziyor ki ne zaman kasabaya insem sürekli onu görüyorum.) Bölge ağızında edat görevinde “mademki” anlamı da mevcuttur. Ör. (Haçan buni istemirdin nê uşağa aştşamın darında aldurdun? – Mademki bunu istemiyordun neden çocuğa akşam akşam aldurdun?)

³⁴¹ DS’de *gümanlı* biçimi bulunmaktadır (<https://sozluk.gov.tr/11/05/25>).

³⁴² DS’de “hasta, yoksul” olarak tanımlanmıştır (<https://sozluk.gov.tr/11/05/25>).

3.2.9.2. Çocuk

cırbağa “gelişmemiş, zayıf çocuk”³⁴³

day day “henüz yürümeye başlayan çocuklara söylenen söz”

day dur- “henüz yürümeye başlayan çocuk, iki ayak üzerinde durmak”

3.2.9.3. Evlenme

düğürçi “kız görmeye ya da istemeye giden (kimse), görücü”³⁴⁴

düğürçülük “dügüncü olma hâli”

ever- “evlendirmek”³⁴⁵

izinnême “resmi nikâh için alınan izin kâğıdı”

peyiğ “kız istemeye gidilmeden önce kızın evleneceği kişide gönlü olup olmadığını sorgulaması için gönderilen kişi”

saçi “düğün evine davetliler tarafından götürülen herhangi bir armağan, hediye”³⁴⁶

savduç “damada düğün günü yardım etmek için bir, gelinin hazırlanmasına yardımcı olmak için birkaç yakın arkadaş ya da akraba”

3.2.9.4. Ölüm

ağıt “ölen kişinin ölümünden duyulan acıyı anlatmak için ezgiyle mersiye dizerek ağlama”

cendek “(insan veya hayvan için) ölü”

gor “mezar”³⁴⁷

leş “(insan veya hayvan için) ölü”³⁴⁸

³⁴³ DS’de *ciran* varyantı da bulunmakta olup ayrıca “küçük çocuk, aşağılık, yaramaz” olarak da ifade edilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/ 11/05/25>).

³⁴⁴ DS’de *dügürçüdür* (<https://sozluk.gov.tr/ 11/05/25>).

³⁴⁵ TETTL’de “(oğlunu) evlendirmek, düğün yapmak” anlamındadır. <ev + isimden fiil yapan genişleme ve ettirgen hâli” (Tietze: 2/753).

³⁴⁶ DS’de *saçi* olarak da kaydedilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/ 11/05/25>).

³⁴⁷ DS’de “kor, odun yığını, is, duvar oluşturulurken üst üste dizilen taş sırası, sıra, hayvanların boynuna takılan zil, kadınların alınlarına taktıkları bir düzine altın, bir kimsenin cenazesi için kullanılacak para” olarak verilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/ 24/03/25>). Anadolu ağızlarında genellikle *kör* olarak geçer. <Far. *gör* “mezar, anıt” ve Ar. *qabr* “kabir, mezar anlamlarındadır. Pelliot Farça *gördan* geldiği düşüncesindedir. Çünkü ona göre Farsça *gôrda* Arapça *qubrd*den alınmıştır (Eren, 2020, s.199).

³⁴⁸ DS’de “tane, tabaklanacak derilerin üzerinde bulunan et parçaları, et” anlamlarındadır (<https://sozluk.gov.tr/ 01/06/25>).

3.2.10. Halk Oyunları

ağır bar “ağır bir ritimde oynanan bir *bar* çeşidi”

*aşurma*² “kollar dik açı hâlinde iki defa ileri geri sallandıktan sonra bir kere yukarıdan aşağıya indirilerek oynanan bir *bar* çeşidi”

bar “oyuncuların el ele tutuşarak halka biçiminde oynadıkları millî oyun”³⁴⁹

başbari “ağır bir ritimde davul ve zurna ile oynanan bir *bar* türü”

cantemür “orta hızda davul, zurna veya tulumla oynanan bir *bar* türü”

delloy “ağır bir ritimde oyuncuların kollarının birbirlerinin omuzlarına koyarak oynadıkları bir *bar* türü”

düz oyun “kolların sürekli aşağıda olduğu ve orta ritimde oynanan *bar* çeşidi”

garabet “oyuncuların omuzlarını bitişik ve kollarını önde görünmeyecek şekilde oynadıkları bir *bar* çeşidi”³⁵⁰

hoşbilezik “ağır bir ritimde, davul ve zurna eşliğinde, oyuncuların kollarını birbirlerinin omuzlarına koyarak oynadıkları halk oyunu”

sallama “oyuncuların kollarını bir ileri bir geri sallayarak orta ritimde oynadıkları bir *bar* çeşidi”

sarhoşbari “oyuncuların kollarını birbirlerinin bellerine sararak öncelikle sağ ayağın sol ayağın önüne üç defa atılması ve sol ayak ile bir adım geri gelinmesi şeklinde oynanan bir *bar* çeşidi”

sarıgöz “ağır bir ritimde oynanan bir *bar* çeşidi”

sıhsaray “oyuncuların kollarını birbirlerinin bellerine sararak yukarı doğru hafif sıçrayıp ayrılması sonrasında tekrar el ele tutuşup oynamaya devam ettikleri bir *bar* çeşidi”

sürütme “yavaş bir ritimde, oyuncuların kollarını ileri geri sallanması ve sağ ayakla sağa iki adım atıp sola tek ayağın yarım ay biçiminde bir şekil çizer gibi atılmasıyla oynan bir *bar* çeşidi”

tanzara “ağır bir ritimde oynanan bir *bar* çeşidi”

³⁴⁹ TTKBS’de Gülensoy, OT. *bar* “büyük” anlamında DLT’de bulunmaktadır. Böylelikle Eren ve Nişanyan’ın verdiği etimolojik bilginin yanlış olduğunu savunur. DLT’de söz konusu sözcüğün bulunması, bunun en büyük kanıtı olduğunu ve Türkçeden Ermeniceye geçmiş olduğunu ifade eder (Gülensoy, 2018, s.62). Eren’e göre <Erm. *bar* (<par) “dans” şeklindedir (Eren, 2020, s.49).

³⁵⁰ Garabet (Garabeg); kaynaklarda bulunmayan fakat Erzurum bölgesinde bilinen ve oynanan bir erkek barıdır. Garabet, “yabancılık, tuhafılık” anlamlarına gelmektedir. Garabet oyunu hakkında daha fazla bilgi için (Doğan, 2011, s. 133) bk.

tillara “ağır ritimde başlayıp hızlı ritimle devam eden davul ve zurna ile oynanan bir bar çeşidi”

üçayah “sağ ayak ile öne üç adım atıp geri gelinerek üç kere bir sağ ve bir sol ayak ileri atılarak oynanan halk oyunu”

3.2.11. Çocuk Oyunları ve Oyuncaklar

Araştırma bölgesinde çocuk oyunları ve oyuncaklar hususunda tespit edilen kavramlar “temsili nitelikteki oyunlar, beceriyi ve yeteneği amaçlayan oyunlar, oyuncak türleri ve nitelikleri” olmak üzere üç alt başlıkta listelenmiştir.

3.2.11.1. Temsili Nitelikteki Oyunlar

gocaman “yılbaşında ortalama dört, beş oyuncuyla oynanan içinde temsile ve halk oyunlarına dayalı gösteriler de bulunan bir oyun”³⁵¹

3.2.11.2. Beceriyi ve Yeteneği Amaçlayan Oyunlar

aşuñ oyuni “hayvan aşık kemiklerini üst üste dizerek yıkılması sonrasında rakip takımın çizgisinden aşık kemiklerinin dışarı atılmasıyla sonlanan oyun”³⁵²

bilye oyuni “milelerle oynanan oyun”

bin oyuni “genellikle iki oyuncuyla ve kibrit kutularıyla oynanan oyun”³⁵³

birdürbir “oyuncuların birbirinin üstünden atlayarak oynadıkları oyun”³⁵⁴

³⁵¹ Oyunda kocaman isimli oyuncuya, postlar *kem* denilen ottan yapılan iple sarılır ve kılık değişmesi sağlanır. Söz konusu oyuncu, bölgedeki herhangi bir hanenin kapısını çalar. Hane sahibi hangi oyunu (temsili oyun, halk oyunu vb.) isterse kocaman sergiler. Oyun sergileme sebebi konuk olduğu haneden hediye alabilmektir. Hane sahibinden hediyesini aldıktan sonra diğer oyuncularla paylaşır. DS’ de “yaşlı erkek” anlamındadır (<https://sozluk.gov.tr/ 13/04/25>).

³⁵² İkişer ya da dörder oyuncudan oluşan iki takım kurulur. Takımlar karşı karşıya gelir ve iki takıma da eşit uzaklıkta olan yerde ortaya bir çizgi çekilir. Hayvan aşık kemikleri üst üste dizilir. Sıra hâlinde takımlar aşık kemiklerini yıkmak için atış yaparlar. Yıkmak için bir kemik düşürülmesi yeterlidir. Kemik düşüren takım bu defa aşık kemiklerini rakip takımın bulunduğu çizgiden dışarıya atar. Hepsini dışarıya atabilen takım kazanır.

³⁵³ Kibrit kutularının ateş yakılan yeri değil de geniş olan kısımları kesilerek alınır. Kesilen kâğıtlar duvara oyuncuların elleri ile yaslandırılır. İlk oyuncu elini kâğıttan çeker. Kâğıt, yere düşer. Diğer oyuncu elini kâğıttan çeker ve kâğıdı diğer oyuncunun kâğıdının üzerine düşürebilirse kazanır. Kazanan, kâğıtların hepsini toplar.

³⁵⁴ Tek kişi ebe olur ve belden çömelir. Diğer oyuncular ebenin üstünden atlar. Oyuncular ebenin üstünden atlarken sadece ellerinden destek alabilirler. Elleri dışından vücutlarının herhangi bir uzvu ebeye dokunmamalıdır. Eğer dokunursa ebe, o kişi olur.

boğ oyunu “iki grup hâlinde oynanan üst üste dizilen taşların belirlenen çember içerisine düşmesi sonrasında son bulan oyun”³⁵⁵

cüz oyunu “bir kâğıda üç taş için bitişik dört kare çizilip grup hâlinde oynanabilse de daha çok iki kişiyle oynanan ve üç taşın karşı karşıya getirilmesiyle kazanılan oyun”³⁵⁶

çeliğ çomak “çelik ve çomak denilen iki malzeme ile oynanan oyun”³⁵⁷

daraviz “*emmen* oyunu içinde oyuncuların birbirlerini yakalaması oyunu”

daşkozasi “iki grup hâlinde oynanan üst üste dizilen taşların belirlenen çember içerisine düşmesi sonrasında son bulan oyun”³⁵⁸

dızdığ “çok sayıda oyuncuyla iki gruba ayrılarak oynanan kovalayan grubun tek ayak üstünde giderek kaçan grubu kovaladığı bir tür kaç kovala oyunu”³⁵⁹

emmen “grup hâlinde oynanan ortaya *emmen* adı verilen taşa oyuncuların dokunması amacı olan oyun”³⁶⁰

eşğiya “bulunanın bağlandığı ve grup hâlinde oynanan oyun”³⁶¹

eşşeg oyunu “grup hâlinde oynanan bir takımın belden çömelip diğer takımın rakip takımın üstüne atlaması şeklinde oynanan oyun”³⁶²

³⁵⁵ Oyuncular iki gruba ayrılır. Yere bir çember çizilir ve güveç kırıkları ya da yassı taşlar üst üste dizilir. Bir taşa üst üste dizilen kulenin çizilen çember içerisinde yıkılması amaçlanır. Kim daha çok taş parçası düşürürse o takım kazanır.

³⁵⁶ Dokuz taş ile de oynanabilmektedir. Dokuz taş ile oynandığından kâğıda çizilen şekil değişiklik göstermektedir.

³⁵⁷ Çelik ve çomak ahşaptan çubuklardır. Çomak, çeliğe göre daha uzundur. Çomakla ile vurularak çelik havaya zıplatılır. Çeliği en uzağa gönderen oyunu kazanır.

³⁵⁸ Yukarıda verilen *boğ oyununun* diğer ismidir.

³⁵⁹ Kaynak kişinin verdiği bilgiye göre; bu oyuna, başka köylerde *topal emmen* de denmektedir. DS’de “kış, makat” anlamındadır (<https://sozluk.gov.tr/13/04/25>).

³⁶⁰ Grup hâlinde oynanmaktadır. Bir grup kaçır bir grup kovalar şeklindedir. Ortaya *emmen* adı verilen bir taş konur. Kaçan takım taşa dokunmayı amaçlar. Kovalayan takım da diğer takımın taşa dokunmasına engel olur. Kaçan takımdan herhangi bir oyuncu taşa dokunursa oyunu kaçan takım kazanır.

³⁶¹ Birçok oyuncu ile oynanabilmektedir. Oyuncular iki gruba ayrılır. Bir takım saklanır, diğer takım ise onları bulmaya çalışır. Oyuncular önceden belirlenen sınırlar içinde saklanmak zorundadır. Bulunan oyuncu bağlanır. Oyuncuların bağlanmasından eşkiyaya bir benzetme vardır. Eşkiya durmayıp kaçacağından bulunan oyuncular bağlanır. Bütün oyuncular bulunduğunda takımlar bulma ve saklanma konusunda yer değiştirir.

³⁶² Grup biçiminde oynanmaktadır. Bir kişi yastık olur ve bir duvara yaslanarak bacaklarını açar. Çömel grup baş yastık olan oyuncudan itibaren dizilir. Diğer grup çömel takımın üstüne atlar ve elini yukarı kaldırarak eliyle kılıç ya da topuz işaretlerinden birini yapar. Kılıçta el açık biçimde topuzda el yumruk şeklindedir. “Kılıç mı, topuz mu?” diye sorulur. Çömel takım bilemezse takım tekrar çömelir. Bilirse çömel takım diğer takım olur.

ğabah oyuni “kalabalık oyuncuların oluşan hızlı bir döngü ile soru-cevap şeklinde devam eden oyun”³⁶³

gaşmalisindi “grup hâlinde oynanan saklambaç”³⁶⁴

guk “saklambaç”³⁶⁵

ğuyi oyuni “yan yana en az altı en fazla sekiz kuyu açılarak iki ya da dört oyuncu ile oynanan ve çift sayıya ulaşmanın fasulye ve taşları aldığı oyun”

hoppacuğ “iki oyuncunun sırt sırta gelip kollarını birbirlerine dolayıp birbirlerini ayakları yerden kesilecek biçimde kaldırması oyunu”

mendil oyuni “oyuncuların birinin, seçtiği bir oyuncunun arkasına mendil bırakmasıyla oynanan bir tür kaç-kovala oyunu”³⁶⁶

ongaya “yirmi küçük taşla oynanan, günümüzdeki beş taş oyunu”

ortasiçan “iki grup hâlinde top ile oynanan, oyuncuların vurulması ve toptan kaçılması amaçlanan oyun”³⁶⁷

panga “elin tersinde bulunan taşları havaya atarak tutmayı amaçlayan oyun”

sümmenek “saklambaç”

topaç çevürme oyuni “bir değneğin ucuna bağlanan ipe topaç sarılmasının ardından yerde topacın dönmesi oyunu”

³⁶³ Oyuncuların her birine bir isim (on kabak, beş kabak vs.) verilir. Ortada bir lider bulunur. Oyunu başlatan odur. Lider kendince seçtiği bir oyuncunun ismiyle “Ektim biçtim bizim tarlada on kabak.” sözleriyle başlar. İsmi on kabak olan oyuncu “Sizin tarlada on kabak olmaz.” Lider “Ya kaç kabak olur?” diye cevap verir. Bu döngüyle diğer oyuncuların isimleri söylenir. Hızlı bir şekilde devam eden oyunda şaşırın ceza alır. Bükülerek sert bir hâle getirilen bir bez parça ile vücuduna vurulur. Liderin yerine ise lideri şaşırtan oyuncu geçer.

³⁶⁴ Birçok oyuncu ile oynanabilmektedir. Oyunlar iki gruba ayrılırlar. Bir grup saklanır. Diğer grup, saklanan grubu bulmaya çalışır. Yukarıda verilen *eşgiya* oyunundan tek farkı, bulunan oyuncuların bağlanmamasıdır.

³⁶⁵ DS’de “(çocuk dilinde) birini kızdırmak için kullanılan ifade, (tavuk için) kuluçka” şeklinde tanımlanmıştır (<https://sozluk.gov.tr/11/05/25>).

³⁶⁶ Çok sayıda oyuncu ile oynanabilmektedir. Oyuncular bir çember şeklinde otururlar. Öncesinde seçilen kişinin elinde bir mendil bulunur. Oyuncular şarkı söylerler. Seçilen kişi, oyuncuların arkasından döner. Seçtiği bir kişinin arkasına mendil koyar. Oyuncu mendili gördüğünde mendili arkasına koyan oyuncunun ardından koşup onu yakalamaya çalışır. Diğer oyuncu da kendisini kovalayan oyuncunun yerine yakalanmadan oturmaya çalışır.

³⁶⁷ Oyuncular iki gruba ayrılırlar. Bir grup ortası boş olacak biçimde karşı karşıya gelir. Diğer takım ortada durur. Karşı karşıya gelen grup, top ile ortadaki oyuncuları vurmaya çalışır. Vurulan oyuncu oyundan çıkar. Ortadaki takımdan herhangi bir oyuncu yere hiç sekmeden gelen bir topu tutarsa can kazanır. Ortadaki bütün oyuncular, vurulursa diğer takım ortaya geçer.

yilancuḥ oyuni “toprak damlara çizilen yollardan ayakkabı boya kutusunun geçirilmesiyle oynanan oyun”³⁶⁸

3.2.11.3. Oyuncak Türleri ve Nitelikleri

koncuk “çocukların oyuncak niyetiyle taşlardan yaptıkları gelişigüzel ev”³⁶⁹
pımpırîḥ “rüzgâr gülü”

topaç “çevresine sarılı olan ipin bırakılması sonrasında döndürülmesi sağlanan koni şeklindeki oyuncak”

3.2.12. Yer Adları

Alingas / Aligahans “Erzurum’un Pazaryolu ilçesine bağlı, günümüzdeki adı Kumaşkaya olan ve araştırma bölgesine komşu köylerinden biridir.”

Ambarḡaya “Araştırma bölgesinin konumlandığı dağın tepesinde bulunan taş”³⁷⁰

Aydınıs “Araştırma bölgesinin doğusunda, *Garayataḥ*’ın aşağısında bulunan düzlük alan”

Ayıkoplari “Araştırma bölgesinin doğusunda, *Aligahans*’ın yanında kalan dağ”³⁷¹

Böyüh Gocuktur “Erzurum’un Pazaryolu ilçesine bağlı, günümüzdeki adı Büyükdere olan köy”

Böyüh Şalgamluḥ “Araştırma bölgesinin güney batısında bulunan bir mera”³⁷²

Buğdalarınarasi “*Aydınas*’a paralel konumda bulunan bir dağ burnu”

Daşganlar “Araştırma bölgesinin yukarı kısmında kalan bir dağ burnu”³⁷³

Garayataḥ “Araştırma bölgesinin doğusunda yer alan bir yamaç adı”

³⁶⁸ Toprak damlara kıvrımlı yollar çizilir. Daha çok ayakkabı boya kutusu kullanılır. Ayakkabı boya kutusu elle bu yoldan götürülür. Oyun kuralına göre o yoldan çıkmamak esastır. Yolu, ilk bitiren kazanır.

³⁶⁹ DS’de “pantolon” anlamındadır (<https://sozluk.gov.tr/15/05/25>).

³⁷⁰ Kaynak kişinin verdiği bilgiye göre; bu taş fiziksel yönüyle “ambar” a benzemektedir. Köyün orijinal isminin “Ambarkaya” olduğu ancak kayıtlara yanlış yazıldığı ifade edilmiştir.

³⁷¹ Kaynak kişi, bu dağdaki mağaralarda çok sayıda ayı bulunduğunu belirtmiştir.

³⁷² *Küçük Şalgamluḥ* adıyla daha küçük olanı da vardır. Kaynak kişi yan yana bulunduklarını ve verilen adın büyüklük ve küçüklüğe göre olduğunu eklemiştir. Yabani şalgamın bu bölgede çokça yetiştiği kaydedilen diğer bilgiler arasındadır.

³⁷³ Kaynak kişinin verdiği bilgiye göre; belirtilen konumda, önceki dönemlerde taş çıkartıldığı için taş ocakları bulunmakta ve bu konuma verilen ad buradan gelmektedir.

Goyahlar “Araştırma bölgesinin batısında bulunan meralık bir alan”
Göbekler “Araştırma bölgesinin doğusunda, hafif eğimli çayır”
Gurisirt “Araştırma bölgesi ve *Böyüh Gocuktur* arasından bulunan dağ”³⁷⁴
Keşgaya “Araştırma bölgesinin yukarısında yer alan dağın adı”
Kırçıklar “Araştırma bölgesinin kuzeydoğusundaki bir sırtın adı”
Kuturmat “Araştırma bölgesinden, *Sidons Yaylası*’na giden yol üzerinde bulunan dağ”³⁷⁵
Küçük Alındağ “Araştırma bölgesinin batısında yer alan *Sidons Yaylası* doğrultusundaki dağ”
Küçük Gocuktur “Araştırma bölgesinin eski ismi”
Küçük Şalğamluğ “Araştırma bölgesinin güney batısında bulunan bir mera”
Madenkörpi “Erzurum *İspir* ilçesine bağlı bir köy”
Mereler “Araştırma bölgesine kadar gelen büyük harkın altından kalan yayla yolunun altına kadar yer alan otlak”
Norgah “Erzurum’un Pazaryolu ilçesinin eski adı”
Ortaburun “*Kuturmat*’ın yanındaki dağ”
Ovit Geçidi “*İspir* ve Rize arasında bir geçit”
Sidons “Erzurum’un Pazaryolu ilçesine bağlı, günümüzdeki adı Yiğitbaşı olan köy”
Soğanlı “Araştırma bölgesine biraz uzakta bulunan ve doruklarından karın hiç kalkmadığı bir dağ”
Sulah “*Sidons Köyü*’nün yaylasının üstü”
Şeytan Dağı “*Soğanlı* ile yakın konumda olup Rize sınırına yakın olan bir dağ”
Tandurli “*Şeytan Dağı*’nın altında bulunan düz ve küçük bir alan, meydanlık”³⁷⁶
Tapirler “Araştırma bölgesindeki mezarlıkların sol tarafından yer alan çayır”
Tatuç “Araştırma bölgesinin yaylasına giden kıvrımlı yol”

³⁷⁴ Kaynak kişi, “burada ot bulunmadığını ve kurak” olduğunu belirtmiştir.

³⁷⁵ Kaynak kişinin verdiği bilgiye göre; hayvanlar bu yerden geçerken ayakları tahrip olmaktadır. Adlandırılması bu sebepten gelmektedir.

³⁷⁶ Kaynak kişinin verdiği bilgiye göre; bu konumda, tandır şeklinde bir göze bulunur. Adı da tandıra yapılan benzetmeden gelir.

Yıldırımdaşı “*Goyahlar*’ın yanında yer alan bir taş”³⁷⁷

Yoncalar “Araştırma bölgesinin batısında bulunan çayır”

3.2.13. Meslekler

agubat “avukat”³⁷⁸

goruhçi “biçilecek yerleri hayvanlardan koruyan bekçi”³⁷⁹

maraba “çiftçi”

sınıhçi “kırıkçı”

tohdur “doktor”³⁸⁰

3.2.14. Vücut ve Vücut ile İlgili Kavramlar

andër (Lat. *Vajina* - Lat. *Penis*) “kadınlık ve erkeklik azası, organı”³⁸¹

aşşıh (Lat. *Talus*) “ayak bileğinin alt bölümünü oluşturan kemiklerden biri, aşık kemiği”

bızzık (Lat. *Anüs*) “kış, makat deliği”³⁸²

bōguz (Lat. *Farenks*) “boğaz”

boş (Lat. *Koctorvertebral açığı*) “böbreklerin bulunduğu boşluk”

cıl “idrar, çiş”³⁸³

cılıh barmağ (Lat. 5. *Falanks*) “serçe parmak”

cilla- (Lat. *Miksiyon*) “işemek”³⁸⁴

cidavi (Lat. *Torakal vertebralar hizası/boyunca*) “sırttaki iki kürek arasındaki boşluk”

³⁷⁷ Kaynak kişinin verdiği bilgiye göre; önceki dönemlerde buraya bir yıldırım düşmüş ve söz konusu taş ikiye ayrılmıştır. Taş hâlen iki parça biçimindedir ve adını da bu durumdan almıştır.

³⁷⁸ DS’de *agibat* varyantı da bulunmaktadır (<https://sozluk.gov.tr/20/03/25>).

³⁷⁹ DS’de *koruhcu* ve *korukçu* şeklindedir (<https://sozluk.gov.tr/27/04/25>).

³⁸⁰ DS’de *tokdur* biçimi de mevcuttur (<https://sozluk.gov.tr/20/03/25>).

³⁸¹ DS’de “ölüden kalan eşya, sahipsiz eşya, insan ve hayvanlara sahipsiz kal manasına gelen bir beddua, pis, iğrenç, kötü, uğursuz, çirkin, tembel, kadının cinsiyet organı” olarak geçer (<https://sozluk.gov.tr/24/03/25>).

³⁸² DS’de “sıkıntı” anlamında da bulunmaktadır (<https://sozluk.gov.tr/31/03/25>).

³⁸³ *Cılım* sözcüğü ile DS’de “küçük abdest” ifade edilmiştir. Fakat araştırma bölgesinde; söz konusu ifadenin sonuna gelen ek, iyelik ekidir. Cıl + (ı) m “benim cılım, benim çişim” anlamındadır. Ör. (Èle cılım ahti ki. – O kadar çişim geldi ki.) Bu çalışmada kullanılan *cıl*, kelimenin köküdür. Ör. (Heç cılız gelmedi mi? – Hiç çişiniz gelmedi mi?)

³⁸⁴ DS’de “oyunda mızıkçılık yapmak, vazgeçmek, karşı gelmek, ağlamak” olarak geçer (<https://sozluk.gov.tr/10/04/25>).

cukkul (Lat. *Penis*) “erkeklik azası, organı”
culluk (Lat. *Penis*) “erkeklik azası, organı”
çenge (Lat. *Mandibula*) “çene”³⁸⁵
çirbot (Lat. *Orbitanın pürülan akıntısı*) “çapak”
çük (Lat. *Penis*) “erkeklik azası”
daban (Lat. *Calcaneus*) “topuk”³⁸⁶
dal (Lat. *Scapula*) “omuz arkası, kürek kemikleri”³⁸⁷
dızman “uzun boylu ve iri yapılı (kimse)”
doduk (Lat. *Talus*) “ayak bileği”³⁸⁸
döş (Lat. *Pectoralis*) “mideden yukarı boyuna kadar olan vücudun ön kısmı”
dübür (Lat. *Anüs*) “kıt, makat deliği”³⁸⁹
emme (Lat. *Mamma*) “meme”
ğafa (Lat. *Kranyum*) “kafa, baş”
gagala (Lat. *Ekzoftalmus*) “patlak, dışarıya doğru çıkık (göz için)”
*gagart*² “uzun, çıkıntılı burun”
gıgırt (Lat. *Cartilaginea*) “ince kıkırdak kemiği”
*gircon*² “zor taranan ve karışık saç için kullanılan sıfat”
gogoz (Lat. *tibia medial malleolus, Fibula lareral malleolus*) “ayak bileğinin iç ve dış kısmında bulunan çıkıntılı kemik”
gucur “kısa boylu, bodur”³⁹⁰
guduz “kısa boylu, bodur”³⁹¹

³⁸⁵ DS’de “avuç, el, duvar köşesi, parmaklar aşağıya bakacak şekilde elin alabileceği ölçüde” anlamlarındadır (<https://sozluk.gov.tr/ 24/03/25>).

³⁸⁶ DS’de “esas, asıl, döşeme, döşemelik tahta, değirmen taşının altına konan kiriş, yamaçtaki tarlanın eteği, zemin kat, sürgü, tırmık, taşsız ve verimli toprak, adım” olarak geçer (<https://sozluk.gov.tr/ 24/03/25>).

³⁸⁷ Araştırma bölgesinde, omuz ile boyun arasındaki mesafe az olanlara “*dalları üstünde ol-*” ifadesi kullanılmaktadır. DS dâhil (Gemalmaz 1995: 3/70), (Olçay, 1995), (Ercilasun, 2002) gibi birçok kaynakta “arka, sırt” anlamında verilmiştir. DS’ de ek olarak “omuz, omuz başı, kol, boyun, ense, zayıf (hayvan için), boynuz, çıplak, tam, pestil, lahana ya da yaprağı, tek, peş, ağaç, tavanlara konulan kalın direk, yemeniyi andıran giyim eşyası” anlamlarında kullanılmıştır (<https://sozluk.gov.tr/ 24/03/25>). TTKBS’de *dalı* sözcüğü “omuz” anlamında EAT’de kullanılmıştır biçimindedir. <Moğ. *dalı* “kürek kemiği” dir (Gülensoy, 2018, s.190).

³⁸⁸ DS’de “kesilmiş koyun, keçi ayağı, başörtüsü, fena, pis” anlamları da mevcuttur (<https://sozluk.gov.tr/ 24/03/25>).

³⁸⁹ DS’de “iki yaşındaki erkek keçi” olarak bulunur (<https://sozluk.gov.tr/ 24/03/25>).

³⁹⁰ TETTL’de Yun. (kút-zuros), <kucur “kısa boylu” dur (Tietze: 4/413).

³⁹¹ DS’de “gaga, kuduz, şişman, kesilmiş ağaç kökü, sinirli” olarak tanımlanmıştır (<https://sozluk.gov.tr/ 20/03/25>).

gulaḥ (Lat. *Auris*) “kulak”
guzzuk (Lat. *Kifos*) “kambur”
kenkül “kâkül”³⁹²
*kirtik*² (Lat. *Aurikula*) “kulak kıkırdağı, kepçesi”
*kos*² “kurumuş sümük”³⁹³
kürek (Lat. *Scapula*) “kürek kemiği”
pıttıḥ / *pıttık* (Lat. *Vajina*) “kadınlık organı, azası”
portlak (Lat. *Ekzoftalmus*) “patlak, dışarıya doğru çıkık (göz için)”
sufat (Lat. *Facialis*) “yüz, surat, çehre”
takış “çıkık alın”
tat (Lat. *Plantar*) “ayağın altı, taban”
tatul (Lat. *Manus* (insan için)) “(hayvan ve insan) el”
umbuz (Lat. *Articulatio humeri*) “omuz”
zoğ (Lat. *Koctovertebral açığı*) “göğüs kafesinin altında vücudun sağ ve sol taraflarındaki boşluk”³⁹⁴

3.2.15. Aile ve Akraba İlgili Kavramlar³⁹⁵

aba “büyük kız kardeş”³⁹⁶
ağa “dede”³⁹⁷
ağabey “ağabey, büyük erkek kardeş”
analuḥ “üvey anne”³⁹⁸

³⁹² DS’de *kekil* biçimiyle de bulunmaktadır (<https://sozluk.gov.tr/16/06/25>). <Far. *kākul* < Moğ. “perçem” (<https://lugatim.com/s/kak%C3%BCI16/06/25>).

³⁹³ Verilen anlama en yakın anlam olarak DS’de “yara üstündeki kabuk” girdisi verilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/16/04/25>).

³⁹⁴ DS’de “çarık yapmak için kesilen gön parçaları, çarık, biçilmiş ve bağlanmış buğday, yapıların üstüne konulan ağaç, cevizli sucuk kurutmaya yarayan askı, sırt, filiz, biçildiği yerde bulunan ot ya da ekin” için kullanılmıştır (<https://sozluk.gov.tr/18/04/25>).

³⁹⁵ Araştırma bölgesinde, -*gil* özel isim ya da akraba isimlerinden birinin sonuna eklenmesiyle topluluk ve aile isimleri yapan ek görevindedir. Örn. (Metingil dün geldi, dayımgil de yarın gelir. – Metin ve ailesi dün geldi, dayım ve ailesi yarın geliyor.)

³⁹⁶ DS’de “anne, üvey anne, büyükanne, kaynana, yenge, teyze, hala, hanımefendi, baba, göçebe, çoban ve devecilerin giydiği uzun, yakasız üstlük, beyaz yünden yapılmış bir çeşit kilim, yün terlik yaba, teklifsiz konuşmada seslenme ve dikkati çekme ünlemi, palto”dur. TS’de “ana, nine” dir (<https://sozluk.gov.tr/16/04/25>).

³⁹⁷ DS’de anlamları “büyük erkek kardeş, baba, kayın, kayınpeder, şeyh, seyit, sevgili, saygıdeğer (kimse), arkadaşım anlamında kullanılan seslenme ünlemi” şeklinde listelenmiştir (<https://sozluk.gov.tr/29/05/25>).

³⁹⁸ DS’de “analık” biçimiyle de bulunmaktadır (<https://sozluk.gov.tr/16/04/25>).

avrat “kadın, eş, zevce”³⁹⁹

balduz “baldız”

barhana “aile fertleri, akraba topluluğu”⁴⁰⁰

bibi “hala”⁴⁰¹

böyügana “büyükanne, babaanne”

ciger “yakın akraba”

ekiz “ikiz”⁴⁰²

emi “amca”

emice “amca”

eze “teyze”⁴⁰³

gada “büyük erkek kardeş, ağabey”⁴⁰⁴

gardaş “kardeş”

gayın “kayın, karı ya kocanın erkek kardeşi”

gaynata “kayınpeder, kayınbaba”

görüm “görümce”⁴⁰⁵

ögëy “üvey”⁴⁰⁶

3.3. Ambaralan Köyü Ağzında Bulunan Söz Varlığı Unsurları

Araştırma bölgesinde derlenen ve ilgili çalışmalardan yapılan taramalar sonucunda Ambaralan Köyü ağzında yer alan söz varlığı unsurları “atasözleri ve

³⁹⁹ DS’de *arvat* varyantıyla da bulunan sözcük “olgun kadın, çengi ve hoppa kadın” olarak geçmektedir (<https://sozluk.gov.tr/16/04/25>).

⁴⁰⁰ DS’de “fasulye sığı ve üzüm çubuklarını dayamak için kullanılan çatal ağaç, toplantı, parti, mola, yük taşıyan hayvan kafesi, ev eşyası, eşya konulan yer, motor ve kayıkları güneş ve yağmurdan sakınmak için oluşturulan üstü kapalı yer, büyük kazan, büyük ev, kaba tüylü halı, dağ evi” anlamlarındadır (<https://sozluk.gov.tr/16/04/25>).

⁴⁰¹ DS’de “ördek, kaz ve ördek yavrusu, yenge, abla, nine, teyze, hindi, civciv, küçük yavru, çocuk dilinde cinsiyet azası, çocuk, anne, buzağı” anlamları mevcuttur. TS’ de “hanımefendi” dir (<https://sozluk.gov.tr/16/04/25>).

⁴⁰² DS’de “çok yakın dost” tamlamasının karşılığıdır (<https://sozluk.gov.tr/16/04/25>). <ET *ikkiz* <*ikki*+*z* “bir kerede doğan (iki kardeş)” (<https://lugatim.com/s/ikiz16/04/25>).

⁴⁰³ DLT’de Oğuzlardaki kullanımında “abla, büyük kız kardeş” tir (Kaçalın & Ölmez, 2016, s. 186). TETTL’de <*eze* “teyze; hala” dır (Tietze: 2/680).

⁴⁰⁴ DS’de “dert, hastalık, bela, teyze, kaza” olarak verilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/16/04/25>).

⁴⁰⁵ DS’de “gelin veya damat adına alınan elbise, gibi” anlamlarına gelmektedir (<https://sozluk.gov.tr/16/04/25>).

⁴⁰⁶ <ET *ög* < *ög* “anne”. “Aralarında kan bağı olmayıp sonradan kanunen bağ kurulmuş olan veya tek taraflı kan bağıyla birbirine bağlı olan” (<https://lugatim.com/s/%C3%9CVEY16/04/25>).

deyimler, dualar ve beddualar, kalıp ifadeler, ünlem ifadeleri ve sevgiyi çağrıştıran ifade” olmak üzere beş alt başlık hâlinde listelenmiştir.

3.3.1. Atasözleri ve Deyimler

Araştırma bölgesinde tespit edilen “atasözleri ve deyimler” iki alt başlık altında incelenmiştir.

3.3.1.1. Atasözleri

Ağır otur batman (bir ton) gelesen. “(Ağırbaşlı ol ki değerli olasın.) anlamındaki söz.”⁴⁰⁷

Arsızın yüzüne tükürmüşler, demiş “garşi dağdan çize gelir.” “Arsızın hatası yüzüne vurulsa da pişkinliğe devam eder.”⁴⁰⁸

Asıl azmaz, bal gohmaz; goharsa ayran gohar, onun da özü yağdur. “İnsanlar atalarının yansımasıdır. Kişi nesline çeker, ailesi nasılsa o da odur.”⁴⁰⁹

Baharsan bağ olur, bahmazsan dağ. “Bakılan ve özen gösterilen şeylerden yararlanılabilir, bakılmayan ve özen gösterilmeyenden bir fayda elde edilmez.”

Can gövdiye gemlük etmez. “(Seven sevene ya da akrabalık bağları olanlar, birbirlerine kötülük etmez.) anlamındaki söz.

Çağrıldığı yere erinme, çağrılmadığı yere yerinme. “Davet edinilen yere icabet edilmeli, davet edinilmeyen yere gitme girişiminde bulunulmamalıdır.”

Datli datli yemenin aci aci ossurması vardır. “Nihayetini düşünmeden arzu ettiğini yapan kişi sonrasında mutlaka bunun sıkıntısını çeker.”⁴¹⁰

Denize işedi de ortağ oldu. “(Herhangi bir iş ya da durumda küçük bir destek olunmasına rağmen kişinin büyük bir şey ya da pay talep etmesi.)” anlamındaki söz.

Doğan uşah boğundan bellidir. “Bir kimsenin henüz başladığı bir işte ne durumda olacağı ilk davranışından anlaşılır.”

⁴⁰⁷ AVDS’de *ağır otur ki bey (ağa, molla) desinler* biçimindedir (<https://sozluk.gov.tr/19/04/25>).

⁴⁰⁸ *Türk Atasözleri Sözlüğü*’nde *arsızın yüzüne tükürmüşler*, “yağmur yağıyor” demiş atasözüyle aynı anlamda kullanılmıştır (Aksu&Akalin&Toparlı, 2022, s. 139).

⁴⁰⁹ Nurettin Albayrak’ın *Türkiye Türkçesinde Atasözleri* isimli çalışmasında *asil azmaz, bal kokmaz; kokarsa çökelek (yağ, kaymak) kokar çünkü aslı (cinsi) ayrandandır (ayrandır)* varyantıyla verilmiştir. Verilen anlam ise “Asil olan birinden kötülük beklenmez, kötülük ancak soysuz olan birinden beklenir.” şeklindedir (Albayrak, 2009, s. 175).

⁴¹⁰ AVDS’de *tatlı tatlı yemenin acı geçirmesi olur* olarak kaydedilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/04/06/25>).

Duymuş ki Horasan'da kilim tohunir, enini uzununi soran yoh. “Bir şeyin varlığını haber alan ama onun özelliğinden, boyutundan, biçiminden, nasıl yapıldığından, habersiz olan kişinin, o konu hakkında söz etmesidir.”

Düşman seni taşı ile sen düşmanı aş ile. “(Seni taşla dövene sen aş ver ve kötülükle gelene yine de iyilik yap.) anlamındaki söz.

El elin danasını sılıhınnan (ıslık) ararmış. “İnsanın kendi dert ve sıkıntılarına diğerleri gereken önemi vermez, ilgilenmez.”⁴¹¹

El eliyinen yılan dut onu da yalan dut. “(El eliyle iş olmaz, kendi işini kendin gör.) anlamındaki söz”⁴¹²

El için yanma nara, yah çubuğun geyfin ara. “Başka birinin sıkıntısını kendine dert edip de kendi huzurunu ve rahatını bozma.”⁴¹³

Elden gelen ayran tereğe çılmaz. “(Başkasından gelen yardım kişiyi bir yere kadar götürür, gerisi gelmez. Kişi yalnızca kendi kazancına güvenmelidir.)” anlamındaki söz.

Gardaş gardaşa minzi parayınnan. “Günümüz insanların, en yakınlarıyla bile herhangi bir şeyi paylaşmayı bir çıkar ya da maddiyat karşılığında yapar hâle geldiğini anlatan söz”

Garip itin guyruğı götünde gerek. “Kişi yabancı olduğu ortamda her şeyi hoş görerek herhangi bir şeye karşı çıkmamalıdır.”

Gayış gırılmaz mevlüt yorulmaz. “Sürekli çalışıp çabalayan kimseler için kullanılan söz.”

Geçi can talâşında, gasap yağ talaşında. “Bir kişi mühim bir kaybı için sıkıntıya düşmüşken başka bir kişi bu olaydan nasıl faydalanacağını düşünür.”⁴¹⁴

Geçilerinnen otlir, çepiçlerinlen dıççıga (zıplamaya) galhir. “(Olgun ve bilir kişilerle oturup olgun olmayan kişilerle vakit geçirmek) anlamındaki söz.”

⁴¹¹ AVDS’de geçen *el elin eşeğini türkû çağırarak arar* sözüyle aynı anlamdadır (<https://sozluk.gov.tr/04/06/25>).

⁴¹² AVDS’de *el eliyle yılan tutulur* şeklinde kullanılmıştır (<https://sozluk.gov.tr/19/05/25>).

⁴¹³ AVDS’de *el için yanma nâra, yak çubuğunu bak keyfine* biçimindedir. (<https://sozluk.gov.tr/04/06/25>).

⁴¹⁴ AVDS’de söz aynı anlamda *koyun can derdinde, kasap yağ derdinde* olarak geçmektedir <https://sozluk.gov.tr/04/06/25>).

Geline sormişlar “niye oynamırsan?” gelin demiş “yerim dar”. “Elinden düzgün bir iş çıkmayan birinden, iş istendiğinde onu yapmamak için türlü türlü bahaneler dizer.”

Gendi övünde (evinde) baş bağliyamıyan düğün övünde gelin başı bağlır. “(Kendi işini bırakıp başkasının işini yapmak.) anlamındaki söz”

Gorhma gışın gışından, gorh abrilin beşinden, gara öküzü ayurur eşinden. “Nisanın beşi çift sürülemeyecek kadar soğuk olduğundan öküzler birbirinden ayrılır. Bu tarihin, kış mevsiminden daha sert geçeceğini bildirir.”⁴¹⁵

Haramınnan ābat olanın āhiri berbad olur. “Bu dünyada haram yiyen ikinci dünyada kötü durumda olacaktır.”

İt arabanın daldasına daldalanur, sandir benim daldam. “(Kişinin başkalarından aldığı yardımın farkında olmaması veya yardımın önemini küçümseyerek her şeyi kendi başarmış gibi davranması.) anlamındaki söz.

Kem sanma gonşan, kem gelür başan. “Başkası için kötü şeyler düşünürsen, başına kötü şeyler gelir.”

Keser olub genden yonma hızar bi sene bi bene. “(İnsan, sürekli kendini düşünmeli ve ona verilen nimetleri başkalarıyla da paylaşmalıdır.) anlamında kullanılan söz.

Kim gazana kim yiye, ahmaḡ odur dünya için gam yiye. “Bir kimsenin çok emek vererek elde ettiği malı hiç olmayacak kişiler yiyebilir. Dünya, gelip geçici olduğundan dünya için keder çekilmemelidir.”⁴¹⁶

Kimse ayranım eşi demez. “Hiç kimse kendine ait olanı ya da malını kötülemez.”

Kor istedi bi göz Allah verdi ikki göz. “Arzu edilen fazlasıyla elde edildi.”

Maḡāne göte benzer, herkes de bulunur. “Herkesin bir bahanesi vardır.”

Mala saḡap gerek oḡul deḡil babasi gerek. “Zorluklarla elde edilen servetin değerini, sıkıntı çekmemiş ve tecrübesiz kişiler bilemeyeceğinden servet tecrübeli kişilere emanet edilmelidir.”

⁴¹⁵ AVDS’de *kork aprilin beşinden, öküzü ayırır eşinden* şeklinde bulunmaktadır (<https://sozluk.gov.tr/04/06/25>).

⁴¹⁶ AVDS’de *kimse bilmez, kim gazana kim yiye* olarak kaydedilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/04/05/25>).

Malım seni vereyim de mi kötü olayım, vermeyeyim de mi? “Bir kimseye ödünç bir şey ya da borç verildiğinde geri gelmeyeceğinden emin olunan durumlarda kullanılan söz.”

Ne doğrarsan çanağan, o gelür gəşuğan. “Kişi kendisi adına önceden yaptığı hazırlıkların dönütünü gelecekte alır.”⁴¹⁷

Odun oduni yarar aħmaħ da ğendini yorar. “Kişinin başkaları için kendini yorması, hiç olmayacak kişilere yalakalık yapması durumunda kullanılan söz.”

Oğlum beg olmiş sevinsin ğarisi. “Evli olan erkek, servet kazandığında ya da mertebesi yükseldiğinde bundan fayda görecekt tek kişi eşidir.”

Oğul beşihde oğul, böyüdi renşberım oğul, evlendi düşmanım oğul. “Erkek evladın evlendikten sonra aileden uzaklaştığı anlamına gelen söz.”

Ölmiş eşşeg ğurttan korħmaz. “Her şey son bulmuştur ve tedirgin olmak için bir sebep kalmamıştır.”

Südi seven ineh saħlar. “Kişi bir şey elde etmek istiyorsa bunun için çaba sarfetmelidir.”

Ucuz etin tiridi olmaz. “Ucuza mal edilen şeyler niteliksizdir.”⁴¹⁸

Yan üstünde yatan da bir kıçını yırtan da. “Çok emek verenin ya da çalışanın değer görmemesi, çaba göstermeyenle aynı konumda olduğu ve dolayısıyla çok çalışıp kişinin kendini yıpratmaması gerektiğini öğütleyen söz.”

Yoħtan şeytan bile el çeħmiş. “Şeytan bile fakirden elini eteğini çekmiş.”

3.3.1.2. Deyimler

ağzını süpür- “doğru ve iyi bir iş yapmamış kişiyi savunmak”

aħli tiken çıħar- “birçok işin üstesinden gelebilmek, akıllı ve uyanık olmak”

alımını al- “verilen karşılık ile bir kimseye karşı söylediğine veya yaptığına pişman olmak, ağzının payını almak, hak ettiği cezayı bulmak”

amani tumanına karış- “telaştan ne yapacağını bilememek”

anasının ğızluğundan başla- “çok geçmiş zamanda olan olay ya da durumlardan bahsetmek”

⁴¹⁷ AVDS’de *çanağa ne doğrarsan kaşığında o çıkar ve ne doğrarsan aşına, o çıkar kaşığına* biçimindedir (<https://sozluk.gov.tr/04/06/25>).

⁴¹⁸ AVDS’de *ucuz etin yahnisi yavan (veya tatsız) olur ve ucuz etin yahnisi yenmez* biçimindedir (<https://sozluk.gov.tr/04/05/25>).

arhasının gapilari açıl- “utanmak”⁴¹⁹
ayranla gavut et- “birilerinin aralarını açmak, küsmelerine sebep olmak”
ayranla gavut ol- “kişilerin aralarının açılması ve eskisi kadar iyi olamaması, küsmek, darılmak”
cırığı çıh- “çok yorulmak”
cin atına bin- “aşırı öfkelenme, sinirlenme”
çulunu sudan çıkar- “kimseye muhtaç olmamak”
daşşah donamasına al- “(bir kimse) ile alay etmek”
eme yara- “işe yaramak, faydalı olmak”
eşegi yiyip sipayi azuh al- “yemek konusunda hiç doymamak”
eşegin gulağına yasin oku- “öğüt verildiğinde almayacak bir kimseye öğüt vermek ya da söz söylendiğinde anlamayacak birine söz söylemek.”
gab gab et- “sözlü bir şekilde kavga etmek”
gabağına dayan- “sabrının son raddesine gelmek”
gobit gobit gonus- “sert biçimde ağır sözler söylemek”
gordan ölüleri çıkar- “olmuş bitmiş durum ya da olaylardan bahsetmek”
götü çekilme- “yavaş bir şekilde bir iş yapmak”
gurt götü ye- “çok hareketli olmak, yerinde duramamak”
hoşafı çık- “çok yorulmak”
keranı ortadan gır- “patavatsızlık yapmak ya da olmayacak yerde olmayacak söz söylemek”
köri yara gıstır- “bir şey için direktmek, zorlamak, bıktırmak”
parpiyi ye- “azar ıstıtmak, fırçalanmak”⁴²⁰
pohiyinnan döğüş- “her şeye öfkelenir olmak, sürekli kavga etmek ve geçimsiz olmak”⁴²¹
salağana kimi dolaş- “boş boş dolaşmak”
sıh boğma et- “bir şeyi yapmak için bir kimseyi zorlamak”
söz say- “azarlamak”
temüz ayagabi olma- “güvenilir ya da hırslı kişi olmamak”

⁴¹⁹ Ör. (Ele bi iş etti ki arhamın gapilari açıldı.)

⁴²⁰ AVDS’de *papara (paparasını) yemek* biçiminde kullanılmıştır (<https://sozluk.gov.tr/04/06/25>).

⁴²¹ AVDS’de *bokuyla kavga etmek* olarak kaydedilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/04/06/25>).

teneşüre bir ossuruḥ borcu ol- “1. ölüme yakın olmak 2. fiziksel olarak çok zayıf olmak”

tingırına takma- “önemsememek”

tiḥ teppel gonuṣ- “sert, saygısız bir biçimde, bildiği gibi konuşmak”

yonga ile ḡaṣın- “fakir, yoksul olmak”

yüzünü aḡ et- “beğenilir iş yapmak, iş ve davranışlarıyla yakınlarının gurur duymasını ve övünmesini sağlamak”⁴²²

3.3.2. Dualar ve Beddualar

Adın ḡaha. “(Ölesin de unutulasin.) anlamındaki beddua”

Allah seni hēḡbi tarafda darlatmiya. “(Allah senin bu dünyanı da diğer dünyanı da güzel kılsın) anlamındaki dua.

Allah yüzen baḡa. “(Allah sana yardım etsin) anlamındaki dua”

Beymurat taḡtasına çıḡasan. “(Ölesin.) anlamındaki beddua”⁴²³

Davun vursun seni. “(Veba hastalığına tutulasın.) anlamındaki beddua”

ḡorbaḡor “(mezardan mezara atla-) anlamındaki beddua”

ḡordan ḡora atliyaṣan. “(Mezardan mezara yer deḡiştiresin.) anlamındaki beddua”

Hızır aleyḡisselam önün sora ola. “(Hızır aleyḡisselam hep önünde olsun, yollarını açsın) anlamındaki dua.

İssi yata da soyuḡ ḡahasana. “(Uyuyup da ölesin.) anlamındaki beddua”

Torpaḡ başan. “(Ölesin.) anlamındaki beddua”

Yatıṣın ola da ḡalıḡsın olmiya. “(Uyuyup da ölesin.) anlamındaki beddua”

3.3.3. Kalıp İfadeler

Allah etmiye. “gerçekleşmesi istenmeyen durum ya da olaydan bahsedilirken kullanılan söz.”

Canım çıḡsın. “acı bir durumda olan ya da acı bir olay yaşamış kimseye karşı acıma bildirir söz”

Eṣk olsun. “(aşk olsun) anlamında sitem bildiren ifade”

⁴²² AVDS’de (*birinin*) *yüzünü aḡartmak* olarak geçmektedir (<https://sozluk.gov.tr/04/05/25>).

⁴²³ *Beymurat taḡtası*, “teneşir tahtası” anlamındadır.

Hăṣă burdan sora. / Hăṣă sizden sora. “uygunsuz bir söz kullanmak zorunda kalındığında bağışlanma arzusu bildiren bir söz”⁴²⁴

3.3.4. Ünlem İfadeleri

Araştırma bölgesinde tespit edilen ünlem ifadeleri “bıkma bildiren ünlemler, seslenme bildiren ünlemler, şaşırma bildiren ünlemler” olmak üzere üç alt başlıkta listelenmiştir.

3.3.4.1. Bıkma Bildiren Ünlemler

*huş*¹ “bıkma bildiren ünlem”

3.3.4.2. Seslenme Bildiren Ünlemler

bīçi bīçi “danaları çağırma ünlemi”

cü cü “tavuk çağırma ünlemi”⁴²⁵

çó “eşeğin ya da katırın hızlı yürütmesi için kullanılan ünlem”

deh “at, eşek vb. hayvanları harekete geçirmek için kullanılan ünlem”

gıçı gıçı “koyun ya da keçi çağırma ünlemi”⁴²⁶

gi “kızlara seslenme ünlemi”

gudu gudu “köpek çağırma ünlemi”⁴²⁷

mē mē “oğlak çağırma ünlemi”

ola “erkeklere seslenme ünlemi”⁴²⁸

olōv “erkeklere seslenme ünlemi”

3.3.4.3. Şaşırma Bildiren Ünlemler

hē “şaşma bildirir ünlem”

*huş*² “şaşkınlık

⁴²⁴ Türkçe Sözlük’te *haşa huzurdan* (veya *huzurunuzdan*) şeklinde kullanılmıştır (<https://sozluk.gov.tr/01/06/25>).

⁴²⁵ DS’de *cu cu* biçimi de vardır (<https://sozluk.gov.tr/18/04/25>).

⁴²⁶ DS’de “köpek çağırma ünlemi” olarak tanımlanmıştır (<https://sozluk.gov.tr/18/04/25>).

⁴²⁷ DS’de aynı anlam *kuçu kuçu* ile sağlanmıştır (<https://sozluk.gov.tr/18/04/25>).

⁴²⁸ DS’de “acaba” anlamı da mevcuttur (<https://sozluk.gov.tr/19/05/25>).

3.3.5. Sevgiyi Çağrıştıran İfade

Anan öle oğul. “Annen sana kurban ya da feda olsun.”

3.4. Ambaralan Köyü Ağzından Tespit Edilen Kavramların *Derleme Sözlüğü*’ndeki Durumu

Araştırma bölgesi ağzından yapılan derlemeler ve ilgili kaynaklardan yapılan taramalar sonucunda bölge ağzında tespit edilen bazı kavramlarla *Derleme Sözlüğü*’ne katkı sağlanması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda sözü geçen kavramlar, *Derleme Sözlüğü*’nde bulunmayan kavramlar, *Derleme Sözlüğü*’nde bulunmayan varyantlar ve *Derleme Sözlüğü*’nde aynı anlamda bulunmayan kavramlar olarak analiz edilmiştir.⁴²⁹

3.4.1. *Derleme Sözlüğü*’nde Bulunmayan Kavramlar

Bölge ağzında bulunup *Derleme Sözlüğü*’nde bulunmayan 232 kavramlar şunlardır:

1. ağabey	17. bi ağız
2. ağıryüfli	18. bi çağlağ ¹
3. alamiyon	19. bi çağlağ ²
4. almagöz	20. bi gumbuz
5. aşindi	21. boğazil
6. aşma datlisi	22. boş oyunu
7. aşşıl	23. bonduruğ
8. aşuğ oyunu	24. boş
9. atayağı oti	25. bōğuz
10. ayboncuğı	26. bōyügana
11. balhon	27. bürük at-
12. başbari	28. cantemür
13. beş numara	29. cazi geveni
14. bilye oyunu	30. cenker boynuz
15. bin oyunu	31. cılığ barmağ
16. birdürbir	32. cılla-

⁴²⁹ Bu analize, çalışmada bulunan “yer adları, atasözleri ve deyimler, dualar ve beddualar, kalıp ifadeler ve sevgiyi çağrıştıran ifade ve ekler” başlıkları dâhil edilmemiştir.

33. cidavi	65. etmeg ғауғанаси
34. cilharla-	66. ёһлави
35. cukkul	67. fissırıg
36. culluk	68. fissırıh
37. cücühşuyi	69. fincan sinisi
38. cülenges	70. fıy
49. çeliğ çomah	71. ғабah oyuni
40. çırıhta	72. ғaba guşluğ
41. çirbot	73. gab oti
42. çük	74. galiv
43. çürük ayi	75. ganc
44. dağluğ	76. garavana
45. danamali	77. ғara geven
46. daraviz	78. ғara lamba
47. demlük	79. ғara lastık
48. deri ayi	80. ғastan guzi
49. dızdıg	81. ғaşmalisindi
50. dib lori	82. ғavut haşlamasi
51. dişgar	83. ғácir
52. dizgin	84. geçisagğali
53. dori	85. gelinbarmağı
54. dübür	86. gevrük
55. düğürçülük	87. gèlèngül
56. düz oyun	88. gèşèfi
57. dūğdi	89. gıble ²
58. ebemgümeci	90. gıble ¹
59. eğan	91. gılıg
60. el tezeği	92. ғıl sergü
61. eneg	93. ғına
62. eppeyim	94. gırdavan boynuz
63. eşğıya	95. ғırmızı bulud
64. eşşeg oyuni	96. ғışluğ

97. ғысылу ²	129. Һарман замани
98. ғыш ғузуси	130. Һарник
99. ғызамбуһ	131. Һендек
100. ғызılсуһ җорбаси	132. Һыһли минзи
101. ғисови	133. Һорис
102. ғобдин	134. Һылави
103. ғоҗағари йилбағиси	135. инце ғушлуһ
104. ғоҗаман	136. изиннәме
105. ғоҗавуҗи	137. канҗи ¹
106. ғогор	138. канҗи ²
107. ғогоз	139. җапиҗ
108. ғол	140. җапуз
109. ғоруба	141. җарнуҗ
110. ғошдашсағи	142. җарси
111. ғошунлуһ	143. җартил сармаси
112. ғотлеҗ ¹	144. җатилик
113. ғот таси	145. җерти минзи
114. ғөгҗерҗин	146. җинағ оти
115. ғөгҗермиш минзи	147. җинҗороп
116. ғудиһ	148. җиртик
117. ғудуһ	149. җирһаш
118. ғурбанлуһ	150. җоleti пейнйри
119. ғушғағаси	151. җонҗук
120. ғуйи ойуни	152. җор зевил
121. ғузилама замани	153. җукари
122. Һаҗет	154. җумбул тикен
123. Һәссил	155. җумп
124. Һеписи	156. җумпла-
125. Һепписи	157. җунтла-
126. Һиллорик	158. җурҗ еритмеси
127. Һоппачуһ	159. җүҗүк айи
128. Һалбурабасти	160. җүп

161. kürdoduni	193. seggüli
162. kürek	194. semersrti
163. kürsi	195. sıbgaç
164. kstm yastuħ	196. sgrcuħ
165. lele	197. sgrgoyan
166. lngna	198. sħsaray
167. lor dolmasi	199. sppa
168. mendil oyunu	200. sırĖan
169. m m	201. somun
170. mıgılık armudi	202. sulama
171. onĖaya	203. sümmenek
172. on dört numara	204. szg
173. ortasiçan	205. řalĖam
174. kzgt	206. şgirdene
175. panga	207. şb
176. parħa	208. şgair
177. parla-	209. tabağa
178. pasmanika	210. tağli torpaħ
179. penayır	211. tanzara
180. pestil ullamasi	212. tpi
181. peşgir	213. tpi
182. peyiħ	214. teħtr
183. pmpriħ	215. tel Ėalvasi
184. pinavun	216. trl
185. pris sħmasi	217. tillara
186. rahvan	218. toħliman
187. reşberlük	219. topaç
188. saban	220. topaç çevürme oyunu
189. salĖu	221. umbuz
190. sami bağı	222.  etek
191. sarĖs	223. varĖrmez
192. sarĞz	224. yaban eşisi

225. yaşmak at-
226. yataḥ
227. yedi numara
228. yular
229. yühlük

230. yüznümere
231. zakar
232. zor

3.4.2. *Derleme Sözlüğü*'nde Bulunmayan Varyantlar

Derleme Sözlüğü'nde ufak ses değişimleriyle sözcüklerin ses açısından farklı değişkenleri verilmiştir. Böylelikle ilgili sözlükte bulunmayan toplam 90 varyant şunlardır:

1. açuḥ etmeg	23. dolayluḥ
2. ağarti	24. döşşeh
3. ağ çaşur	25. döşşek
4. almacuḥ	26. düğürçi
5. anık	27. egin mum
6. aşgi çubuḡi	28. elceḥ
7. avli	29. etlük
8. aynali	30. fışgi
9. ayranli çorba	31. gadi
10. bōbuk	32. ğara çaşur
11. börtlen	33. ğara ḥalva
12. burulmuş	34. gırnıç
13. bügeleḥ	35. ğırtlulḥ
14. cıl	36. gızgi
15. cingo	37. ğızılculḥ
16. çaldıraḥ	38. ğoç ğatımı
17. çanaḡgıran	39. gont
18. çifte	40. ğoruḡçi
19. çiğ ğaymaḡi	41. ğoşğoyan
20. çoban etmeḡi	42. gotleç ²
21. çürüh süt	43. gözdekin
22. dardaḡan	44. ğuriyel

45. gümanni	68. pıttıh
46. güzleme	69. piheri
47. hassılla-	70. salur
48. hızeḥ	71. saṽduç
49. horuka	72. seḥálif
50. hoşbilezük	73. semerlük
51. hozih	74. suağaçi
52. ḥásir	75. süzeḥ
53. ḥetincek	76. şadıra
54. ḥuşgi	77. tappan
55. kartil	78. tatul
56. kenif	79. terlük
57. kösefi	80. terpan
58. köstüre	81. tezeḥ
59. kutali	82. tıhtıh
60. lobiya	83. tuḥuz
61. mayıstırılı	84. tutaḥ ¹
62. müsürüh	85. tutaḥ ²
63. ögeş	86. yaz başı
64. paraḥ	87. yel çaşuri
65. patlangoz	88. yemlüh
66. pekke	89. zıḡi
67. perük-	90. zıḡi bal

3.4.3. *Derleme Sözlüğü*'nde Aynı Anlamda Bulunmayan Kavramlar

Bu bölümdeki kavramlar *Derleme Sözlüğü*'nde bulunmakta olup anlam bakımından farklı olan kavramlardır. Anlam bakımından farklı olan 60 kavram şunlardır:

1. ağa	5. belle-
2. aşgana	6. bıllık
3. aşhana	7. bīçi bīçi
4. bedevre	8. boduk

9. borani	35. Һartuma
10. bölme	36. korkota ¹
11. cece	37. kos ¹
12. cıvıl	38. kos ²
13. çatma	39. kuruk
14. dal	40. kurun
15. emmen	41. mavuk
16. ferik	42. oyuh
17. fol	43. pancar
18. ғarabet	44. patik
19. gasefe	45. peg ¹
20. gence	46. peg ²
21. gıçı gıçı	47. perçin
22. gılğıl	48. pırız
23. gırcon ²	49. sanduh
24. gi	50. sap
25. god	51. sıırım
26. goduk ¹	52. solhum
27. gözek	53. şargada
28. guduz	54. tağar
29. guk	55. tenci
30. gum	56. vahtırsız
31. gürbe	57. yanığara
32. hedik ²	58. yaşmak ¹
33. hē	59. ziron
34. huş ¹	60. zoğ

4. AMBARALAN KÖYÜ AĞZINDAN DERLENEN METİNLER

4.1. Derleme Metni

Tablo 1. Derleme metni (1)

<i>Derleme Metin Numarası</i>	1
<i>Derleme Yeri</i>	Ambaralan Köyü
<i>Derleme Tarihi</i>	01.09.2024
<i>Derleme Konusu</i>	Tarım
<i>Adı Soyadı</i>	Sıdika İşyar
<i>Yaşı</i>	57
<i>Derleme Öğrenim Durumu</i>	-
<i>Yapılan Doğum Yeri</i>	Ambaralan Köyü
<i>Kişinin Doğum Tarihi</i>	1968
<i>Mesleği</i>	Ev Hanımı

-hep alacağımı ve yiyeceğimi burada yapıram. bah bu pazi tohumu. bundan ekirük ve pazılarımız bitir. bu börtlen. ambunlardan börtlen aliruğ reçel edirük. bunlar havuç. bunlar lahana tohumu. bah burada da benim domatislarım olmiş. oğada da güzel olmişlar ki. bah bunlar fasulyalar.

-Bunları ne zaman ekiyorsunuz?

-bunları haziranın yirmisinde.

-Bakımını nasıl yapıyorsunuz?

-bir ay suvarmasan bir aydan sonra çiçek aştı mı devamlı suvaracasan.

-Her yerde yetişen bir bitki midir?

-her yerde yetişir bu ama ispirde şeker fasulyasi olur. bunlar şeker fasulyasi.

-Şeker fasulyesinin diğer fasulyelerden farkı nedir?

-diğer fasulyalardan gabağı gılın olur. ondan yemeg olmaz. bu da ahududu. börtlenin bi değüşüğü. demin gösterdiğüm börtlenin ekşisi. tatlisi da var. bah bunlar şeker fasulyasi. bah olmiş dolmiya. bah beyazlanmış.

-Bunu ne zaman topluyorsunuz?

-buni sonbaharın sonunda. bir defe ekirük, bi defe de toplir guriduruğ.

-Kurutmasını nasıl yapıyorsunuz?

-güneşe serirük. bah şimdi bu olmiş rengi. buni şimdi aburda on beş gün sonra hep topliyip serecem.

-Kurutmadan gerekli mi, kurutulmadan olan var mı?

-gurutmamış olmaz. gurutmamış sahlanmaz. güve vurur.

-Kuru fasulye denmesinin sebebi bundan mıdır?

-evet. ispirin guru fasulyayı birincidir. ispirin guru fasulyasını de bir yer tutmaz. onlar da gene guru fasulye. bunların tohumu daha değişik. bah bunlar, uzun onlar kısa. bunlar daha çok vergüli. bunlar daha bereketli.

-Tohumunu nasıl elde ediyorsunuz?

-tohumini da aynı bunlardan eylirsen.

-Dışarıdan tohum alıyor musunuz?

-tohumları ben kendi tarlamdan yapırım. burası hep şeker fasulyası. peşime gē. bunlar tikenli börtlen. tikensiz de var. bah bu yazın gabuhli satılır ya barbunya. bu o. bah bu şimdi sararmıya durmuş. bu şimdi böyle sarardı mı nedür. olmiya durmuş. şimdi bu yaprağını tökecek gendi galacağ. gendi galdi mi seçileceğ. güneş bahtı mı. bah bah hep kırmızılanmiya durmuşlar. bah bu turşuluğ. bu has fasulya. ambu ayda bunun turşu goyumuni yapıruğ. duzunnan oni bilāba haşladın mı otturddurusan oni bidona. duzuni sepersen ikki gün durduktan sonra sarmusağını goyacan. suyunu goyacan. sirkesini damlatacasan. ağzını aşmadın mı senelere gada sağla. bu tohumda ēle her de olmur. buni ben gendim ettim. bene uzağ yerlerden geldi. bunun tohumu simsiyah. ondan sonracımana ama bu has fasulya. çok nezzetlidir. bu ehtüğün zaman hep üstü sora olacasan bağalım böcük yedi mi. bah bu da bezeliye. bunu da lobiyalarının bilaba ehtüh. lobiyalar ayahta dursun diye bunları çağırüh. harçi denür. bunlar da gabağlar ama gabağların üstlerinde de peğ yoğ. bu tohumu dışardan getidüm. gendim de yapırım. böyüttüm de gendim kestim yemek ettim mi bunun içindeki çiğitleri gurudiram. hargını ağzını açırsan. suvarırsan. suyu hurga bündürecesen ki tarlan da sulana. böyyüh suyu ağıtırsan. çayır emer emer suyi bezer. verür tarliya. bah hep dolmiya durmuşlar bunlar hēp toplanacağ. patatısı de gösterecem sene. şeker fasulyası başga diğer fasulya başga. bunlar yıhılmış ya galduramirüh. gendinin kökü gağar diye. galdursah köki çağar. benim bostanımda bes çeşid fasulya var. bayaz fasuliya. bu gızaracağ. abuni sen bēle yeşil sari görürsen ama bunlar turşuluğ. bu gıztartmaluğ. buni gıztarttın mı aynı şeyinnen makarna gibi haşlayacasan onu duzunnan. duzunnan haşladuğın zaman yumurtayınnan una bulırsen, sallırsan taviya. baluğ kimi gıztartırsan. ikincisi guru fasulya. üçüncüsü barbunya. dördüncüsü çilli gız. beşincisi

akrap. bu çilli ғыз. buni turşu da ғoyabülürsen. ғызartma da yapabülürsen. teze fasulya da yapabülürsen. ötekilerinnen de hepisinden teze fasulya yapabililürsen. akrep de ahan ғē. bunun da içini yersen çok güzel olur. aşindi baһ toһ. içi de saridür gene. en_ëysi bayaz fasulya. şeker fasulyasının diğeri ismi bayaz fasulya. bu da bağıri ғara. bunun bi tarafi beyazdur bi tarafi ғaradur. ettüğüm zaman sene gönderecem fotoğrafinnan. aburasi uzun fasulya. çoһ uzun çubuh kimi. daha olmamiş. çiçeğinde baһ. buriya da biz irahan ekirük. baһ ben hep ғuruttum irahani. hepisini yaz başi ekirük. ot kimi biçirsen onun güzel yarpağını seçirsen. serirsen güneşe eritir. elinden ufalirsan. buni daha çoһ kesme çorbasında, papatis yaһnısında, papatis sarmasında ғullaniruh. siz papatis diyirsiz biz kartil diyirük. salataluhlarım çiçeһ açmış. durmuşlar şimdiden sonra vermiye. on beş gün de bi verürler alursan. bu tökmiye başladı mi aһşam topla sabah topla. bunun tohumuni Һazır aliram. gengi haşatından hiç etmemişim. bizim buralarda malımız çoһ olur. çoһ olduğu_çün tarlalara saldurirlar. bunlar olmiyadurmuş. bu da pazi. buni hiç hep ғavururuh. pilavını da yaparuh. bu da şalgam. bu bizim kövün şalgami. bu da ғapiya biberi. rizede yaşiram ya bu tohumu da rizeden ғëttüm. bunlar da laһana. bundan laһana yemegi, laһana sarmasi, laһana pancari yaparuh. laһana pancari sulı yemeg. gemügi ғoyarsan içine. püşürürsen. bi de gidek erühlerin tarlasına. bi de cevüz tarlam var. onun şimdi ғabuğuni ғırarsan. onun o yeşiline bobuk denür. hayti amburdan yuhari. şimdi erühlerin yerüne gidelim. cevüz her zaman ekülür. cevüz vermes_üçün içi köklenmesi lazım. içinin bayazlanması lazım. geçen gördüğün olmamıştı onun içi sapsarı olacaydı ki ғırıla. oni eldiveninnen yapacasan ki elin bulaşmasın. bu daşı da buriya neden ғoyiram. köpek girmesin bir. rüzgâr esmesin ikki. kartil tarlam da var oriya da gideceğük ama erüklerin tarlasına bi gidek. bostanın yanlarına sac çekmişem mi mallar görmesin, köpekler atlamasın. bu saclardan keserler. onlar bülürler ғorһiyi. obü_soy oldu mi çıkarlar. baһalım şimdi erühlerden ne havadis. abu erüyüm çoһ güzel olmuş. bu ғış erüyü. bu da ғirmizilanmiya durmuş. buni yarın topliyalım. pestil edecem. şirasini ғaynatirsan. çıkarirsan. çoһ su ғoymirsan. çoһ su ғoymaduğunnan ey ғayniyacaһ. kelğürden geçürecesen marmelat olur. sonra nişasta vurirsan. nişastayı vurdun mi mejbür o ғatılanacaһ. oni serecen çadır üstine. ғuruttun mi ayni çarşaf kimi toplirsan. bu pestili üzümnden edirük. erühten de yapılır. kaysıdan da yapulur. incirden de yapulur. çigitleri alındı mi. ambu benim ayağumun bastuğı yer bas. olöv ғargalar dali hep yemişler.

papatis tarlasına gidirük. kartilleri de aynı fasulyalarınnan ekirük. bu da mayislarda aslında nisan da ekilür. ben bu sene gec ektüğümnen mayista ektim. buni gıyuyu açır, gıyulır. gıyılara atır. beş dene dört dene. tohumu iki seneden evvel galma. şimdi bu sene söhtüh mi bi daha seniye ekirük oni. tohum eyilirük. ektükten sonra dört ay beş ay ki olacağ. bağ şimdi üstinin oti var ya pir, buna pir derük. başının yeşiline. ey bağ amburalarda. bu çok verümlüdür. besleyecesin ama. çok su verdimmi tatsuz olur. gumli olması için çok su vermiyecesin. sicağı çok sever. bu beş ay ki duracağ ondan sonra toplayacasan. bi buçuğ ay sonra hepten çıkacağ.

-Fareler de papatesi çok seviyor, ürünlerinizi korumak için ne önemler alıyorsunuz?

-fare gelmemesi için ona ağı verürsen. gumun altında olani yiyirler ona bi şe edemesen. tunel açılar. siçan topladı papatisleri de göttü gıydi söğüdün dibine. siçanın isirdüğünü da biz yemirük. tohum edirük.

-Patatesi ortalama ne kadar ekiyorsunuz?

-biz tenekeniyinnen ölçerük oni. buriya ehtim ikki teneke. bizim böyüh tarliya ekersinse beş teneke. bennim ki olsun olsun yetmiş sehsen kilo. ikki teneke ekersinse on iki teneke olan da var. ey yeri verürse. ey yetüşürse. şimdi ikki teneke ektüğüm on ikki teneke de olur on beş teneke de olur.

-Ne sürelerde su veriyorsunuz?

-suvarma da haftada bi defe suvarırsan o da fasulyalara sebep suvarırsan yohsa buni, papatisi mesele yirmi günde yirmi beş günde. patatisleri bes sene on sene bir yere ehtim mi olmur. yer değişmesi lâzım. değişleneceğ. torpağ değişlendi mi daha da güzel olur. süreğli bir yere ehtim mi ele de olmur. şimdi amburayı yirmi bes senenin üstüne ehtim. bıldır da tihmişdim. abu gabağlara bağalım verimli mi. bu kartil sennen bene yeter. küflet olsa yetmez. sararmiya durdi papatis. bu papatis böyüdühcez yeşildi çünkü yuvasında sağlanmadı.

-Üstündeki filize bir ad veriyor musunuz ya da tohum olarak kullanıyor musunuz?

-yoh. buni guridırsan önceden mal yerdı şimdi yemir. guridırsan atısan yenişi. bağ bu fasulya mor fasulya. bi tene daha cıns gösterim sene. gırmizi kartil. çok gıybetlidür, nezzetlidür. bu ele her yerde de bitmez. az olur. kartil sarması da güzel olur bunnan. patatisleri haşlırsan sonra oni bi ezersen, onun soğanını gavurursan. bunun pulgurini içine atarsan. irahanini, garabiberini soğanınan yağını devürürsen içine. oni bi yoğurursan. çok ey yoğurursan. ya pazi yarpağına ya da bayaz lahana. en güzeli de

bayaz lahanadur. onun dadi daha  y olur. onun  st ne de tereyağını er t rsen t kersen. yersen. tabağına  oyduğun zaman. sede tereyağı başkası yoh.

-Patates yahnisini nasıl yapıyorsunuz?

-papatis yahni de soğanini  avurursan, g zel sal asiyınnan  arabiberyinnen pul biberiyinnen. onnan sonra papatisleri kare kare g zel doğradın mi at i ine.  avurman varsa  oyarsan yohisa gem k  oyarsan. yemiye başladı́n mi reyhan atarsan ona. bu da sivri papatis. burada          patatis var. sari  ırmızı bayaz papatis. bayaz patatis  oh  umli olur. eskiden otturmiya gidermişler a şamdan. otturmiya gidende bizim tandurlara k rsi  oyardılar masa. bacadı́li masa kimi. tandurun  st ne tahta  oydun mi k rsiyi de onun  st ne  oyarsan ki bi de bi bez atarsan tahtanın  st ne ki k rsiyi yahmasın. ayağların da yahmasın. biz ayağlarımızı soğarduk k rsinin dibine. onnan sonra papatisleri b        . bi b     tabahta minzi. ottururmuşlar o papatisinnan o k  lemelerinnen yermişler.  aylarını da kıtlama  ayı i ermişler.

4.2. Derleme Metni

Tablo 2. Derleme metni (2)

<i>Metin Numarası</i>	2
<i>Derleme Yeri</i>	Ambaralan K�y�
<i>Derleme Tarihi</i>	02.09.2024
<i>Derleme Konusu</i>	Karışık
<i>Adı Soyadı</i>	Hatice Ko�an
<i>Yaşı</i>	65
<i>Derleme</i>	<i>��renim Durumu</i>
<i>Yapılan</i>	-
<i>Kişinin</i>	<i>Doğum Yeri</i>
	Ambaralan K�y�
	<i>Doğum Tarihi</i>
	1960
	<i>Mesleği</i>
	Ev hanımı

-K y evleri hakkında bilgi verebilir misiniz?

- vler insan g ciyle yapılan daş torpağ  vler.  oğunluğla     atlı olurlar. altı ahır, kom derler burda. altı kom hayvanlar  oyulur.  st nde insanlar yahsar. onin  st nde de  atı olur. ot  oyulur.  atiya bedevre derler. hartuma derler.  ışın  ok geniş duvarları vardır. bu y reler  oh soğuh olduğu          sedece tandurda ısınurmuş millet.  atının şeklinin b le olmasının sebebi  st nde  ar  alması́n diyed r. yıhması́n diye.  ar a sın gitsin diye. bi de i i  oh ot alsın diye. ahan şindi bizimki b le. buna semersırtı derler.

iki boy oldi mi semer sırtidur. neden tiħ yaparlar. ğar dűşşűn ğar tutmasın. diħ olunca oti da oħ alır. atın sırtındaki semer bēle ya ondan űtűrű semersırtı diyirler. genellikle odalarda bēle oħ eli ğeniş olup zengűn olanlar tezeħ ama bu yűrenin yaħıti baħalım oħ var mi o tarihlerde. řindiki kimi deĝil. odalar da maħat olur, daraba olur. maħatlar da sedir. űĝden divan kimi taħtaydi odaların řeyleri. oralarda oturlanurdi. bu arħalarının řey oluşı da bunlara daraba denűr. yani yaslanulduĝu zaman buralar soĝuħ memleketler olduĝu űűn arħan daŗa gelmesin taħta olsun diye. sıcaħ olsun diye. evvelden bu yűrede yaħacaħ oħ bol deĝil. sede tandurla ısınlanir. soĝuħ olmasın diye bi meyilli ederler pencereleri ıřıħ içeri dűşşűn diye. řurasi var ya biz kűyliyűk gibilerinden biz buralari ĝullaniruh. bardaħ ĝoyiruh. tabaħ ĝoyiruh. ĝaŗuħ ĝoyiruh. ay iende yemek yiyende. buraların duvarlarının oħ ğeniş olması da yine soĝuħtan. en azından yetmiŗ seħsen santim duvarları var. torpaħ duvarlar. bi tanduru yaħtuĝun zaman ateřini yaħar űstűnde yemeĝűn bűŗűrűrsen. űstűndeki malzemen ĝeri al. içinde ehmeĝin pűŗűrebűlűrsen. sonra da űstűnű űrtűp soba niyetine ĝullanabűlűrsen. kűrsi ĝoyaruħ. oni ĝuraruħ. ĝesirlerini yanlarına dűŗűrűk. minderleri ataruħ. bűyűk adamların yanında ufaħlar otturmaz. minderin űstűnde oturmaz. meselē benim yanımda sen o minderde otturmazsan. oħ ayıp. baħ řindi avu oħ ayıp edir. bűyűħlerin yanında minderde otturlanmaz. bűyűkana otdurur orda, dede otdurur orda. baba otdurur orda. baba da aĝanın yanında oturmaz. aħŗam yemeĝi de orda yenűr. o kűrsi bēle ufaħ bi masa kimi. ayaħlarımız hep tandurda. sen ordan girmiŗsen ben burdan girmiŗem ayaħlarımız o tandurda ıssınir. burdan da yemek yiyirűk. yassi çayını da burda ierűk. yemekler de hep bi ĝabda. bēle çalar yersen ĝaŗuĝunnan. ĝab ne arirdi ĝab yoĝ_udi. torpaħ ĝabda anaħ bēle ĝaŗuĝun baturursan. baŗĝa ĝab yoħ. ĝab yoħ ki zaten. misefir gelűrdű ĝonaħdan. řindi her řey ayın oyun oldi. űyden millet ĝonaħdan misefirin űĝűnden sufrayı alurdi. ayni ĝaŗununan yani aħliyan olurdi yaħayanda olur da yaħamiyan da o ĝaŗuĝunnan yemek yerdűk. řindi her řey yoħ tabaħ gelsin. o zaman daha ēydi. bűregi alurduħ űnűműze. tespiyinnen bűregi. atal yoĝ_udi. kesme de yoĝ_udi. bēle ĝopardur ĝopardur aĝzan ĝoyardın. yoħ tabaħ gelsin yoħ alti gelsin yoħ űsti gelsin ēle bi ře yoĝ_udi.

-Soĝuk muhafaza edilmesi gereken yiyeceklerinizi nasıl saklıyordunuz?

-g m gleri  uritordu . b le ip ederdiler. ip de kem. ip yoh keme asardılar. g m hler onun  zerinde  ururdi. ordan alur ya ardılar. g vece  oyardılar. g vece de i te ne  oyacaysınsa. kartil yeme i p   resen, loby  p   resen  oyacasan.

-Eviniz nasıl yapıldı, bilgi verebilir misiniz?

-Bu  v dedemden  aldı. babam da  alı tı. atmi  yeddi mi ne herhalda. dedem yapmi  o ulları da  alı mi . el  ll h   etmi . emelec  l   etmi . me lede niyazi dayı yaptı burayı. bu tere imizi mere imizi hep o yaptı.

-Yataklarınızın y nlerini nasıl elde ederdiniz?

-davarları  ır ıru , ya ıru . d rt metire bezi tik r  . sekkiz metre bezi onun arasına  oyıru .  ift en. a zını tikersen oldi d     . yor anı da  uzıları  ır arsan.  uzıların yununu yı arsan. oni   zel didersen. oni da bezin  st ne t kersen sırgııarsan. oldi yorgan.  yden k st m yastu  yo  udi. bizde hep b  y   yastu  var ıdi. de an avurlarda   rersen i ti. bunlar minder sedir de otudurur. odalara d    r. y n kilimi sererd  . ba  yan. kilim s sli oldu mi adi yan. bizim e ser hanım var ya. e ser hanımınnan benim anam to umı tır. o yanları   rsetecem sene. buna da y  l   diyir  .

-Aydınlatma i in kullandığınız ara  gere ler nelerdi?

- yden kaz lambası da yo  umi . murdar  oyunları er d rmi ler.  uyru larını er d rmi ler. onun i ine bi tene  ul  oyarmı lar. o  ulu mum diye ya armı lar. o eysi zaman. bi kirpit bile birinde yo  umi . sen tandurun ya dınsa ben gelirem amburda atı ı alıram gelirem. lamlalarda f nus,  ara lamba, fiskeli lamba,    eli lamba. heppisini de  ullandu . en eskisi  ara lamba. fiskeli lambıya kazını  oyurdu . onu  le   rd  . kazını doldururdu .  aput so ırsan. o kaz ona  elir. sen de kirpiti ya ırsan  le k    .  le biraz daha kaz yanmasın diye kaz  o  yanmasın diye a  a ı a  a ı  ekersen. enb le  ekersen. mesele ben onu yaylada bazen sabba a  ada ya ardım.

-Isınmak i in kullandığınız ara  gere ler nelerdi?

-anamgil malların bo uni teze  yapardılar.  imdi davarlar  ı ın i eride durur ya o  oyunların  eyi basma olur evele minder kimi  alın. b le keserd  . b le sıra sıra  el r oni da sonradan d rt k    keserd  .  imdi d rt be  ay bi  oyun durir ya ahırda o ne olir bilersen mi basma olir.  u  alunlu da olir. ondan adi o. sonra ambu bo ları da t kirler harmana. o basma olir i te. kesilen o mal teze i. bu dedi  m z davarın i inden kesilen  oyun teze i.  oyun teze i  ıymetlidir.  oyun teze i ayni da  k m rid r.  y yanar.

közi tutar. gohisi da yoh ama burada kesüldüğü anda burada duramasan. tezeyken gohar. sen şimdi tezeğden diyisen ki ben darlanıram da adamın birinin göyni tezeğe düşmüş biri poğa düşmüş. elli sene bu poği orda daşmış. tezeğe meyli düşmüş. elli sene poği sevmiş. şimdi senin tandurun yanir ben bi şeyin başına çul sarıram gelirem. o zaman tandurlar ocağ değül ki ocağdan alasan bi lohma köz. çuli yahırsan bële gidirsan ki artuğ seninkini yahırsan. çayırlardan tezeğ toplarduğ. at fısırtığı var idi. ötekine de yaban tezeği başka yerlerde de kırtik derler ona. burda genciye bayırlar da yemeg için gence derük. başka yerlerde de guş etmeği derler. kömür buriya üş bes sene önce geldi. odun da yoğ udi. abu ğarının ğocasıyinnan bi dene dağa var. oni da kim diyim sene. isa abi. bunlar geçmişler ekiyere. osman deyneğ yapmış da goymış ğapının arhasına. bunların gözleri oni görmüş. bunlar ële bële etmişler. osmani oyalamışlar. deyneğleri çalmışlar. o da dëy vaşğının dağlarına gelmiş paylarına ağıliya ağıliya. deyneğlerimi verin. anladın mi. yoğ udi. buriya bi tene neydi kilensten bi tene bize çoban geldi de oğli geldi bële seni kimi bi uşağ. dedi oranın adi kel köv. yani ağaş yoh bi şe yoh. tandurun başına goyduğumuz ğesir onlari da ottan yaparduğ. oni embële yerlere sererdük. ganc edirük bële. ğesirin ganci. fazlasi dururdi orda. ğesirin gancına yaslanursan, çayın içersen.

-Ganc nedir?

-o ğesir toħiruğ ya uzzun da. ba sene şimdi bële diyim. bu yorgan. fazlasını gatlıruğ. gerisinde ottırırük. şimdi bura tandur ya her tarafa dört tene ğesir olacağ. onların gancları bële dedim ya. böyühbabam oralarda otturacah. işte geriki millet gelinler de ambu aşşağ ki gözde otturacah. ambu ğapıdan girişe aşşağki göz derdiler. gelinler de bële yaşmağli ğaynatalarının yanında. ğaynatanın öğüne yemegi goyacağlar. öyden bële şey yoğ udi. misefir gelürdi ben ettim yani. bizim bu odalara çoh misefir gelürdi. leğeni getürürdüm. su getürürdüm. ellerine bële tutasan. ahan bële. ğavli da ğolunun üstünde. o misefir bële edecek. gelecem sene, gelecem ona. sonra da bële geri geri çıħarsan.

-Köye ulaşım hangi vasıta ya da vasıtalar ile sağlanırdı?

-atınan. giderdük pazaryolundan atınnan norkağa. o zaman norkağ idi. şimdi pazaryoli oldu. bizlerde öküz arabasi var idi. bizde de yoğ udi de avu çaydere diyirler vaşğın olan yerde. biz öküz arabasını getüdük. övün dağlarını onunnan daşıduğ. hep yürüdük. benim dişim şey olmişti. çehtëürmüştüm abu salimin dedesine.

dişim gırıldı. ben bèle alti ay yattım. ottuz ikki almayınnan yaşadım. ottuz ikki almayı da embële dilirdiler. ağzımın bi tarafına goyirdilar. ağzım açılmirdi. bèle yüzüm şişir, getirirler götürirler. gahtu dedeminnen gettük burdan şeye dēy körpibaşına indük. orada ben araba maraba bülmirem. başımda bi pulli ağım var. bi şem yoh. arabiya bindim ya yumuldum ağamın dizine buni sohtum ağamın cebine ki ağım gaybolacaḡ. gettük orada. arabiya bindim ya ne bülüm uşağam da bülmirem. işti oradan yuhari da ama uyudum yani. ağımı da başıma bağladım. düşmeyecek diye. gaybolmayacak diye. dişimi de çeḡmediler orda. şiş idi. iğne verdiler. heb verdiler. hebi de burada gullandım. gene dedeminnen gettük. dedem o zaman bene diyir ki babannan get. biz o zaman edep haya var idi. baba maba bize baḡmazdiler. biz dedem öldüḡden sonra babami baba bildük. o zaman baba diyemirük babama. babama ağamın yanında avu diyürdük. biz sāhap olamirduḡ babama. baba deḡel ki o. onnan sonra dişimi de çeḡtürdüm geldim. halam var. o da arabayi heḡ tanımır. babam saman getürmüş o zaman sidons çayırlarına tökilir saman. ordan yuhari atlarınnan getirürük. ben gidirem. deliğanli başı da ḡortmiram. arabiya da tanıdım ya. ben sidonsun çayırına gidirem saman doldurıuḡ dedeminnen. bu da ille gelim de arabayi taniyim. abu metin dayının bi morisi var idi. bi tene de mehleli eziz dayı var onun oḡlunun arabası vardı. gettük bu ḡalamınnan. arabayi görir göre. arabalar gelir. halam bèle baḡır. ben görmişem ya. diyir ēy gidi bēnim de dişim aḡursa da getsem arabayi görsem. gettük döndük dedeminnen. norkaḡa gidirük. bēni ḡoyuracaḡ gideceḡ mezeḡrek göztepiye. şindi göztepenin eysi adi mezeḡrek. orada babannemin inegi var getürecek oni buriya. şindi diyir ki bēne saḡḡın ha. beni ḡoyacaḡ norkaha ezemgile. diyir ki saḡḡın lambalar yanan da ana deme. şindi bizde ezemin ḡızlarıyinnan bèle ḡapiya çıḡtuḡ. aḡşam dā. lambalar yandı. onlar diyir ki lambalar yanır. ben embële edirem. şindi lamba nasıl olduḡunu bülmirem ya bèle duriram. avunlar bi tarafa baḡsa da lamba ḡapida yanır ya ona bi baḡsam. nāci emim öḡütlemiş ya saḡḡın ana deme ya o söz benim şeyimde. şindi neyse geldük öve. artuḡ lambalar yandı daḡa artu baḡmiram. biri bēne arḡasini göndüḡü kimi ona bi baḡıram. bu nasi yanır. bi de ḡaḡtım. embële seni kimi getürdi ezemin ḡızı bèle buriya küçük ocaḡ ḡoydi bèle. babasına çay gaynatır. babası ḡēj geldi. avu üşli ocaḡlar mi diyirsiz embële küçük de yerde. şindi ben bu tarafta ḡaldım. ezemin karyolası bèle burda otturduḡlari salonda. o zaman o da işti. ben burda ḡaldım sandaliyenin üstünde. şindi ben ḡorḡıram ki o beni yaḡar diye. o tūlay beni ordan sezmiş. diyir ki kannanma

yanarsan. ben diyirem ki nē yanım. şindi onlar küçük oyani dönir ya ben gendimi topliram yani ki yanacam dā. bi zor çehtim. ezem de ғız ғаһ ge buriya. sen ona baһma. ғаһtım gettim yanlarına.ambu hızırın anasi demiş ki boz gözi getürdi tihtiler avuriya. o meһlede de şey. demişler ki ula oni oriya tahtın. onun kazi onun şüşesi nasi silineceһ. kazi nerden dolacaһ. yani bülмүrdүк. nedime var_ idi bizim avu ангиçıhta. anamın emisinin oғlunun ғızı. onun dedesi de demiş ki. dozer gidir oriya. diyir ki olan_ ecep bu samanını nerde yiyecek. dözere saman yedürecek. һangi koma girecek de yiyecek. dedemin çobani var_ idi. onun ғızı vari_ miş kandan bi adam geldi onun ғızına düğүрçi. babanneme diyir ki düğүрçi gelen adam tuvalet nerde. o da dönir gelir. tereһden ғabi alır. gidir verir herife. tuvaleti sorir ya herif bu bülмүr tuvaleti. tereһlerde arırlar tuvaleti. gidir deyneһ getürir verir ona. gidir cekit getürir verir ona. bulamir. baһti ki bu anlamadi demiş yüzнүmere nerde. demiş allah belan vere. muradınnan kemāl getti avurdan oyani sen de get avurdan oyani. amburda bi tene komutan geldi. babam dedi ki nere. vaһit geşmiş beһe pijamayınnan ғаһti çıһti aşırtmanlarıyınnan burda. babam dedi ki komutanım nere. veciye gidirem. baһ şindi o orda şindi veciye indi ya anladım tuvalet bu.

-Tarlalarınıza ne ekiyorsunuz?

-arpa buğda ғızıl buğda kırık buğda. kırık buğdayı gendime ederdiler. ғızıl buğdayı da un eder de yerdük. arpayı da mallara yedürүrdiler. biz unla arpayı ügүdүrdүк. dedemin beş tene köpeği var_ idi. onlara yal ederdük. beһe böyүһ zap var_ idi. üsti ғırılmış күp kimi. böyүgidi. teһnelerde yedirүrdүк. ғaynaһ ederdiler öyden. ebеһe süti ғaynaturdiler o teһneleri temүz yaһardılar. o tandurun üstine sarardılar. һerek olir o. sıcaһ olir. gav yaptuһ mi oni yaһarduһ ondan sonra. teһneleri beş on teһne. beһe tandurun üstüne sararlar. onların içini silerler. buriya күl atarlar. öyden buriye күl sererler. күlün üstüne tezeğın ufağını serer. һuşғı yani. oni tökerdi onun üstüne de ateş ғoyardi. o түssi beһe çıһardi. o teһneleri de beһe o közü üstüne sıra sıra düzerdi. ambaralanın fasuliyesi çoh meşur. neden. suyi temүz su. һeç kimsenin üstünden şey olmadan bize gelir. en_ ey fasuliya burda olir. soyıһ suyi da güzel buranın. toһumuna göre böyүgү de olir küçүgү de olir. hepisi nezzetlidүr.

-Rençberlik nedir? Hiç rençberlik yaptınız mı?

-çoh yaptım da şindi daһa yapmiram. yayladan gelirdim. oti toplirdim. һorom edirdim. dırmıһ çekirem. oti dırmıғınınnan topliram. babam da terpannan biçirdi. ben de

dırmıgınınnan topliram. oti silirem. horomi tókirem. bağ edirem oni. oni gatarınnan daşirdim. ordan yühlerdim. ço derdim. oni da merege goyirduh. mallara yedirürük. dağda çaşur gevrük biçerdük. goyunların cigerlerinde keppenek olmasın diye çaşur yedürürdiler.

-Hayvancılıkla ilgili araç gereçlerden bahseder misiniz?

-öyden biz gıldan ederdüh. bële laylon süzeğ yoğ_udi. süzeği inehlerin guyruğundan keserdin. anam beni yollardi. bizim ineh yoğ_udi. bi dene maħas verürdi ya da bi piçağ. get avurda dur. herkezin guyruğundan az az kes kimse anlamasın. ben de gider kesiridim. babannem onlari güzel yaħardi. ikki gün suya goyardi. ële sabun mabun sürmezdi. onlari ğaynağ suyunnan da bi daha ğaşlardi. onlari egürürdi. döner çağınnan toħurdi. bële dört köşe. ucuna da ederdi bi gandırır. sap asacağ. oni de bële daşa çāt çāt vururdi. daşa vurasan ki temüz ola. daşa vurur suya soħarsan. daşa vurur suya soħarsan. daşa vurmasan gendinden çılmaz. yağ bağlar süd.

-Hayvansal besinler hakkında bilgi verir misiniz?

-südü süzerler. o gendi başına goyarsan tutar. oni goyarsan yayuğa yayarsan. o çiğ lori, çiğ yağı olur ondan. şimdi goyuni sağırüh ya getirürsen. böyün sağdın ya aħşam sağdın. hep olani süzersen. o teneken mi parħacın mi doldi mi. o bële yoğurt kimi tutar. tökersen yayuğa yayarsan. o cig yağı zor olur. zor olur ama yağı da güzel olur. lori da onun güzel olur. çiğ lori derler ona. bi de yoğurd ederler. yoğurd mayalar yoğurd yağı ederler. dedin ya etleri nerde saħlardız. etlük keserdük. o ğaymaħlari da goyardi ya o ğaymaħlari ğurudurdi. ebële bi zapi var_idi babannemin. ona ğaymaħlari ğırdardi. parça parça ederdi. oni güzel ğati bal ederdi. onun ağzına bële hamuri eder. ğamurunnan suvadurdi. ële o ğururdi. misefir gelen de oni açardılar. goyardılar. o balli ğaymaħdur. o yoğurdun ayrani var ya. ayranini ayranlı çorba edirdiler. baħ ama nasi. o zapların içinde gene. o küp gavdan olanların içine babannem bële top top yağ goyardi. nasi ayni abu dolaptan çıhartursan da buzlanmış ya oni da ële çıħardurdi. odun kepçesi var_idi. o yağdan olurdi. ordaki ayrani da alurdu. çorba ederdi. o ğavurmaları da ettüh mi. onlari da zaplara goyardılar. öyden teze et yoğ. ële alım ğıyma edim. ya bi küfte edim yoğ. goyun öleceğ ële bi şe edesen. embële dögersen eti küfte edersen. anam ğurut ederdi. yoğurt mayalardi. getirürdü ayni südi süzerdi. böyüh parçaħlar var_idi. avurda baħ ğazanım var daha böyühleri var_idi. onlara süzerdi. yoğurdun üstüne tökerdi. o dediğümüz gibi tutardi. ğaħar oni yayardi. onun içinden yağı olurdi.

ama gerisi güzel yağlı olurdi. o gerisini de atışte çökertürdi. atışde bişürdiler kimi ama çoğ değél. oni torbiya tökerdi. o yüzdüğü kimi embéle embéle girerdi teñnenin içine. yoğururdi. sonra béle béle keser. tahtaların üstine. béle bu üjlari da sivri olurdi başlari. onu da éle gurudurdi. oni da toplar çuvala goyar asardi. gışın oni haşılınnan yerdük. gurudunna haşıl çoğ güzel olur.

-Bölgenin yemekleri hakkında bilgi verebilir misiniz?

-biz ziron keserdük. oni keserdiler. bu gurudi de açardılar. teñnede. gav teñnesinde. neriman yengem ziron keserdi. evdeler ya. birlüh övler. babannem o zironi önce bi haşlardi. kelgüre goyardi. o orda süzülürdi. gurudi de gara parhaçlar var idi bizim. o gara parhacınna goyardi o gurudi üstüne. o gurud orada béle bi gaynamiya gelürdi ya. bu zironu tökerdi içine. oni bi garuştırurdi. béle böyüh bi sahannan gavurma da getürür tökerdi onun içine. buna gurut mantisi diyilir. oni béle bi garuştırurdi. ondan sonra getürür ondan tespiye. biz kaş teneyük de burda. herkes o tespiden yiyeceğ. onun üstüne de soğanli yağ ederdi. éle salça malça yoğ idi. başka da diyim. pirinci haşlarsan. oni béle soğudursan. oni hepten soğutmasan bile béle sıcak sıharsan. oni béle yumurtayı gırarsan. yumurtiya bandurursan. tereyağında gızardursan. o da piris sıhması. öyden ocağ mocağ çoğ yoğ udi ya. ne büşürüm ne edim. o açuğ eymeği béle ince yerleri keserdiler. gıylarını deél. buni da béle yumurtiya bandurur gızarturlar. üstüne bal tökerler. piris sıhmasının da istersen üstüne yağ tök. istersen éle ye. etmeg gayganasi adi. arabistan bağ hêç duydun mi. soğani doğrarsan. soğan béle biraz çemişür. onun içine getürür gavurmayı goyarsan. onnan da bi tene gaynar. tökersen béle açuğ bi taviya. biz oni küçük tespiler de ederdük. béle misëfirin öğüne getmeg için. onun içine yumurtayı gırarsan béle. eger yumurtan da az isa burdan alursan ortana ordan alursan gıyına. oni edersen. tortumda da ona gavurma çullisi derler.

-Kalacuş nedir?

-yayuğı yayırsan ya. yağını alırsan ayrani galir. béle bayaz su. onu goyarsan atışın üstüne. o şıratı gonar altına. o bi küçük barmağın béle yahane gader durur atışte. yahtuğu kimi gazani alursan geri. o şıratın tökersen altını da torbiya tökersen. süzülür. onun içine getürürsen kalacuş da edersen oni eymeyin üstüne tökersen. kalacuş yemişürsen. altı pırtıl üstü pırtıl. kalacuş ağalar öğüne gider kalacuş. siz bi şe bilmirsiniz. oni ettin mi onun üstüne de nene tökersen. soğanli yağı da tökersen. sarması

da bële süzdürürsen ële lor kimi olur. onun içine de soğan doğrarsan. işte buğlur atarsan. iráhan atarsan.

iráhan eħdim daşa

bitmedi ğaldi ğışa

senlen benim sevdámız

bi daha ğaldi ğışa.

iráhan eker misen

balınnan şeker misen

bene ettühlerin

sen olsan çeher misen.

fincan sinisi olur. datlının yuhasını açarsan. fincanın içine ğoyarsan. ğıyları dışarda. içine cevüz ğoyarsan. ağızını ğapadırsan. yüzü ğuyli edirsən.

-Kendi çabanızla hastalık tedavi etme yöntemleriniz nelerdir ya da hayvanlarınızın tedavileri için neler yaparsınız?

-inehler şişer. inehlerin ağızına maya atarlar. ğuri maya. suyunnan isladur tökerler inehlerin ağızına. ğoyunlar da şişer ğoyunların ağızına da gene heb atarlar. şişer. ona da gene zentunyağı tökerler ağızına. yāni dışarı çıhsın diye. tuvaletini yapsın diye. bazen ğoyun bële yatar. gillanur. sandırsan ki öler. oni şegirdene tutmuş. bu bële gillanur ğaħar. ona bi teyhümüħ vururlar. bële sandırsan ki öler. hama piçağı ğetür kesim buni. ölmez. ële yuvarlanur. sancı olur onda. deme sancı kimi bi şe. onunda bi duası var. oni şindi unuttum. bi şe derlerde gider bële arħasında ambu geriden teyhümüğünne buna bi tene vurursan ğaħ diye. ğaħar. hasta olan ğayvanların ğulaħlarınnan ğan alurlar. eħseri ğoyunlardan ğan olurlar. buni ğulağından embële eder. ğulağına bi piçaħ vururlar. ordan ğan aħar. ğoyun bi de baħarsan ki beş dagga sonra ayıldı. ölmesi yoğ_usa. deme onun da ğünü var_ısa. o ğanın üstüne dirilür. ğelb grizi ğeçürenlerde toplı iğneyi yaħ. barmaħ uılarından ğan aħıt. öyden insanlar sancılandı mı bële heb yoħ. yorganın arasına ğoyarmışlar. çarşafın arasına milleti sallarmışlar. doğuramıyan ğarılari bële ğaħım toħdura gidim yoħ. bële sallarmışlar. battaniyyiye yoħ. eger ki ğücü çatarsa tepesinin üstüne de silermişler. hem sancı ğeçermiş hem de uşah dorgi gelürmiş. ebe baħar. uşah eğri gelir. oni salladılar mı oyani buyanı ğayın ğayın. bi de bële alt üst ederler. aynı bunun dedüğü kimi. uşah dorgulurmuş.

-Halk takvimi hakkında bilgi verebilir misiniz?

-taħvim maħvim yoħ. ayın çıhsınnan ay çıhtı diyirler. ayın çıhsınnan oroş tutırlar. ayı ğollarlar. ottuzla ottuz birle çıhacaħ çıhmiyacaħ ayı ğolliyarah tutarlar. sevir edeceük. saħat yoħ, taħvim yoħ. seher yıldızı çıhtı ğaħın yiyin. sabaħ yıldızı de çıhtı mı daha yemeyin. iftari da ezen oħınurdi bazi. sevir de bori çalduħları da olirdi.

-Gelenek görenekleriniz hakkında bilgi verebilir misiniz?

-yılbaşında kimse kimsenin övüne getmezdi. babannem oğlan uşağı alurdi. yılbaşı gecesi sabahleyin çoh erkennen gidip su alurmuşler. rızılı olsun bolluğ olsun. sabah namazı babannem su götürürdi. ebdisini ederdi. bütün övün yanlarına su seperdi. gocağari yılbaşisi. diğerini bülmezler. o halam dedüğümü de gahar yollardi. gah get pencereden bağururdi. o pencere küççüganaydi bèle abuhatiydi. pencereden bağururdi. uşağ çıhardi dışari. halam eve getmezdi. ayağı kötü gelür diye. seni sinardılar. sen bu öve yılbaşında geldin mi ille ki bunun ayağı iyi gelmedi. babannem hep oğlan uşağı götürürdi. eger oğlan uşağı da yoğ usa komdaki horozi götürürdi. atardi öve. o günü avu gapının ağzında anam horuza bi şe verürdi. tayuğ deıl horoz. biz de yoğ ama garsi kövde baca atması var. misel sen oğlan doğurirsan. kövün bèle yazın galabaluğ zamani. toplandi mi bi şe oldi mi. deliganlılar gezerler. o zamanda komunda goyuni var. neyiz varsa bi tene çekir verir onlara. gidir kesir yiyirler.

-Doğum âdetleriniz nelerdir?

-ële olurdi ki garilar beş alti yeddi ayluğ olur sahlaturdi. kimse hamile olduğuni bülmezdi. demezdiler. giysiler geniş. örtüler geniş. anam on alti tene ineğinnen yüz on dört davar sağmış yaylada. hêç bülmirler. öyden haya var idi. bi baba uşağı varmış küçük oni almiş gucağina. babanın da babası girmiş içeri. hama gucağında gördüğü kimi uşağı sallir ocağa. atir uşağı. uşağına diyemezmişler benim uşağım diye. o dede goyacağ adını. dede getürecek. böyühlerin yanında gari goca birbirinnen gonusmaz. ad vermezler birbirlerine. anam avurda dayansa babam diyemez ki su ver. ya gendi gahıb içecek ya da işti bi yabancı avurda olacağ ki ondan istiye. gardaşım küçüğ imiş. bi tene bèle şılı şılı bi mişamba gocugi almişlar. gardaşımı babamgil getürmişler buriya. daha bu yapilar yapılduğı yoğ idi. uşağ deme. o bèle ettüğü kimi davarlar ürkir. avu bizim orda guluba var. ora karanluğ. babamgil de bennem karanluğta orda neydirler. neyi payhlirlar. şimdi gavarlar ürkir. dedem dellendir. davarlara söz diyir ki nā oldi size. oğlan canlanduğı kimi deme o hış hış. şimdi davarlar bèle arabadan gashmirlar. adamdan gashmirlar. bunlar da gorhirlar da diyeler ki bu edir. ağama diyemirler. oğullariymiş ya gardaşım. ence anam demişti ki dayi avu oğlandan edir. babam zāti hêç diyemir de anam da işti o hati demiş.

-Uğursuzluk getirdiğine inandığınız olaylar kişiler var mıdır?

- gelin böyün geldi mi. bu övde hasta oldu mi işti ya gaynata öldü mi o gelinin ayağı ey gelmedi. ayağı eyi gelmedi de övden biri öldi. ya emisi öldi ya dayisi öldi işte ele derler.

-Evlilikle ilgili âdetleriniz nelerdir?

-gız istemiye günüzün getmezler, gece giderler. oğlan ele çapına düşüp sorduğu yohdur ama bizim buralarda o zaman onlara peyiğ dermişler. gine birine derdiler ki get avu gızı gınuştur bağağ bu oğlanda göyni var mi. düğürçülük etmeden evvel bi yohlama yani. haber getürene yani. köv dışariya açılmamış. bi kövün içinde gızın on tene müşterisi var işti. gaçurmiya da iş düşir o zaman. ya ögünde böyüğü olur. genellikle görümler eltiler gidir diyebülürler. en ipde erkeğler bele düğürçülük ederler işti. ağzini bi ararlar. işti ondan sonra da garılar da bi gider. ya oldi ya olmadi. ey bennem allah yazmissa ne derük. işti ona derler ele. gızın göyni var yoh demezler. allah vardisa. şindi diyirler ki gıza sorağ bağağ. ne diyirler. o zaman gıza sormağ yoh. biz de bi düşünük. eger bir daha giderler. ikkincide de biz de bi düşünük. size heber ederük. o ikkincide de düşünürler. ayağ yoli yapıldi. artuğ bu sefer de gaynata gider. bağ gelin giderken de burda gapiyi basaruğ. gelin gideceyğ ya sanduğuna biri otdurur. sanduğu vermezük. gelinin çehizi de gelinle birlikte çihar övden. otdurursan işti. gaynata mi gayin mi orda kim var_ise daha irelü gelür bi kimise. gelür o parayı verür sene. galdurur seni ordan. ey gelin çihacağ gapi basulur. ordan uzadur parayı. olmadi. olmadi. olmadi. neyse oldi diye verdiler gapiyi aştılar. gapiya da çiharttilar mi buna da para çerez garuşuğ bele atarlar. oğul uşağ toplar. gelin burdan çıhti ya şindi bu övden gaynata gapiya çiharttı mi atın üstüne goyar atın üstünde gelinin başına para atar. babam canım çılısın daşların başına gade para septi. assatana böyüh çantasi var_idi. o böyüh çantayı bele etti. bele etti. doldurmuş bozuğ para. embële sepir onlar da bëyle payına gari guri gidir. gelin geldi. gaynatanın gapisina gelünü indüreceğler. damat ambu pencere de yāhut işti ambu balhonda. derler ki gelin almayı tud. gelin avu eğram derler ya o başında. gelünlük melünlüh yoh. o eğram başında bele tutar. eger tutabülürse ne ala. gelin alur harcını. almayı alurken damat ona harc verüp de alacağ. gelinin taraflarınnan gaynatanın taraflarınnan biri o almiya para vereceğ almayı kim tuddusa ondan alacağ ama bele şindi gelin tuttu mi bi şe yoh. gelin tutamadi mi almayı sen aldın. damat sene parayı vereceğ. o almayı alacağ. almayı da gelin ve damat yiyeceğler. orda da yine parayınnan çerez atarlar gelinin başına. gelünü de getürürler. goltuğlarına girerler

gelinin. bële tandurun başlarını üş defa dolandırurlar ikki dene ğari. ğelin de ğapidan içeri girdi mi eşihden içeri girmez. başğış istir.

-Halk oyunlarınız bilgi verir misiniz?

-üçayağ, ğarabet, hoşbilezük, cantemür, ağır bar, aşurma, sallama, sariğız. sari ğızı samanluğa bastılar. şalvarını gül dalından astılar. amman amman sari ğız. di gel di gel sari ğız. ğoyma beni yālanuz.

-Çocuk oyunlarınızdan bahseder misiniz?

-gocaman ederdiler. aşuğ oyunu. bi de ğuyi ederdük. bële alti dene. üş tarafa üş bu tarafa. alti dene yan yana. yer de açarduğ. buriya ğuyi ederük. daş doldururuğ. bu daşları alursan bële bële atarsan. gelür burda biterse burda bitti artuğ sen alacasan. ële dolanursan gelürsen ğuyunda daşlar çoğalur. o oyunu sen ğazandın. daşın fazla olduğı için. onğaya oynarduğ. yirmi daş senin yirmi daş denim. ğarşı bëri. bële ataruğ. ellerim odun olmış şindi. bağ bële. bi defem mi. ikki defem mi. üş defem mi. o daş ordaysa embële de edersen heppisini alursan. onnan sonra panga oynarduğ. pangayı da ayni bële atarsan elin üstüne oni bële tutmasan. elin tersinde atarsan sonra da bële tutasan ama daş düştü mi yandın. oyun geçir öbürüne. şindi buni aldın mı oyun geçir sene. kaş dene daş aldın. bu daşlar burada duracağ. sen beceremedin. hep o senikleri ben aldım. beş dene aldın üç dene aldın. oyunu ben ğazandım. sene bi gıgılı ğoydum. bi çul ğoydum. senin üstünden ben aştım yani. oyunu ben ğazandım. topaç çevürürdük yerde. eğnek. eğnegin ucuna ip bağlarduğ. çul bağlarduğ. ğalın çul. oni bële topaça sararduğ. raptiyeyi geçürürdük topacın başına. buzlarda bële dönerdi. burdan sürerdin. bi topacım vardı ële sürerdim ki. burdan avu fedimenin ğapisına ğada giderdim. döner gelürdüm. bacalarda bele topaç çevürürdük. dızdığ oynarduğ. paylaşıruğ da burda kaş teneyüğ. biz ğovirüğ. siz ğaçısız. bële bi ayağ üstüne. pat pat atliya atliya gidürük. teh ayağ üstünde sen ğaçısan ben seni ğoviram. seni vurdum mi sen çihirsan. biz artu düşirük ötekilerin payına. bigaştanayuh da. üç tene oliruğ. beş tene oliruğ. o tek oynanmaz. emmen oynarduğ. herifler de oynardi. biz de oynarduğ uşağ iken. o sizin tarla var ya halan ehtüğü yer. ğar yağardi herifler oynardi. ğarılari çorablarını embële uzzun çorapları herifler çekedi buriya ğede. paylaşurdular. beş alti tene. allılālem alti yedi tene olurdi. ğaçan ğovan. ğaçardılar. kim ayni vururdisalar bu sefer dızdığ kimi teh ayağ üstünde değıl. ğoşardılar. seni vururdılar. o ordan dolanıp gelip bura emme. eger sen emmeni ğazandınsa daha ötekileri de ğultardi. bi oyun

oynardu. ondan da millet havla çekerdiler. oyun oynardılar. herifler oynardı ya. hep böyüg adamlar. daravize gelürdiler. o daraviz de oyun. şimdi bennem nasi ederdiler de bèle kestürme ederdiler. ahan daraviz. gelürlerdi daravize. bu arhada ben duriram şimdi. sen benim arhadaşım. sen bennem işti. şimdi burda da dört tene var. seni gapıp alacağlar bu yani ki oyunu gazanalar da. o da yıhılacağ biri emmeni kapacağ. emmene ayağın vurdun mi oyun senin. şimdi sen dalarsan bene. ben dalaram. sen beni tutacasan ben seni tutacam. daraviz. o oni sürir o oni. ~~iki~~ tene galdılar mi sürerdi o oni sürerdi. eger sen döndün geldin emmeni aldınsa emmeni sen gazandın. eger ben seni vurdumsa ben gazandım. emmenin içindeki oyun.

4.3. Derleme Metni

Tablo 3. Derleme metni (3)

<i>Derleme Metin Numarası</i>	3
<i>Derleme Yeri</i>	Ambaralan Köyü
<i>Derleme Tarihi</i>	03.09.2024
<i>Derleme Konusu</i>	Gündelik yaşam
<i>Adı Soyadı</i>	Hızır Öztürk
<i>Yaşı</i>	59
<i>Öğrenim Durumu</i>	İlköğretim
<i>Doğum Yeri</i>	Ambaralan Köyü
<i>Doğum Tarihi</i>	1966
<i>Mesleği</i>	Serbest Meslek

gızım ben aşşağı yuhari atmış yaşına gidirem. yani elli ~~sekkiz~~ atmış yaşına gidirem. ben gahtım. bu kövde tandur yani tandur edidüğüm bacalar var idi. kırman. bunlar tandurlar yandığı sıra biz beğlerdük. orda su gayniyacağ. misâl çay olacağ. yemeg bişeceğ. bura kirt hanaydı bu köv. buranın kirt hana olduğuni ben bülürem. medreseler var idi aşağıda. oriya millet giderdi. otdururdi. doğuz ona gadar gonşular misâl. gonşuluğ var idi millette. birbirinin övüne giderdi. birbirisinin odasına giderdi. kövlerde üş dörd dene oda var idi. ben gahtuğum zaman o da soba. soba dediğüm sıra bu sobalar devül. avu yuvarlağ sobalar var idi. ufağ sobalar. onlari yağardılar. üst dörd dene oda var idi. aşağıda gonağlar var idi. gonağlarda millet otururdi. bu kövde dediğüm soba üç dörd övde var idi. hep tandur yanardi. saat doğuz ona gade o tandurlar tüterdi yanardi. onnan sonra tandura girerdi. hesir. hesir dediğüm siz

b     onlari g  rmediz. onlari to  hirdilar   yden. o to  h  du  hlari s  ra insanlar b  le   eylerde de deyil. soyu     vlerde. so  u   dedi    m s  ra. mis  l bu bizim g  ndi   v  m  z dedi    m   v a  a  ı yu  ari elli seniy   vurd  . elli seneyi de ge  ti. burda k  rsinin   st  nde su donardi.   yle soyu   olurdu ki. su donardi. da  dan est     s  ra burda su donardi. k  vler hep   leydi. bi iki dene oda var  idi. sonra burda     s  n dedi    m birinci ayda onlarda   o     ar ya  ard  . a  a  ı yu  ari bi bu  uh iki metriye ya  ın   ar d    erdi buriya. iki metire olmasa bile esinti olurdi. millet  n im  kani olmadu       n gider o k  vden ba    al var  idi   ar  i k  vde. ordan alup g  l  rl  rdi. ben ona   avu  tum. onnan evvel da  a   ey  idi. yollar a  u   olmazdi burda. nisanın onuna   ade yol mol a  mazlar burda.   indi her   ey allaha     k  r bol. bollu   var yani   indi. abu d  y o kuturmat tarafına ben   avu  madım.   oyah  lar der  k. yildirimda  ı, ortaburun, tatu   burlari millet bi  erdi. ora  ınınnan. saba  tan millet burdan   opardi.   rgat yapardilar. orda ora  ınınnan bi  erdiler.   u dedi    m  z ambargayanın d  y dibinde orada ot bi  erdiler. ordan atlarınınnan.   yden at var  idi. ona ben   avu  madım. h      burdan sora   k  zlerinnen g  t  r  rmi  ler hize   yoli.   indi mis  l tatu  stan a  a  ı   u merelerden hize   yoli var  imi  . o hize   yolunnan g  l  r ge  ermi   buriya.   armanlar. oralari h  p bi  erdiler. bi dene tikili ot bulamazdın.   indi de   ay  rlar daha bi  ilmir n  rdeyse. o veziyete de g  ldi. da  a zatım k  vde de kimse   aldu  u yoh. aburda   almi   altı yedi ki  i mi ne. on   i  i da  a yoh. k  rt   anadan on   i  iye. millet h  p   ekilde getti. neden. im  kanlar darıldı      n. burada altı ay   i   vardur. iki ay      ay da yaz vardur.      ay da doli olmaz. buriya gelen mis  firler on be   g  n dursun bi ayi etmesin. bi ay burda soyu   olur. k  vler dedi    m s  ra hepisi aynidir. d  rd be   altı para k  v.   indi da  a   ar da ya  mir. yollar a  u   olir.   yden nerde yol a  acan. burdan a  a  ı   oh umbuzlarımızınnan. ondan eyvel de da  a   ok g  t  rirlermi  . d  y madenk  rpiye ispire. sal yaparmı  lar.   le g  t  r  rmi  ler. biz burdan a  a  ı   o   g  t  rmi  d  k.   indi bi ip   ı  mi  . o da  da millet hep kem yapardiler. elcek de herkes de olmazdi. ya      ki  i de ya be   ki  ide olurdi. saat on bire o ikkiye   adarana kem edersen. sonra   yleden burda davar mal   ı  ardi. a  a  ı yuhari be   altı y  z davar   ı  ardi. ben nefsimde   obanlu     o   yapmı  am.   mr  m burda ge  ti. be   altı y  zden fazla davar otardım burda.   ı  ardi y  z dene mal.   u da  larda otlardi ama   u taraflar yoh oralar   oru   olurdi.   ay  rlardan on on be   g  n sora orayı da   oru   ederdiler. buralar h  p   oru   olurdi.   urdan a    a  ı bi   ıdık inemezdi. ge  i diyelim yani. korit yani. b  ki siz anlamadı  .   urda yollardan a  a  ı inmezdi.   u da  lara giderdi. ke    aya adam demi  

keşgayanın dibi. keşgaya bu dağ. kuçuk şalgamlu. böyüh şalgamlu. kuçuk alındağ derler ordan çıhardan sidons yaylasi derler. abu yiğitbaşı kövi var ya oranın adı sidonstur. yuharda bi yayla hağgi vardur. kırt gün bi elli gün nēyise. ordan sulah. soğanli. tandurli. bu dağlar da otlardi öyden. biz gahtu. çehyat golcuğ yoğidi. iki dene hesir yapardiler. millet tikerdi. ellerinnen. sizin neneleriniz analarınız. neneleriz çoğ tikerdi. hesirin de yanlarına yama goyardılar. ele gındıra bol olmazdı ki. her çayırda olmazdı. misāl abu aşşahta abu bizim kövden aşağı çayirlar var. orda olurdi. bi bağ alüdi kem. kem dedüğüm sırada elinnen embële bükerdiler. oni de keminnen yapardılar. hesir tohurdular. ondan eyvelde bu kövde çoğ hali tohurdular. o da bële oda da moda da devül. söğü böyüg övler varidi avu aşşahta. burda ben bi övde yirmi gişi yirmi beş gişi bi övde. ona gavuştum. yirmi beş ottuz gişi bi övde olduğuni bilirem. ben gahtım teh tüh bizde varidi. onnan sonra beş numara çıktı. beş numaradan sonrada on dört numara çıktı. beş numarayı çoğ yaktu. onnan sora bële tüp. şimdi görmedüğümüz için şimdi felancının övünde misāl on dört numara lamba yandı. löküz bi dene iki dene varidi. löküz olmadı. yani bi düğün müğün bëki bi şey olacağ. mal almiya giden de o löküzünnen giderdük. alatirik lambaları nē arirdi. sonradan sonradan çıktı. pilinnen goyardu. onlari alur gider mal ararduğ dağlarda gece. o löküzden iki dene vardi kövde. kaz ocağı. oni bëki görmüşdürsen. bül mirem. onnan da her övde olmazdı. bu kövde dēel. hep ēleydi. illē bu kövün üstüne dēel. kaz ocağı yağacağ. o da soradan. ondan evvelde misāl ben yayliya giderdim. tezeğ goyacağlar. oriya köz de goyacağlar. oroş da tuttum yaylada. orada işti su gayniyacağ. ordan çay edecöğü. gağharduğ sabahtan gece sevir. işdi gëttin mi yayla da ayni şey olmiş. odalar açirlar bennem bi şeler. öyden ayağlarımızda gara lastık yün çorabi. galivde yatardu. iggi gişi üş gişi yatardu. yayla çoğ şenlüg olurdi. yayla dedüğüm sıra iki para kövün yaylasi. bizimnen avu sizin anangilin köv. o yayla birdür. o köv çoğ galabaluğ olurdi. mēhle diyirük. bura da mēhle. öyden ele derdiler. şimdi oldi ora böyüh gocuktur bura kuçuk gocuktur. şu böyüh daş vardur yuharda. ondan oriya ambargaya burada ambaralan ondandur ele duymışam. o daşın sebebinen. ben ele duydum. yanliş dorgi. şimdi misāl gumaşgaya. aşşağki köve derler. neden orda. gumaşgaya var. avu tiğ dağın ismidür. şimdi böyüh gocuktur. ora iki mēhledür. aşağı mēhle. yuhari mēhle. yayla çoğ şenlüg olurdi. misāl biçir burda aħşam gelir buriya. o da makina yoğ. orağınnan, terpannan. aħşam da yorulmağ bilmezler. çıkarlar yuhariya kemene, tulum. iki para

köv. vur yansın sabağa gade. sabahtan da artu kimi gidir kimi gêtmir. yani çoğ çileymiş ama millette de şenlüh varımış. öyden bèle hastaluh da yoğudi. öyden tansiyon mansiyon bilmirdük. allaha şükür bolluh varıdi. misâl yağmış peynirmiş. biz o yaylada südleri gaynadur içerdük. hış tohunmazdi. şindi küçük yağlı oldi mi tansiyonum çıktı. yoğ bilmem galbim sıhıştı. o zaman dedim ya lastık ayağımızda çıkar yayliya yatarduh. hâ gel ki sabahtan aşıama gadar gara lastık. öyden çaruğ varımış. onların da altı yirtulurmuş. ona bennem dabağ derler. ben эле bi şelerden anlamam. ayaggabi yani ayağlara geymeğ için. yirtıldı da mi nerde tikecesen. nêyinnen tikecesen. yama vururmuşlar. abu kövlerde de çoğ yama mama yapan oldi. gara lastıge yama yapardılar. yoğudi. benim başımdan bi mâcerayı anladım da gendi şeyim. aşşahki kövde bi düğün var. benim ayaggabım yoğ. ayaggabi bâzî arhadaşlarda gonşılarda varıdi yalan yoğ. rehmetlög anam dedi ki avurda var bi çif ayaggabi ama birinin tobbuğı çılmış. gey de gêt. on dörd on beş yaşlarındayam. эле bi şe yani. burdan gëttim ayaggabilari aldım. anam dedi ki ulâ oğul onların tobbuğları çılmış dedi. bennem kim vermişdi oni da. parayınnan almamıştım. üskeğ tobbuğlı эле. gëttim aşşağıya. bizim kövde zehni dayı vardır. allah rehmet etsin. o tederühliydi biraz. toz çivisi. bizde olmazdi. herkes de olmadı zaten. beni de severdi. dedi ulâ torun gè bağağ. dedim düğüne gidirem ama ambu ayaggabılar bèle. çiviye araduh gëttük onunnan. sizin o yan tarafta övlerden orda bi lamba yahtuh. orada duvarın delüğünde çivileri bulduh. dedim keserinnen daşınnan çağaram. dedi olmaz oğul. çekücü al da gè. çağti. yaptı göre verdi elime. ben de zâtım sevindim. dunyalar benim oldi. boyada bilmirem. suyunnan yahadım. gëttim düğüne biraz oynadım. şindi deme hayın atladım. atladuğum kimi ayagganın tobbuğı çılmış. çıtuğuni anladım ama gène çağturmiram. devam edirem. vur yansın. çal oynasın. bahtım ayaggabının topuğı görünmir. gälabaluh millet. ordan da bi tene kadın. bizim de irahtan akrabamız olir. olâ dedi oğul sen niye topallırsan. ayaggabımın biri aşşahta biri yuğarda ya. üskeğ tobbuğ. dedi gël gè dedi. ben senin derdin anladım. gè oğul amburda bi tene var dedi. o da eysi. onların varımış öyden. ayağlarıma da olmir. ben de anlamiram. ayağlarıma çeğdim. dabanları olmadı ayağlarıma. toppuğlar ama düz onlar. millet de oği gara lastıkınnan oynir. onlarınnan ebbey oynadım. bahtım onun da altı çıktı. dedim hızır sen burdan goyur da dağa gêt köve. o çihir bu çihir. elbise dedüğün sırada gocukturda olurdi. burda peğ olmazdi da. tikerdiler. rehmetlök babam bi tene elbise tihtürmüş. şatan derler bèle

çızgılı. elbise. çekidinnen yelegi de allahālālem yoğ_udi. o elbiseleri de geymişem çızgılı. okuldan çıhtuğum sıra bir yetmiş beş boyum var_idi. gene bir yetmiş beş. gendim de biraz galippli demeg. pantulunda amburasi yırtılmış. anam da tihmeyi becerürdi ama iğne ipliğ de ele çoğ yoğ. mard ayında burdan yoz mal çıhar. tohli moğli çıhar yāni. ondan evvel şurda böyüg komlar var_idi. kövde arha taraf mereler vardur. oriya suya giderdiler. çığ olurdi. sel de gelürdi. sonradan bi set yaptılar ama gene o ğarlar düşmir. o ğarlar düşse bu köv ğaderiyinnen baş başadur. çoğ yamacın şeyinde yapmışlar. allah rehmet etsin. duyduğumuza göre ele. bëki dorgi bëki yanliş. bi tazi gelmiş. o zaman buraya ilk gelen dedelerimiz diyek gene. demiş tazi neriye gider ğonarsa ben kövü oriya ğuracam. yalan essağ ben bilmiram. duyduğumi diyirem. o tazi gelmiş. burda durmuş. bi de derler köv avu taraftaymış. yoncaların tarafında. buralara yoncalar derler. ordan çığ gelirmiş de on_üçün ama buranın neyi vardur neyi yoğdur. bi suyi vardur. her tarafı sudur. millet de çoğ çalışurdi. şu kövlerin ogi hep ekülürmiş. arpa, buğda, çavdara ben ğavuşmadım. üş dörd tene çayır. diğerlerini hēpisi ekülürmiş. un öyden ögölürdi. şurda değirmen var_idi. taşı da ğalmadi. her şeyi itti gētti. şimdi çayırlar biçilmir daha. millet de biçemir daha. vücut ğalmadi insanlarda. bu kövde ele insan var_idi ki. vücut yerindeydi. çalışmağdan hiş bezmezdi ki. şu arha lāzistan dērük. ğabağor. petran. rize tarafı. bu ağaşlar hep ordan gelme. at gücüyinnen, öküz gücüyünnen. misāl şu daşlarda şu kövün başında daş ocağları vardur. daşgan derüh biz. orda eşer çıhardurdılar. kirkayınnan. ğazmayınnan. lomunnan. öyden embēle barut atardılar. o daşları dağudirdılar. o kövün üstünden buriya hep öküzler getirürdi. hızeğ. bizim yoğ_udi. biz öyden bu yapıyı yapduğumuz sıra aşağı yuğari elli senedür. bu daş ocāğı abu yuğarda ocağdan çıharttuğ. şu hırdamos derler. ordan gētti. öküz getürdi rehmetlük babam. biz yapmaduğ. ben burda daş üstüne daş ğoyduğum yoğam. burda on beş gişi çalışti. ben dağa ufağıdım. doğuz on yaşlarında. suva ğoşğoyanda rehmetlük anamınnan bacım suvattılar yüzünü. ambu sonradan sonradan bi şeler yapduğ. yani hēpisi ele yapılmış. bizden evel dağa eysi yapılar var. ören de uşduğı sıra burda ğonşılar var_idi. hep öldü gēttiler. dağa oni yapacağ adam da yoğ. dağan o ağaşlarda bitti. öyden medireseler var_idi. dörd göz medirese vardur. orda bi sene okul yeri yoğ_udi da burdaki öğretmen orda oğutmuşdur. onnan sonra da konahlarda da millet gelen giden olurdu. öyden bu dağ. ğabağorda ğışın millet gider gelürmiş ya. ele araba yoğ. bu dağdan gelürmişler. burda ğalurmuşlar. bu kövün camisi

en_eysi camidür. bunu yapılışını bilen yoḥ. bi tarihi var ama o tarihi bilen yoḥ. bu beş para köv cuma günleri buriya gelürmiş. daha da fazla. beş para dedüğüm köv böyüh gocuktur aligahans vaşgın sidons arbans hırdamos gaḥans vaḥnastan bile adam buriya gelürmiş. bayramlarda da gelürmişler. bi de ispirde bi cami var. ordaki camide eysi cami. ora bëki de burdan daha eysi. şimdi bellemiştir bi cenēze oldi mi aşşaḥtan pide gelsin. öyden bi cenēze olsa gaḥlarınan götürür konaḥlarda millete yemek verürdiler. baḥ yaḥacaḥ da bolluḥ nē arardi. şubatta tezeḥler biterdi ama yaḥardılar. mejburda yaḥardılar. tezeḥ biterse o yandan bu yandan. gonşidan alunurdi. öyden gidip avu odunu nerden bulacasan. bizim kert oduni aşşaḥiki kövlerde daḥān da aşşaḥdan südleri kert ederdiler öyden. o kerdi bulamazdın. burda da hēştēn yoḡ_udi. bi çubuḥ arasan bulamazdın. hāşā burdan sorra ḥarman yapardılar öyden. gēm nerdē. gider çubuḡı alır gelürdiler. onnan öküzleri sürerdiler. düḡünlerde bu kövde hep davul döḡülürdi. üç gün. davul zurna. bu iş dörd para kövde oyuncu da bu kövde olurdi. ēy oyuncular var_idi. üç gün gece gündüz davul çalardi. et keserdiler. allāḥ ne vermisse. böreḥ gıyardurdılar. yer içerdiler. ḥarmanlarda oynardılar davulunnan. gēlin aḡlatması derler o gēlini götürür. ḡarabet. ḥoşbilezük. cantemür. sarıḡız. tanzara. delloy. üçayaḥ. başbari. oni her adam oyniyamazdi. aḡır oyundur. başbarinin adam nerden gaḥarsa gelir o adam aynı yerinde oyunu bitürür. adamın çayırı yansa o oyunu biraḥurda getmezdi. benim gēndim dörd defe yayladan buriya gelmişem. gece saḥat doḥuzdan on ikiye ḡade. gēttim yayliya. aḡillilarda yayladalar. çoḡ aḡilliyam ya. ordan gēlirem buriya. bi kaset var. o kasedi yanliş gödirerem demeg. gidirem orda goyiruh teyibe. o kaset deḡil gēt de gē. şimdi ayaḥlarımı çekemirem. bennem nāsi da gelirdim. araba yoli da yoḥ. tatuş derük. ordan yoḥari. vur o yani. vur bu yani. alatırık da bëki de yoḡ_udi. üç kere beni buriya indürmiş çıḥartmışdurlar. onnan sonra gene oynaduḥ. sabaḥdan gidecem davara. burada de selemetlük analarımız olsun yēngelerimiz olsun var_idilar. şimdi biz oyniruh ya burda gonşumuz vardi bi dene. ulā oḡul gidin yatın ki sabaḥtan davarların kucüg südi olsun. davarlar ḡurudi. göre davarları otarmiruh ya. bu daḡda iki yüz iki yüz elle dene at olurdi. iki üç ay daḡda dururdi atlar. sede bu kövün devüldi. Lazistandan da gelürdi. ēbir kövlerin gelürdi. şimdi da olmiş vērāna. ben gaḥtım bu kövde emmen. dızdık. biz dızdık derük bazı kövler topal emmen derler. eşḡıya misāl. viliguş. ben gaçıram o govalir. çelük. yere goyarsan çelüḡü. oluḥ kimidür

ğafasını şey _desen. vurursan ğafasına. salladın mi şu aşağıda bacalar var _idi bizim övde. şurda ğartumalar var _idi. ordan aşardi öte tarafa çelühler.

4.4. Derleme Metni

Tablo 4. Derleme metni (4)

<i>Derleme Metin Numarası</i>	4
<i>Derleme Yeri</i>	Ambaralan Köyü
<i>Derleme Tarihi</i>	03.09.2024
<i>Derleme Konusu</i>	Gündelik yaşam
<i>Adı Soyadı</i>	Şifa Korgut
<i>Yaşı</i>	98
<i>Öğrenim Durumu</i>	-
<i>Doğum Yeri</i>	Ambaralan Köyü
<i>Doğum Tarihi</i>	1927
<i>Mesleği</i>	Ev Hanımı

şindi şe le yapalirdi. övün işti ħizeħ ğoşirduħ. ħizeyinnen, taşıtımız öküz _idi. araba yoħ _idi. motor yoħ _udi. tiraktör yoħ _udi. öküzünnen taşurdılar. bi düze tökerdiler. o düzden de sırt semeri. be le taħtadan yapardılar. sırtlanurdılar o taşları. yapılacak arsanın yerüne taşurdiler. ele zorluħlar var _idi. ordan taş ustalarını iki tene ğoşardılar. biri dışardan biri içerden çaluşurdılar. duvar yariya çıħtı mi ħetil ğoyardılar ona. ovu beşe beş ona beş var ya. şindi isimleri değışmiş. o zaman ħetil diyirdük. duvar düzgün olsun, be le bi seviyede olsun diye. duvar üstüne geçen düzgün olacaħ. be le böyüh pencere yoħ _udi. penceresi küçüğ. çoħ böyüg olmasın. burası ğış memleketi. üstüne böyüh çamları döşerdiler duvarların üstünden. ağacınnan üstini ğaparturdiler. baħ bura şindi yüz seneden fazla bi yapı. anlatabüldüm mi. o eysinin yapıları ğullanışları eleydi. şindi ğolaya binmiş mesele. ebir soyda ele yapulurdi ama sağlam _idi. abu kövde bundan eysi öv yoħ. üstünü de çevürme çevürürler. ne uçar ne yıħılır ne bi şe olur. bunun adı ħepeħ. be le altundan tahtayı çekerdük. üstü öv altı aħır. kom diyek. bizim kelimeyinnen ğonuşacaysuħsa. geçimimiz de ğızım bahar olurdi. tarlamızı, çayırımızı öküzlerinin sürerdük. sabannan adamlarımız sürerdi. biz de geride yemeyini eder uzaħa bile götürürdük. sırtımda tāħ nasi diyim sene. bi buçuħ saħatluħ yola buħda götürmüşem tarlayı eyħmeħ _üçün. bi şeker çay oni alurduħ. ħiç bi şe dışardan almaħ yoħ _udi. kendimiz ehraç ederdük. ğızıl buħda etmeklük kırık buħda pulgurluħ. o

beyaz çop buğda. yiħarduh temüz haşlarduh. ğurudurduh. dibehte dögerdük. kepeği çihardi. taşlarda çekerdük. el taşlari sizin övde var. ırğat ederdük. meselē bugün bu geleceħ. bulgur çekeceğük. alti yedi teneke on teneke. avucumuzunnan ğoyup çekecöğük. övümüzün ğış nafağasini hep kendimiz. haşilimiz bulğurumuz gendimemiz etmehlüğümüz. geçimiz éleydi ama çoħ saėluħliyuduh. en_nevele elētirih yoğ _udi. ben ğaħtım siyah lambalar var _idi. bezden fitil yaparduh. o yanardi. sabahleyin ğaħarduh tanduri tezeħ yapirduh. odun modun éle bi şe yoğ _udi. tandurun alttan bēle bi ēbele bi adi küvle. tandurun içinden bēle yanından yuħari çihardi éle bori kimi. o tanduri sararduh. üzerine de ebēle dört ğaç. ğetincek. dört göz. o gözlere hep ğüveç ğoyarduh. nē büşüreceysinse. éle yanardi. ğıpgırmızı olurdi. yemeħler bişerdi. alurduh geri. hislerini tertemüz alurduh yanlarini. tandurun şurtlarini da. baħ şurt. tandurun kenarlari. tandurun içini de silerdük. aħşamın yemeyini ğüvecinnen indirürdük tandura. sabağın övleninkini aliruh. yirmi dört saħat o tandura ayaħ ğoyulmir. sıcaħ. masa ğoyarduh üstüne. kilimlerinden örterdük. bēle girerdük çoluħ çocuħ hep altına. onun adi da kürsi. evirsoy da övümüz. sabaħtan ğaħarduh. tereħlerde saħanlarımız mi var. o saħanlari tōplar bi yere üstini hep sararduh. tozlanmasın. tandur yanacaħ, duman olacaħ. onlara bez tikerdük. üstlerini ğapaturduh. çamaşurumuza da nāsi ederdük. tandurun bi gözüni meħbur ayiriruh. çamaşır yapiruh. elimizde. makinanın adini bile duymamişuh. éle ufalardım ki aburalarım hep soyulurdi. bu öve geldim bi ğaynanam var bi de adam. üş deneyük. iki sene sonra bu mistafa emicen oldi. oğlum oldi ya. yeddi ayluğidi babasi getti istanbola. çocuħ alti buçuħ yaşına geldi. istanbolda daħa. bi eħtiyar yaşlı ğaynanam bi de ben. bi de çocuħ. hēç ocaħta kimse yoħ. uşah bacadan altına düştı. amburasi ğırıldı. onnan sora erzurumlara gettiler geldiler. neydesen. şindini toħtorlari olsa oni yarmiştılar. bu ğemüg ğırılmış da beyine isabet edir. bayilir düşır. ğas_sene baygun gezdi. ğapiya çıħti bayıldı. oriya getti bayıldı. uşah düştüħten sora geldi. ofis buğdasi. dövlēt tarafinnan. taħ norkaħın başında bi kövden gider atlarından alur ğelürdiler. on bir yaşındaydım gideceğüh riziye dediler. acaba diyirēm riziye hēç ğeç ğettüğüm yoğam. acaba nasi ğırmızı mi rize. sari mi ne reng. dört ğünlüh yol. bi sepet var ki babamın avunun boyunda. éle böyüh sepet. anam kete yaptı. sepeti doldurdi. beş nufusuħ. yolda yiyeceyüh. bēle keteleri sede babam yühlenir. anamın arħasında bir yorgan. ağabeyimin arħasından da bi yorgan.

4.5. Derleme Metni

Tablo 5. Derleme metni (5)

<i>Derleme Metin Numarası</i>	5
<i>Derleme Yeri</i>	Ambaralan Köyü
<i>Derleme Tarihi</i>	07.09.2024
<i>Derleme Konusu</i>	Arıcılık, baytarlık, anı
<i>Adı Soyadı</i>	Şükran Öztürk
<i>Yaşı</i>	69
<i>Derleme Öğrenim Durumu</i>	İlköğretim
<i>Yapılan Doğum Yeri</i>	Pazaryolu
<i>Kişinin Doğum Tarihi</i>	1956
<i>Mesleği</i>	Ev Hanımı

-Arıcılık hakkında bilgi verebilir misiniz?

-şindi peteğin bal zamani aşindi işti ne gadar oldi. on on beş gün olir bal alali. gidirsen petegin ikki dene üstlüğü var. altli üstli. üstünde de govani var. aru altındaki bali ona goyiruruḡ. almiruḡ altının balini. üstünde neyi var_ısa onlari aliruḡ. o bali getirürük bal makinasına. makiniya vururuḡ. alduḡtan sonra da aruya şerbet edir verirük. toz şekerinnen. ölçeḡli. beslensin diye. balini aliruḡ ya bu sefer ölmesin diye. aşindiye gada şerbet verürdük. aşindi kestük. onnan sonra çerçeveleri vuriruḡ ya makiniya. vurduḡtan sonra da goyiruḡ işlerine. o arular ikki üş gün galir içinde. onlari temizlirler içindeki kalan bali mali. onları bi daḡan teḡrar aliruḡ içinden çerçeveleri. bali yazdan yaza aliruḡ. bir kere. gışlamasını da şerbeti bol verirsen aşindi. soḡuḡlar gelene gada. yedürirsen oni. beslirsen. kimisi kek goyir. biz goymazuḡ. onnan sonra da ilaci var onun. tüssi derük. oni da aliruḡ. şerbet vermedüğümüz gün de tüssiye verürük ona ki içinde mikrobi ḡastaluḡı var_ısa gêtsin. varoḡasi arunun gendi ḡastaluḡı. arunun biti. körüḡe goyirsan. körüḡünnen barabar tüssi verirsen içeriye. onun içindeki mikrobi ırır o. el demürüyünnen de çerçeveler yapuḡuḡ ya bèle. o demüri başına taḡırsan çerçeveyi galdurirsan yuḡari. bali almaḡ_üçün.

-Doḡal yöntemlerle herhangi bir hayvanı tedavi ettiniz mi?

-bizim bi dene erkeḡ dana var_idi. ayu öbürlerini öldürdi de bi tenesi saḡlam galdi. ayu pençelerini vurmuş da sırtını hep yaralamıştı. dırnaḡlarını taḡmış sırtına demeg. o dana ḡaştı geldi köve. sırtı hep yara. buna eşi yoḡurttan unnan ḡamur yoḡurdum.

sırtına hep sardım. tanhaş derler ona. hep gurtlanmıştı sırtı. o gurtlar hep öldürdiler. işti ële ey ettim.

-Evinize ya da köyünüze bir yabancı ya da misafir geldiğinde nasıl ağırlarsınız? Bu konu hakkında herhangi bir anınız var mı?

-ben gidirdim yuhariya. işti bahtım hep garılar toplanmışlar. dedim bağam nedür. turisimişler. üş dene uşağı bi de garı goca işte. biri kız ikkisi erkeğ idi uşağların da. orada toplamışlar benden eyvel sormuşlar. demişler gar dağ. millette dağları gösterir. anlamamışlar da onlar dilinden. işti biri dayısını aradı. arapça bilir hoca ya. bā nedür bunların şeyi. dayısını aradı gonuştı. ovitin yolunu sorirmiş. o zaman tunel yoğ. ordan riziye gideceymişler. ben de işaret ettim. çay içer misiz dedim. onlar da çay deyip güldiler. millete de zaten serildiler oralara gülmekten. şimdi aşağı indirecem. adam diyir ge bin arabiya. millet diyir bin de in. dedim yoğ. peşime gelsin. korhıram alur beni gaçar. tanimiram bilmirem. geldük. çayın başına çehtiler arabayi. ben de övi toplamışam. temüzlüg edirem. yihaduğumi goyiram odiya. övde beke köç almiş gidir. geldiler ki övün durumi bi şıye benzemir. bunlar demek ki zanttı ki fakir. he da ële bildiler. yedürdüm. içürdüm. o zaman da tespi etmeği etmişdim gara undan. hoşlarına gëtti. yediler iştiler. gahti gidirler. oğlani yolladi arabanın yanına. oğlan gëtti geldi. hurma gëtürir bi pakit. bi de ambu odanın gapisina tahmışam anahtarluğ. embële ögünde de çantasi var. ordan çıharttı eppeym bi para. artuğ yabancı miydi türk parasi miydi bağmadım. bene verir. demek fakirem ya. işti dedim yoğ almam. şindi sene bi loğmana etmeg yedürdüm diye parayınnan mi sene yedürdüm. fakir zandi deme. övün durumi bi şıye benzemirdi ya. gahti gëttiler.

-Bölgenin halk oyunları hakkında bilgi verebilir misiniz?

- babam davulçi zurnaçıydı. zurna çalardı. davul çalardı babam. o zaman babamın adını goymıştilar binali selman. erzurumda binali selman var idi zurnaci. aynı onun şeyinde çalardı ya. düğünlere hep giderdi. o zaman da eşğıya varmış. gëttüğü yerlerde. yoli kesirmişler. üstünde ey bi şe oldu mi seni soyundurir alirmişlar. babam anladurdi. babam da gağar üstünün gëyeceğlerini davulun içine goyarmış. davuli tikermiş. o hangi köve gidirse çıhardur gëyermiş. tehrar gene davuli tikermiş. düğünde de hediyeleri tiftih çorabınnan tiftih eldiven verürmişler. geçinin yunundan. babamgillere oni verürmişler.

4.6. Derleme Metni

Tablo 6. Derleme metni (6)

<i>Derleme Metin Numarası</i>	6
<i>Derleme Yeri</i>	Ambaralan Köyü
<i>Derleme Tarihi</i>	09.09.2024
<i>Derleme Konusu</i>	Yer adları
<i>Adı Soyadı</i>	Hasan Öztürk
<i>Yaşı</i>	66
<i>Öğrenim Durumu</i>	-
<i>Doğum Yeri</i>	Ambaralan Köyü
<i>Doğum Tarihi</i>	1959
<i>Mesleği</i>	Çoban, Emekli

bizim burda bunun nenesi var idi eğer nene. hünker nene var idi. ben onlarla hep yaylaçuluğ yaptım. benim dayım var idi eşref. tanir misan oni. adını duymışsandur. senin deden meselê. zeki deden. o çatalpuara ilk başta çadırı onlar gürmüşdurlar. çatalpuar derler yaylanın başına. bennem gëttin mi sen oriya. onlarınnan çoğ oturmuş gahmışam. babamın arhadaşlariydi onlar. onlari hep taniram. meselê hünker nene var idi. geyun öler. geyuna piçah gavuştiriram. dur dur südi sağım da onnan sonra kes. ambuharta süd alacah ordan. ya hünker nene etme dedim bunlari. geyun öler daha bunun südi ne. olsun olsun diyir. bi loğmana da bi loğmanadur. ben gocuhturdan gëttim gurbete. on sekiz yaşında gëttim bir yere tahıldım. orda galdım. kırt sene o fabrikada galdım. etmeg parasi da. gënşlög var idi. duman atirdi gënşlög. heş kimse umurumda degül idi. şindi avu garşida ummanın gözesi derler. bilir misen sen. bëki de duyduğun yoh. ora medenler bah. onnan sonra geş oriya vaşgının yaylasi. onnan sonra eynük. oranın öküz yatağı var. onnan geş ahsu derler ahsu. suyin adi bu. mişneğingaya dedim ya ondan geçersen. vaşgının yaylasi eynüğe. ahsudan da ızındap derler ızındap. hatunkeringaya. ordan geç böğuz yaylaları derler. ekiyer, hırdamos, abrans. porçor aşşahta galir. dedüklerime hep üstten gidirük. porçorun orda çatahlar var. porçordan sonra çatahlar gelür. hep dağ adi bunlar. şemşenek misnek. bunlar çayır hep. aşağı inirük. porçor suyun adi. o su gaynir embêle. kuplar. bunlar böyüh gocuhtur. dahan bizim köve gelmedük. ordan geç dağtarla. ordan aşağı indin mi vartuvanlar derler. şindi bi göze var idi ordan. adını unuttum. dedengillerin gözeydi. yemenlerin gözesi

derlerdi. tikkili daş var da. ondan geştin moganag. tikilidaş. bi düğün gurmuşuğ yayliya. o düğün nasi bilirsən mi. iki para köv ële oyniruğ. burayınnan ora. bi arhadaş da kemeniye çalır. bu da göre namaz ғılır. neyse ula hasan ula gē ambuna sür de millet zāti kim ne oynaduğı belli değıl. sen sür de ben bi namaz ғılım da ғelim. dedim ula ben bi şe bilmirem neyi çalim. ula millet aynı havadan gidirler sen sür ғetsin evüle diyir. ben de aldım daşın üstünde otturdum. kemeniye sürirem ama ne ettüğüm belli devül. ben kemeniye sürirem millet ey ële oynir. oysa kemenede ғayde meyde hēç bi şe yoğ. oynaduğ sabbağa ғadar. yaylada oyniruğ. ben guçuğam o zaman. karşı mehle ikkiye bölünmiş. bi dayi aldı tenekeyi ne dedüğü belli değıl. ne adamlar var idi. o tenekiye vurir da ғayde çalır ya. yaşlı ғarılar hep oynir. neydi bilirsən mi. bëyle mendil ellerinde sabbağa ғadar oynardılar. sabahtandan inehleri sağardılar. gedirler mi orağ bişmiye. o zaman ële neşe var idi. şimdi ne arar ki. önceden bi oyun diye. embële davulun sesi duyduğ mi ғoşarduğ. demin nerde ғalmıştuğ haturkerde mi ғalmıştuğ. demin diyirdi de esamanındüz. aruzluğun ahrası urumların yaylasi mangır oldi işlemez urumların parasi. bōğuz yaylaları var ya göre para yedüreceğmişler de yaylaları alacağmişlar. onnan sonra alıngasın yaylasi. avu ғumaşğaya aşşahki köv var ya. ordan geç zirdağot. ordan gel aşağı mendehlüğündere. gel ordan meselē yaylanın başı. düzteppe derler. sonra küllük derler. aşağı geç. cezairin gözesi. bunun dedesinin gözesi. eysi yayla. tam zamani aşindi. ey fotoğraf çekersen. çobanhas. dağlarda en neyi yer orası. ordan geç tandurli. soğanli. kırtlardağıni tanır misan. amburdan bağsan görersen. ғavurmaçuğuri. geldük hacı halid ağanın gözesi. buz kimi. ben her gün oriya çıhir gelirdim köve. şeytandağı. ordan geç sulağ. seyrançuğuri. ғızılbel. daha aşşahlara gelmedük. ordan aşağı gel sidonsun yaylasi. aşağı gel dene. ғabagöze diyirler. ordan gel küçük alındağ. şalğamluğ. ortaburun. avunların yerleri var ortaburunda. aşağı gelirük. ordan geç ғoyağ. ambargaya. yıldırımdaşı. onnan sonra kuturmat. geldük tatuca. ambu yuğarda var ya tatuç. onnan sonra gel ғız ғalasi. yayliya gettin mi. körpiden geştin mi ambu körpiden. körpiden hama bağtın mi ғız ғalasi. orda mezer var. mezer de bilmirem bële onun dibinden geçirler. o ғaliya çıhirlar. başğa yerden çığar yoli yoğ. ayni körpi ebële urmışlar burayi. bële üstüne artuğ kimi gömmişler bilmirem. eysi adamlar olsa çığardılar da şimdi millet ғorğar çığamaz oriya. ғarşisi da oğlan ғalasi. o da uzun bi daş. o da çoğ yüğsek. gel işti aşağı. burdan aşağı gel mereler. karşı susuzlar. zarur. onnnan sonra çıhirsan amburdan yuğari çaşğaya. onun arhasi da

sırt yayla. ordan geş goca gızın gözeleri. ordan geş gahansın yaylasi. tey nere gettük bilirsən mi. avu aşşahki kövlere. ordan geş aşağı inirsən gahansın ortaburunı. fereşetin örenleri. o gumaşgayıya bağlı. korpiyar. ehmet çavuşun yatağı. eşioğullarının çaşurluğ derler. puşurug. avu garşi dağ alıngasın. gavañluğ. gêt. vañnasın gêt var. ordan girdim burdan geldim. burdan aşağı da gelsen. aydınisa gelelim. amburdan oyani aydınıs. garayatağ. ordan ge buğdalarınarası. ambunların orda uzun gayalar var da. hınısın çuhuri var. gızılhocan. kövün başından daş sökerdiler. gabarhor meles var. ambu tarafta. ordan gider öküzlerinnen ağaç getürürdiler. bizim öte övde vardur. beş alti yedi metre boyunda. öküzleri goşardılar. bonduruğ var ya. sami. sami bağı. onları alurdılar dēy dağın üstüne gadar lazlar çıharurdi. ordan da alur gëlürlerdi buriya öküzlerinnen. tahta da atla gêtürürdiler. çekim var. onu da tahtaların üstine goyardılar. torpağ aħmasın diye. ağaç dali şeħlinde. köve ulaşım. burdan gelay şey idi. sal bilir misen. embële ikki tahtayı iki sıra uzadurlar embële. eysiden kilim var idi. oni uzadurlar. sırtıların oriya ipinnen şey gererdiler. bi de yorgan goyardılar üstüne. ħastayı goyardılar içine. ikki önde ikki arħada. alurdular arħalarına yeniş aşşahki giderdiler. o zaman araba maraba yoğ. yühleri embële şekek. o da nasi bilir misen. ikki çuvalın ambu şeylerine elma kimin bi şey goyarlar. onu kınabınnan bağlarlar. kınap ip yani. ikki ucunu da gêtürürler embële çuvalın ağızından taħarlar oriya. ikki dene şekek. biri bi umbuzunda biri bi umbuzunda.

5. DİZİN

- aba*, 68
abril, 57
acar, 16
açuḥ etmeg, 41
Adın gaha., 75
agubat, 66
ağ, 46
ağ çaşur, 50
ağa, 68
ağabey, 68
ağarti, 33
ağırayaḥ, 58
ağır bar, 60
Ağır otur batman (bir ton)
gelesen., 70
ağıryüḥli, 58
ağıt, 59
ağuz, 41
ağzını süpür-, 73
aḥbun, 28
aḥır, 24
aḥli tiken çıḥar-, 73
ahur, 24
alacalıḥ, 56
alaf, 24
alamiyon, 39
alapaça, 51
alımını al-, 73
Alingas, 64
Aligahans, 64
Allah etmiye., 75
Allah seni hêçbi tarafda
darlatmiya., 75
Allah yüzen baḥa., 75
almagöz, 51
almacuḥ, 34
aluç, 34
amani tumanına karış-, 73
Ambargaya, 64
amburḥartana, 45
anağız, 34
analuh, 68
Anan öle oğul., 77
anasının gızluğundan başla-
73
andêr, 66
anık, 38
anız, 28
arabistan, 41
arḥasının gapilari açıl-, 74
arpacuḥ, 48
arustah, 16
Arsızın yüzüne tükürmişler
 demiş “garşi dağdan çize gelir.”, 70
Asıl azmaz, bal goḥmaz;
goḥarsa ayran goḥar, onun da özü
yağdur., 70
aşgana, 17
aşgar, 51
aşgi çubuği, 39

<i>aşhana</i> , 17	<i>basıl-</i> , 51
<i>aşindi</i> , 57	<i>basma</i> , 23
<i>aşma</i> , 34	<i>başbari</i> , 60
<i>aşma datlisi</i> , 41	<i>bedevre</i> , 17
<i>aşşıl</i> , 66	<i>belle-</i> , 28
<i>aşuñ oyuni</i> , 61	<i>beş numara</i> , 23
<i>aşurma</i> , 47, 60	<i>Beymurat tahtasına çıhasan.</i> ,
<i>atayağı oti</i> , 34	75
<i>avli</i> , 17	<i>bīçi bīçi</i> , 76
<i>avrat</i> , 69	<i>bıldır</i> , 57
<i>ayboncuğı</i> , 50	<i>bıllık</i> , 28
<i>ayahyoli</i> , 17	<i>bızzık</i> , 66
<i>ayam</i> , 56	<i>bi ağız</i> , 58
<i>Aydınıs</i> , 64	<i>bi çağlañ</i> , 45, 58
<i>Ayıkoplari</i> , 64	<i>bi gumbuz</i> , 45
<i>aynali</i> , 51	<i>bibi</i> , 69
<i>ayranla gıvut et-</i> , 74	<i>bilevi</i> , 39
<i>ayranla gıvut ol-</i> , 74	<i>bilye oyuni</i> , 61
<i>ayranli çorba</i> , 41	<i>bin oyuni</i> , 61
<i>azucuñ</i> , 45	<i>birdürbir</i> , 61
<i> Baca</i> , 17	<i>bi soluñ</i> , 58
<i>badbad</i> , 50	<i>bi yol</i> , 45
<i>bağ</i> , 49	<i>bōbuk</i> , 34
<i>bağırdañ</i> , 20	<i>boduk</i> , 51
<i>Baharsan bağ olur, bahmazsan</i>	<i>boğarsak</i> , 51
<i>dağ.</i> , 70	<i>boğazıl</i> , 34
<i>balak</i> , 51	<i>bōğuz</i> , 66
<i>balduz</i> , 69	<i>boñ oyuni</i> , 62
<i>balñon</i> , 17	<i>bonduruñ</i> , 28
<i>bar</i> , 60	<i>borani</i> , 41
<i>barhana</i> , 69	<i>boş</i> , 66
<i>barñar</i> , 56	<i>boy köyneğı</i> , 47

<i>böcük</i> , 52	<i>civil</i> , 33
<i>bölme</i> , 24	<i>cidavi</i> , 66
<i>börk</i> , 17	<i>ciger</i> , 69
<i>börtlem</i> , 34	<i>cilharla-</i> , 28
<i>börtlen</i> , 34	<i>cin atına bin-</i> , 74
<i>böyüğü</i> , 69	<i>cingo</i> , 39
<i>Böyüh Gocuktur</i> , 64	<i>cukkul</i> , 67
<i>Böyüh Şalgamluğ</i> , 64	<i>culluk</i> , 67
<i>Buğdalarınınarası</i> , 64	<i>cü cü</i> , 76
<i>buğur</i> , 34	<i>cücühsuyi</i> , 41
<i>bulama</i> , 33	<i>cücük</i> , 52
<i>bulamaç</i> , 41	<i>cücük ayi</i> , 57
<i>burulmuş</i> , 52	<i>cülenges</i> , 52
<i>bügeleğ</i> , 52	<i>cüz oyuni</i> , 62
<i>bürük</i> , 46	<i>Çağrıldığı yere erinme</i> ,
<i>bürük at-</i> , 46	<i>çağrulmadığı yere yerinme.</i> , 70
<i>cagart</i> , 52	<i>çağal</i> , 52
<i>Can gövdiye gemlük etmez.</i> , 70	<i>çağçağ</i> , 28
<i>cantemür</i> , 60	<i>çaldırağ</i> , 52
<i>Canım çıhsın.</i> , 75	<i>çanağır</i> , 50
<i>cazi geveni</i> , 50	<i>çapula</i> , 48
<i>cece</i> , 34	<i>çaruh</i> , 48
<i>cecim</i> , 20	<i>çatma</i> , 17
<i>cegen</i> , 28	<i>çaynik</i> , 39
<i>cendek</i> , 59	<i>çeç</i> , 32
<i>cenker boynuz</i> , 52	<i>çeçil</i> , 33
<i>cıl</i> , 66	<i>çeliğ çomağ</i> , 62
<i>cıl</i> , 50	<i>çenge</i> , 67
<i>cılığ barmağ</i> , 66	<i>çeper</i> , 17
<i>cilla-</i> , 66	<i>çepiç</i> , 52
<i>cırbağ</i> , 59	<i>çepük</i> , 20
<i>cırığı çığ-</i> , 74	<i>çetik</i> , 48

çevürme, 28
çırıhta, 42
çirtım, 45
çifte, 28
çiğ, 33
çiğ gaymağı, 33
çirbot, 67
çó, 76
çobanetmeği, 34
çorlan, 48
çölmek, 39
çömelek, 49
çörüş-, 34
çuha, 47
çulunu sudan çıkar-, 74
çük, 67
çürüh süt, 33
çürük ayi, 57
dabağ, 49
daban, 67
dadağ, 42
dag, 34
dağluğ, 52
dal, 67
dalağ, 32
danamali, 24
daraba, 17
daraviz, 62
dardağan, 35
daşkozasi, 62
Daşganlar, 64
daşşah donamasına al-, 74

Datli datli yemenin aci aci
ossurmasi vardur., 70
davar, 52
davun, 48
Davun vursun seni., 75
davuşan, 52
davuşanalmasi, 35
day day, 59
day dur-, 59
dayağ, 24
değirmi, 46
deh, 76
dehre, 28, 39
delloy, 60
demlük, 39
den, 35
Denize işedi de ortağ oldi., 70
deri, 24
deri ayi, 57
desti, 39
dırmıh, 28
dızdıg, 62
dızman, 67
dib lori, 33
dink, 29
dişgar, 17
dizgin, 24
dizleme, 48
dizlük, 47
doduk, 67
Doğan uşah boğundan
bellidür., 70

<i>dolayluḥ</i> , 47	<i>el tezeḡi</i> , 23
<i>domatis</i> , 35	<i>elceḥ</i> , 20
<i>dori</i> , 52	<i>elçim</i> , 45
<i>döğmeç</i> , 42	<i>Elden gelen ayran tereḡe</i>
<i>döş</i> , 67	<i>çıḡmaz.</i> , 71
<i>döşşeḥ</i> , 20	<i>eme yara-</i> , 74
<i>döşşeḥ</i> , 20	<i>emi</i> , 69
<i>dūḡdi</i> , 29	<i>emice</i> , 69
<i>Duymuş ki Ḥorasan'da kilim</i>	<i>emme</i> , 67
<i>toḡunir, enini uzununi soran yoḡ.</i> , 71	<i>emmen</i> , 62
<i>dübüür</i> , 67	<i>en</i> , 25
<i>dügê</i> , 52	<i>eneg</i> , 29
<i>düḡürçi</i> , 59	<i>ênûḡ</i> , 52
<i>düḡürçülük</i> , 59	<i>eppeyim</i> , 45
<i>düneyin</i> , 57	<i>eşēḡi yiyip sipayi azuḡ al-</i> , 74
<i>Düşman seni taşı ile sen</i>	<i>eşēḡin ḡulaḡına yasin oku-</i> , 74
<i>düşmanı aş ile.</i> , 71	<i>eşḡıya</i> , 62
<i>düz oyun</i> , 60	<i>eşi</i> , 35
<i>ebemḡuşaḡi</i> , 56	<i>eşi hamur</i> , 38
<i>ebemḡümece</i> , 35	<i>Eşk olsun.</i> , 75
<i>egin mum</i> , 32	<i>eşşēḡ oyuni</i> , 62
<i>egiş</i> , 20	<i>etlûḡ</i> , 52
<i>eḡan</i> , 29	<i>etmeg ḡayḡanasi</i> , 42
<i>eḡlavi</i> , 39	<i>evelûḡ</i> , 35
<i>eḡseri</i> , 58	<i>ever-</i> , 59
<i>ekiz</i> , 69	<i>evlek</i> , 29
<i>El elin danasını sılıḡınnan</i>	<i>eze</i> , 69
<i>(ıslık) ararmış.</i> , 71	<i>ferik</i> , 53
<i>El eliyinen yılan dut onu da</i>	<i>fetir</i> , 42
<i>yalan dut.</i> , 71	<i>fissırıḡ</i> , 53
<i>El için yanma nara, yaḡ</i>	<i>fissırıḡ</i> , 53
<i>çubuḡun ḡeyfin ara.</i> , 71	<i>fışḡi</i> , 23

fincan sinisi, 42
fiske lambasi, 23
fiy, 35
fol, 25
folluħ, 25
gab, 39
gab gab et-, 74
gab oti, 50
gaba ğuřluħ, 57
gabağına dayan-, 74
gabaħ oyuni, 63
ğácir, 53
gada, 69
ğadi, 25
ğafa, 67
gagala, 67
gagart, 53, 67
ğalah, 23
galat, 20
galiv, 16
gamara, 56
ganc, 46
ğandirif ğayışı, 29
ğara çaşur, 50
ğara geven, 50
ğara ħalva, 42
ğara lamba, 23
ğara lastık, 48
ğarabet, 60
garavana, 39
Ğarayataħ, 64
ğarçıçeği, 50

ğardaş, 69
Ğardaş ğardaşa minzi
parayınnan., 71
Ğarip itin ğuyruğı ğötünde
gereğ., 71
ğasefe, 42
ğastan ğuzi, 53
ğaşmalisindi, 63
gavar, 29
ğavut, 35
ğavut ħařlamasi, 42
ğayın, 69
Ğayış ğırılmaz mevlüt
yorulmaz., 71
ğaynata, 69
Geçi can talāřında, ğasap yağ
talaşında., 71
geçisagğali, 35
Geçilerinnen otlir, çepiçlerinlen
dıççığa (zıplamaya) ğalħir., 71
ğelèngül, 53
gelinbarmağı, 35
Geline sormışlar “niye
oynamırsan?” gelin demiş “yerim
dar”., 72
gem, 29
gence, 35
Gendi övünde (evinde) baş
bağliyamıyan düğün övünde gelin başi
bağlır., 72
gendime, 35
ğeşeşi, 25

gevrük, 50
gible, 56, 58
gıçı gıçı, 76
gıdık, 53
gıdım, 45
gıgirt, 67
gıl, 53
gıl sergü, 21
gılglı, 35
gılıç, 29
gılıg, 53
gina, 35
gındıra, 51
gircon, 29, 67
gırdavan boynuz, 53
gırgıt, 35
gırma yem, 25
gırmızı bulud, 56
gırnıç, 39
gırtluh, 25
gış gıuzusi, 53
gışluh, 25, 53
gızambu, 35
gızan, 53
gızana gel-, 53
gızgi, 29
gızılcu, 35
gızılcu, 42
gi, 76
gicovi, 49
gidiman, 53
gobdin, 42

gobit gobit gınuş-, 74
gocagari yilbaşisi, 57
gocaman, 61
gocuk, 46
goçavuci, 45
goç gıatımı, 53
god, 45
goduk, 39, 53
gogor, 53
gogoz, 67
gol, 17
golça, 47
gondura, 48
gont, 17
gor, 59
gorbagor, 75
Gordan gora atliyan., 75
gordan ölüleri çıkar-, 74
Gorhıma gışın gışından, gorh
abrilin beşinden, gara öküzi ayurur
eşinden., 72
goruba, 53
goruhçı, 66
goşdaşsağı, 36
goşgoyan, 57
goşgoz, 36
goşunlu, 54
got tasi, 39
gotleç, 21, 29
Goyahlar, 65
Göbekler, 65
gögercin, 54

göğermiş minzi, 33

gölük, 54

görüm, 69

götü çekilme-, 74

gözdekin, 49

gözek, 39

gözlük, 23

gucur, 67

gudiḥ, 54

gudu gudu, 76

guduḥ, 54

gudul, 39

guduz, 67

gugul, 42

guk, 63

gulaḥ, 68

gulun, 54

gulun at-, 54

gulunna-, 54

gum, 29

gurbanluḥ, 54

Gurisirt, 65

guriyel, 48

gurt götü ye-, 74

gurut, 33

guşgagasi, 36

guyi oyuni, 63

guymaḥ, 42

guzilama zamani, 54

guzla-, 49

guzzuk, 68

gücük ayi, 57

gügüm, 40

gümanni, 58

gürbe, 29

güveç, 40

güzleme, 29

güzlük, 29

hacet, 29

haçan, 58

ḥalbur, 40

ḥalburabasti, 42

ḥama, 57

ḥanger, 54

hap, 25

*Ḥaramınnan ābat olanın āḥiri
berbad olur.*, 72

ḥarçi, 29

hárer, 21

harma, 18

ḥarman zamani, 29

ḥarnik, 30

ḥartuma, 18

ḥásir, 21

hāssıl, 48

hassilla-, 38

hasuta, 43

Hăşă burdan sora., 76

Hăşă sizden sora., 76

ḥaşıl, 43

havli, 18

hē, 76

hedik, 36, 40, 48

helise, 36, 43

<i>hemençe</i> , 21	<i>huşgi</i> , 23
<i>hendek</i> , 25	<i>ihlavi</i> , 39
<i>hepenk</i> , 18	<i>ince guşluğ</i> , 57
<i>hepisi</i> , 45	<i>irahan</i> , 36
<i>heppisi</i> , 45	<i>İssi yata da soyuğ gahasana.</i> , 75
<i>herel</i> , 21	<i>İt arabanın daldasına</i>
<i>herk</i> , 30	<i>daldalanur, sandir benim daldam.</i> , 72
<i>herk et-</i> , 30	<i>izinneme</i> , 59
<i>herle</i> , 43	<i>kah</i> , 36
<i>hetil</i> , 18	<i>kal</i> , 36
<i>hetincek</i> , 21	<i>kanci</i> , 36, 54
<i>hıbar</i> , 18	<i>kapiç</i> , 54
<i>hıhli minzi</i> , 33	<i>kapur</i> , 36
<i>hırp</i> , 56	<i>karnuç</i> , 30
<i>hızan</i> , 30	<i>karsi</i> , 54
<i>hızeğ</i> , 24	<i>kartil</i> , 36
<i>Hızır aleyhisselam önün sora</i>	<i>kartil sarmasi</i> , 43
<i>ola.</i> , 75	<i>katilik</i> , 25
<i>hillorik</i> , 36	<i>kaztavasi</i> , 23
<i>him</i> , 18	<i>kebre</i> , 29
<i>honça</i> , 40	<i>kelem</i> , 36
<i>hoppacuğ</i> , 63	<i>kem</i> , 30
<i>horis</i> , 43	<i>Kem sanma gonşan, kem gelür</i>
<i>horom</i> , 30	<i>başan.</i> , 72
<i>horuka</i> , 36	<i>kenif</i> , 18
<i>hoşbilezük</i> , 60	<i>kenkül</i> , 68
<i>hoşafi çık-</i> , 74	<i>keppenek</i> , 49, 54
<i>hoşirik</i> , 48	<i>keran</i> , 18
<i>hozan</i> , 30	<i>keranı ortadan gır-</i> , 74
<i>hoziğ</i> , 51	<i>kersek</i> , 30
<i>hoziğ</i> , 36	<i>kert</i> , 26
<i>huş</i> , 76	<i>kerti minzi</i> , 33

<i>Keser olub genden yonma hızar</i>	<i>köri yara ęıstır-, 74</i>
<i>bi sene bi bene., 72</i>	<i>körmen, 37</i>
<i>kesme orbasi, 43</i>	<i>körpe bulud, 57</i>
<i>Keşgaya, 65</i>	<i>kösefi, 23, 107</i>
<i>kete, 43</i>	<i>kösnük, 54</i>
<i>kınag oti, 36</i>	<i>köstüre, 40</i>
<i>kıncorop, 37</i>	<i>kukari, 24</i>
<i>kınzılada-, 54</i>	<i>kumbul tiken, 37</i>
<i>Kırıklar, 65</i>	<i>kump, 38</i>
<i>kırka, 30</i>	<i>kumpla-, 38</i>
<i>kırtık, 43</i>	<i>kunkul, 54</i>
<i>kırtık, 46, 68</i>	<i>kunt, 38</i>
<i>Kim ęazana kim yiye, aħmah</i>	<i>kuntla-, 38</i>
<i>odur dünya için ęam yiye., 72</i>	<i>kura, 54</i>
<i>Kimse ayranım eşi demez., 72</i>	<i>kur, 33</i>
<i>kiraz ayı, 57</i>	<i>kur eritmesi, 44</i>
<i>kirhaş, 37</i>	<i>kurna, 18</i>
<i>kiriş, 37</i>	<i>kuruk, 54</i>
<i>kırman, 18</i>	<i>kurun, 26</i>
<i>koleti peyniri, 33</i>	<i>kurut, 33</i>
<i>om, 26</i>	<i>kutali, 40</i>
<i>konāħ, 16</i>	<i>Kuturmat, 65</i>
<i>koncuk, 64</i>	<i>Küçük Alındağ, 65</i>
<i>Kor istedi bi göz Allah verdi ikki</i>	<i>küçük ayı, 57</i>
<i>göz., 72</i>	<i>Küçük Gocuktur, 65</i>
<i>kor zevil, 30</i>	<i>Küçük Şalğamluħ, 65</i>
<i>korit, 54</i>	<i>küle, 21</i>
<i>korkota, 37, 56</i>	<i>külür, 37</i>
<i>kos, 49, 68</i>	<i>küp, 40</i>
<i>koşat, 54</i>	<i>kürdoduni, 51</i>
<i>kotan, 30</i>	<i>kürek, 68</i>
<i>köme, 43</i>	<i>kürsi, 21</i>

<i>küstüm yastuḥ</i> , 21	<i>mereḵ</i> , 19
<i>küvle</i> , 18	<i>Mereler</i> , 65
<i>lahmi</i> , 26	<i>mertek</i> , 19
<i>lazut</i> , 37	<i>mıgılık armudi</i> , 37
<i>leçek</i> , 46	<i>mıḥ</i> , 19
<i>lele</i> , 54	<i>minzi</i> , 34
<i>leş</i> , 59	<i>mitil</i> , 21
<i>leyden</i> , 30	<i>moduḥ</i> , 26
<i>lingına</i> , 55	<i>mozuk</i> , 55
<i>lobiya</i> , 37	<i>muḥlama</i> , 44
<i>lor</i> , 34	<i>müsürüḥ</i> , 26
<i>lor dolmasi</i> , 44	<i>nacaḥ</i> , 31
<i>löküz</i> , 23	<i>naḥır</i> , 26
<i>lülük</i> , 21	<i>nat</i> , 31
<i>mac</i> , 31	<i>Ne doğrarsan çanağan, o gelür</i>
<i>Madenkörpi</i> , 65	<i>ğaşuğan.</i> , 73
<i>maduk</i> , 37	<i>Norgaḥ</i> , 65
<i>Maḥāne göte benzer, herkes de</i>	<i>o ḥati</i> , 46
<i>bulunur.</i> , 72	<i>Odun oduni yarar aḥmaḥ da</i>
<i>maḥat</i> , 18	<i>gëndini yorar.</i> , 73
<i>mal</i> , 26	<i>Oğlum beg olmış sevinsin</i>
<i>Mala saḥap gerek oğul değil</i>	<i>ğarisi.</i> , 73
<i>babasi gerek.</i> , 72	<i>Oğul beşihde oğul, böyüdi</i>
<i>Malım seni vereyim de mi kötü</i>	<i>renşberım oğul, evlendi düşmanım</i>
<i>olayım, vermeyeyim de mi?</i> , 73	<i>oğul.</i> , 73
<i>maluḥ</i> , 31	<i>oḥ</i> , 31
<i>mangur</i> , 26	<i>ola</i> , 76
<i>maraba</i> , 66	<i>olōv</i> , 76
<i>mavuk</i> , 55	<i>on dört numara</i> , 23
<i>mayıstırılı</i> , 55	<i>ongaya</i> , 63
<i>mē mē</i> , 76	<i>Ortaburun</i> , 65
<i>mendil oyunu</i> , 63	<i>ortasiçan</i> , 63

<i>otar-</i> , 26	<i>pestil</i> , 44
<i>Ovit Geçidi</i> , 65	<i>pestil çullaması</i> , 44
<i>oyuḥ</i> , 26	<i>peşgir</i> , 22
<i>ögeş</i> , 55	<i>peştambal</i> , 47
<i>ögëy</i> , 69	<i>peyih</i> , 59
<i>ögür</i> , 55	<i>pımpırık</i> , 64
<i>ögüre gel-</i> , 55	<i>pırız</i> , 55
<i>öküzgötü</i> , 37	<i>pıttık</i> , 68
<i>Ölmiş eşşeg gurttan korlmaz.</i> ,	<i>pıttık</i> , 68
73	<i>piheri</i> , 19
<i>ören</i> , 16, 31	<i>pinavun</i> , 39
<i>örtme</i> , 16	<i>pir</i> , 51
<i>paḥlava</i> , 44	<i>piris sıḫması</i> , 44
<i>pancar</i> , 44	<i>pisik</i> , 55
<i>panga</i> , 63	<i>poççık</i> , 55
<i>papaḥ</i> , 46	<i>poççuk</i> , 55
<i>papara</i> , 44	<i>poḫiyinnan döğüş-</i> , 74
<i>paraḥ</i> , 26	<i>portlak</i> , 68
<i>parḥaç</i> , 40	<i>put</i> , 31
<i>parla-</i> , 55	<i>rahvan</i> , 55
<i>parpiyi ye-</i> , 74	<i>reşberlük</i> , 57
<i>pasmanika</i> , 44	<i>saban</i> , 31
<i>patat</i> , 21	<i>saçi</i> , 59
<i>patık</i> , 55	<i>saku</i> , 47
<i>patlangoz</i> , 51	<i>salaḫana kimi dolaş-</i> , 74
<i>peg</i> , 16, 27	<i>salḡu</i> , 31
<i>pekke</i> , 22	<i>sallama</i> , 60
<i>peleş</i> , 55	<i>salur</i> , 37
<i>penayır</i> , 27	<i>sami</i> , 31
<i>per</i> , 27	<i>sami bağı</i> , 31
<i>perçin</i> , 19	<i>sanduḥ</i> , 24
<i>perük-</i> , 55	<i>sap</i> , 31

sarğıs, 55
sarhoşbari, 60
sarigız, 60
savduç, 59
seggüli, 55
sehâlif, 22
semersirti, 19
semerlük, 55
sergü, 22
serniç, 40
sıbgaç, 57
sığırcuñ, 37
sığırçoyan, 58
sıñ boğma et-, 74
sıñsaray, 60
sınıhçı, 66
sippa, 55
sırğan, 37
sırım, 39
sıska, 37
Sidons, 65
sini, 40
sitil, 40
Soğanli, 65
solhum, 51
somun, 44
söve, 19
söz say-, 74
suağaçi, 24
sufat, 68
Sulañ, 65
sulama, 57

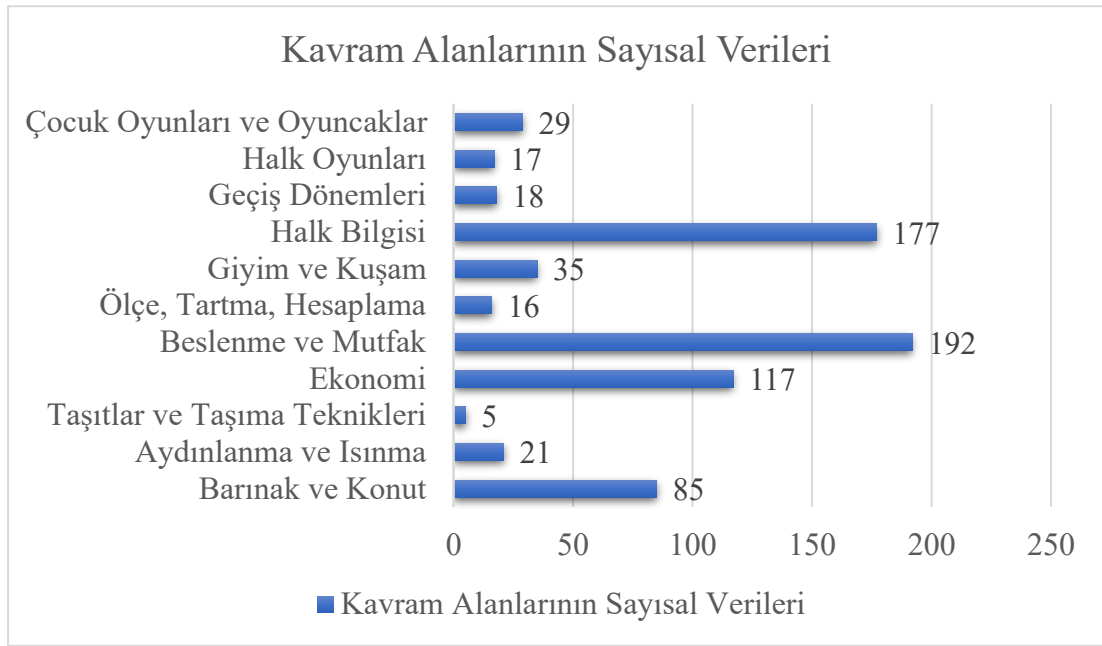
suvañ, 19
suvar-, 31
Südi seven ineñ sañlar., 73
südligen, 38
südüzü, 34
sümmenek, 63
sürgüç, 40
sürütme, 60
süser, 19
süzeñ, 27
süzek, 27
süzgüç, 22
şalçorap, 48
şadıra, 40
şalğam, 38
şargada, 40
şavata, 47
şayka, 19
şegirdene, 49
Şeytan Dağı, 65
şırat, 34
şib, 51
şifon, 46
şigair, 38
şışek, 56
şurt, 19
şüşe, 40
tabağa, 22
tağar, 23
tağli torpañ, 31
takiş, 68
tamas erüğü, 38

<i>tandur</i> , 19	<i>tıhtıh</i> , 48, 108
<i>Tandurli</i> , 65	<i>tingırına takma-</i> , 75
<i>tanzara</i> , 60	<i>tırıh</i> , 49
<i>tāpiç</i> , 23	<i>tırık</i> , 49
<i>Tapirler</i> , 65	<i>tırıl</i> , 49
<i>tappan</i> , 31	<i>tiftik</i> , 56
<i>tar</i> , 27	<i>tiş teppel gonuş-</i> , 75
<i>tarlan-</i> , 27	<i>tillara</i> , 61
<i>tat</i> , 68	<i>tirit</i> , 44
<i>Tatuç</i> , 65	<i>tohdur</i> , 66
<i>tatul</i> , 68	<i>tohli</i> , 56, 98
<i>tehne</i> , 40	<i>tohliman</i> , 56
<i>tehtür</i> , 19	<i>topaç</i> , 64
<i>tel halvası</i> , 44	<i>topaç çevürme oyunu</i> , 63
<i>telek</i> , 56	<i>Torpağ başan.</i> , 75
<i>temüz ayaggabi olma-</i> , 74	<i>tosbağa</i> , 56
<i>ten</i> , 57	<i>tozah</i> , 57
<i>tenci</i> , 22	<i>tuğuz</i> , 56
<i>teneşüre bir ossuruğ borcu ol-</i> , 75	<i>tuluğ</i> , 27
<i>tepir</i> , 32	<i>tulum</i> , 27
<i>tereh</i> , 41	<i>tuman</i> , 47
<i>terek</i> , 41	<i>tut</i> , 38
<i>terki</i> , 27	<i>tutah</i> , 22, 41
<i>terlük</i> , 47	<i>tütünlük</i> , 47
<i>terpan</i> , 32	<i>Ucuz etin tiridi olmaz.</i> , 73
<i>teşik</i> , 22	<i>umbuz</i> , 68
<i>teşt</i> , 22	<i>urva</i> , 27
<i>teşti</i> , 22	<i>üçayah</i> , 61
<i>tevi</i> , 46	<i>üç etek</i> , 47
<i>tezeh</i> , 23	<i>üvez</i> , 38
<i>tezek</i> , 23	<i>vahtsız</i> , 58
	<i>vargörmez</i> , 49

<i>vedire</i> , 41	<i>yemlüh</i> , 38
<i>yaba</i> , 32	<i>yeni yıl</i> , 58
<i>yaban eşisi</i> , 38	<i>yıldız</i> , 56
<i>yaban tezeği</i> , 23	<i>yılancuğ oyunu</i> , 64
<i>yağır</i> , 50	<i>Yıldırımdaşı</i> , 66
<i>yal</i> , 27	<i>Yohtan şeytan bile el çehmiş.</i> ,
<i>yalak</i> , 27	73
<i>yan</i> , 22	<i>Yoncalar</i> , 66
<i>Yan üstünde yatan da bir kıcını</i>	<i>yonga ile gışın-</i> , 75
<i>yırtan da.</i> , 73	<i>yoz</i> , 28
<i>yanığara</i> , 50	<i>yular</i> , 28
<i>yapma</i> , 23	<i>yühlük</i> , 22, 8
<i>yarpuz</i> , 38	<i>yüznümere</i> , 20
<i>yaşmağ</i> , 20, 47	<i>yüzünü ağ et-</i> , 75
<i>yaşmağ at-</i> , 47	<i>zaguda</i> , 38
<i>yatağ</i> , 27	<i>zağar</i> , 56
<i>Yatışın ola da galhışın olmiya.</i> ,	<i>zahra</i> , 38
75	<i>zakar</i> , 23
<i>yavan çorba</i> , 44	<i>zap</i> , 41
<i>yayuh</i> , 28	<i>zerdeli</i> , 38
<i>yaz başı</i> , 58	<i>zıği</i> , 32
<i>yazma</i> , 47	<i>zıği bal</i> , 32
<i>yedi numara</i> , 23	<i>zırza</i> , 20
<i>yege</i> , 22	<i>ziron</i> , 45
<i>yel</i> , 49	<i>zoğ</i> , 68
<i>yél</i> , 49	<i>zor</i> , 32
<i>yel çaşuri</i> , 50	

6. SONUÇ

1. Ambaralan Köyü'nün söz varlığını ortaya koymaya amaçlayan bu çalışma araştırma bölgesinin çeşitli kavram alanlarından pek çok kavram barındırmaktadır. Çalışmanın giriş kısmında belirtildiği gibi elde edilen kavramlar, bölgedeki derlemelerden, konu ile ilgili sözlük, makale ve kitap bölümlerinden oluşmaktadır. Bu bağlamda elde edilen verilerin ana kavram alanlarına göre sayısal dağılımı şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1. Kavramların kavram alanlarına göre sayısal dağılımı

Bölge ağzında tespit edilen kavramların ana kavram alanlarına göre sayısal dağılımı ve yüzdelik göstergesi beslenme ve mutfak: 192 (%20,77), halk bilgisi: 177 (% 19,15), ekonomi: 116 (%12, 66), barınak ve konut: 85 (%9,19), vücut ve vücut ile ilgili kavramlar: 44 (% 4,76), giyim ve kuşam: 35 (%3,78), yer adları: 33 (% 3,57), çocuk oyunları ve oyuncaklar: 29 (% 3,13), aydınlanma ve ısınma kavramları: 21 (%2,27), aile ve akraba ile ilgili kavramlar: 20 (% 2,27), geçiş dönemleri: 18 (% 1,94), halk oyunları: 17 (% 1, 83), ölçme, tartma, hesaplama: 16 (% 1,73), taşıtlar ve taşıma teknikleri: 5 (%0,54), meslekler: 5 (% 0,54) dir. Bu çalışma toplam 920 madde başı

içermektedir. Madde başları; isim ve fiil soylu sözcüklerden, tamlamalardan ve cümlelerden meydana gelmektedir. İsim soylu sözcüklerin sayısı diğerlerine göre daha fazladır.

2. Bölge ağzında bulunan söz varlığı unsurlarının sayısal dağılımı şu şekildedir: atasözleri ve deyimler: 77 (%8,33), ünlem ifadeleri: 13 (%1,40), dualar ve beddualar: 11 (%1,19), kalıp ifadeler: 5 (%0,54), sevgiyi çağrıştıran ifade: 1 (%0,32).

3. Araştırma bölgesi ağzında tespit edilen kavramlar, *Derleme Sözlüğü*'ndeki durumlarına göre analiz edilerek “ilgili sözlükte bulunmayan kavramlar, ilgili sözlükte bulunmayan varyantlar ve ilgili sözlükte aynı anlamda bulunmayan kavramlar” şeklinde alt başlıklara ayrılmıştır. *Derleme Sözlüğü*'nde bulunmayan kavramlarda 232, *Derleme Sözlüğü*'nde bulunmayan varyantlarda 90 ve *Derleme Sözlüğü*'nde aynı anlamda bulunmayan kavramlarda 60 olmak üzere toplam 382 kavram ile *Derleme Sözlüğü*'ne katkı sağlanmıştır.

4. Dil biliminde genel olarak kabul edilen yargı, aynı dilde iki farklı göstergenin tamamen aynı anlama gelemeyecek oluşudur.

Bir dilde, birbirine anlam bakımından yakın birçok sözcüğün varlığı söz konusu dilin zenginliğini ve işlenmişliğini ortaya koyan özelliklerdendir.

Tam eş anlamlı, eş anlamlı sözcükler arasında az görülen bir türdür. Bu tür, önceki dönemlerde farklı anlamdayken zaman içinde anlam bakımından birbirine yaklaşan ögelerde gözlenmektedir. Elde dilen veriler ışığında Ambaralan Köyü'nün kavramlar açısından zenginliği dikkat çekicidir. Bir anlam için birden çok kavram bulunmaktadır. *Maḥat* ve *teḥtūr* kavramları “evlerin salon ve odalarında ortalama otuz cm yüksekliğinde yerden yüksek toprak veya ahşap zemin”, *cüçük ayi*, *güçük ayi*, *küçük ayi* “şubat ayı” olarak tanımlanmıştır.

Bir kavram, bir dilde ne kadar çok kullanılıyorsa o kavramla ilgili oluşturulan sözcük sayısı o kadar artmaktadır. Bir insan, çevresinde ne varsa onu anlamlandırmaktadır. Denize kıyısı olmayan bir bölgede, deniz mahsullerine verilen ad ve adlandırmalar ya hiç olamayacaktır ya da bir nesne için çok az sayıda kavram bulunacaktır. Denize kıyısı olan bir bölgede ise deniz ve deniz ile ilgili kavramların çokluğu yadsınamaz bir gerçektir. Ambaralan Köyü'nde bulunan hayvan adlarındaki eş anlamlı sözcükler bölgede sıkça görülen hayvan türleridir. *Balak* ve *goduk* “ayı yavrusu”, *gulun* ve *sippa* “eşek yavrusu”, *gudiḥ*, *guduḥ*, *enūk* “köpek yavrusu” dur.

Bölge ağzında kullanılan vücut ve vücut ile ilgili kavramlarda insan organlarının özelliklerine göre adlandırmalar da bulunmaktadır. *Portlak* “dışarıya doğru çıkık göz”, *takış* “çıkık alın”, *gagart* “uzun, çıkıntılı burun” sözcükleri ile organ adları niteliklerine göre adlandırılmıştır.

5. Kavramlar insan zihninde iyi ya da kötü intiba ve belli çağrışımlar uyandırabilmektedir. Söz edildiğinde zihinde güzel ve sevimli çağrışımlar yapan muhabbet kuşu ile zihinde ürkme çağrışımı yapan akbaba buna en güzel örneklerdendir. Kavram alanı olarak incelendiğinde her ikisini de hem hayvan hem de kuş ortak şeması içine alabilmek mümkündür ama kavramsal olarak incelendiğinde iki kuşun zihinde bıraktığı izlenimler farklı olacaktır. Muhabbet kuşu adı itibariyle de zihinde sevimli çağrışımlar yapabilecekken, eti ve deriyi gagasıyla kopartabilme yetisine sahip akbaba, korku çağrışımı uyandıracaktır. Bu ve bunun gibi duygu, intiba ve çağrışımların önüne geçebilmek için “örtmece” ile kavramları değiştirme gibi farklı anlatım yolları kullanılmıştır. Bir dilde “uygun olmayan, kaba, kötü, iğrenç, utandırıcı, korku veren, müstehcen” bir çağrışıma sahip olan sözcük veya sözcükler örtmece anlatım yoluyla ifade edilmektedir. Adı ağza alınması tercih edilmeyen veya istenmeyen kavramların farklı ifadelerle anlatılmaya çalışılması sonucu ortaya çıkmıştır.

İncelenen köyün söz varlığında adlandırma hususunda “örtmece” nin varlığı gözlenmiştir. Bölge ağzında romantizma hastalığı için *guriyel*, *yel*, *yél* gibi kavramlar kullanılmıştır. Hastalık adının zihinde oluşturabileceği kötü duygular, bu şekilde önlenmeye çalışılmıştır.

Kimi kavramlardan bahsedildiğinde zihinde iğrenme izlenimleri oluşabilmektedir. Araştırma bölgesinde, terbiyelik çabasıyla hoş izlenimler bırakmayan “tuvalet” kavramı değiştirilerek eş anlamlı sözcükler oluşturulmuştur. Bölge ağzında *ayahyoli*, *yüznümere* gibi kavramların kullanılması bu çabanın bir ürünüdür.

Herhangi bir sözcüğün temel anlamı, bir özelliğiyle bağlantısı, yakınlığı, benzerliği bulunan diğer kavramlara yakınlaştırarak farklı somut ve soyut manaları karşılayabilmektedir. Araştırma bölgesinin söz varlığında bulunan *semersırtı* tamlamasındaki semer “at ve eşek gibi hayvanların sırtına konumlandırılan üzerine yük bağlanan ya da binilen tahtadan bir araç” olarak tanımlanır. Bölge ağzında, “yapı

damlarının kar tutmaması amacıyla çatılarda kullanılan üçgen şekli” olarak verilmiştir. Böylelikle *semersırtı* ifadesi benzetme yoluyla temel anlamının dışına çıkarak bölgede mimari bir terim olarak kullanılmıştır. Bu adlandırma yapılırken semer sırtının ters v şeklinden yola çıkılmıştır. Şekil olarak benzerlikleri bu tamlamaya yeni bir anlam kazandırmıştır.

Ağızlarda bulunan *korkota* sözcüğü de aynı şekilde bir adlandırmaya tabii tutulmuştur. Bölge ağızlarında “iri çekilmiş mısır unundan elde edilen bir çeşit yemek ve iri bir şekilde çekilmiş mısır unu” olmak üzere iki anlamı bulunur. İri bir şekilde çekilmiş mısır unu anlamına benzetme yapılarak bölge ağzında “küçük dolu” anlamı ifade edilmiştir. Bir hava olayının adlandırılması, iri çekilmiş mısır ununun tanelerine benzetme yapılarak sağlanmıştır.

Söz konusu adlandırma yolu bölgedeki yer adlarında da geçerlidir. Ambaralan Köyü’nün bulunduğu dağın başında *Ambarğaya* olarak adlandırılmış bir taş bulunmaktadır. Kaynak kişinin verdiği bilgiye göre bu taş “ambar” şeklindedir, köyün asıl ismi *Ambarğaya*’dır fakat kayıtlara yanlış yazılmıştır. *Ayıkoplari* araştırma bölgesinin doğusunda bulunan bir dağ adıdır. Kaynak kişi bu dağdaki mağaralarda ayıların çok sayıda olduğunu belirtmiştir. Söz konusu yerin adlandırılması yerin niteliğiyle ilişkilidir. Verilen örnekler “nedenli adlandırma” ya örnek teşkil etmektedir.

Türkiye Türkçesinde insan organları ve vücut bölümlerinin doğadaki kavramları anlatmak için doğaya aktarıldığı gözlenmiştir. Bölgedeki yer adlarında bu adlandırma dikkat çekicidir. *Gurisirt* ve *Ortaburun* vücut adlarından biriyle adlandırılmıştır. Ayrıca *Gurisirt* olarak adlandırılan bölge, köydeki kurak ve ot bulunmayan bir yerdir. Aynı zamanda dağın üst bir bölümüdür. Söz konusu yerin adlandırılması, yerin niteliğiyle de bağlantılıdır.

Doğadaki bitkileri adlandırma hususunda başka nesnelerin adlarının kullanımı Türkçede yaygındır. Bölge ağzında hayvandan bitkiye aktarma yoluyla adlandırılan bitkiler, *atayağı oti*, *davuşanalması*, *goşdaşşığı*, *guşgagasıdır*. Nesnelerden bitkiye aktarma da yine araştırma bölgesinin adlandırma yollarından biridir. *Ayboncuğu*, *çanahgıran*, *garçiçeği* gibi bitkiler buna örnektir.

Standart dilde ad aktarmalarıyla ifade edilmek istenen kavram yerine, onunla bağlantılı başka bir kavram da kullanılmıştır. Araştırma bölgesinde “hamile” kavramı için *ağırayağ*, *ağıryühli*, *vahıtsız* ifadelerinin bulunması bunun bir kanıtıdır. Bölgede

derlenen deyimlerde ad aktarması da görülmektedir. *Cırıgi çıh-* ve *hoşafi çık-* “çok yorulmak” anlamındadır. Yorulmak eyleminin karşılığı iki farklı deyim ile sağlanmıştır.

Sözcük türetme, Türkçenin en çok kullandığı yeni sözcük kazanma yoludur. Günümüzde bu durum standart dilin yazı dilinden çok ağızlarda kendini göstermektedir. Araştırma bölgesinde, “tut-“ fiil kökünden *tutah*, “süz-“ fiil kökünden *süzgüç*, “ser-“ fiil kökünden *sergü*, “sür” fiil kökünden *sürgüç* gibi fiil kökünden isim soylu sözcükler türetilmiştir.

Bazı isim soylu sözcüklerin sonuna eklenen -ci ekiyle ilgili sözcük için meslek isimleri oluşturulmuştur. *Sınıh* ağızlarda “kırık” olarak anlamlandırılmıştır. *Sınıh* + *çı* ile “kırıkçı” nitelendirilmiş. *Goruh* ağızlarda “korunan, ekilmemiş tarla” anlamındadır. *Goruh* + *çi* ile “biçilecek yerleri hayvanlardan koruyan bekçi” anlamı kazanmıştır.

Dilimizdeki kavramlaştırma yollarından biri de sözcük birleştirmesidir. Söz konusu köyün söz varlığında bulunan *ğaynata* (<kayın ata) ifadesinde iki sözcük yan yana gelerek tek sözcük oluşturmuş ve ses düşmesine uğramıştır. Bu kavramlaştırma türü, bölge ağzında birçok kavram alanında gözlenmiştir. Isı elde etmek için kullanılan araç ve gereçlerde *kaztavasi*, bitkisel besinlerde *çobanetmeği*, *davuşanalmasi*, *gelinbarmağı*, *ğuşgagasi*, yemek çeşitlerinde *cücühsuyi*, *halburabasti*, halk baytarlığında *vargörmez*, *yanığara*, halk takviminde *goşgoyan*, *sığırğoyan*, halk oyunlarında *hoşbilezük*, *sıhsaray*, *uçayağ*, çocuk oyunlarında *ğaşmalisindi*, halk botaniğinde *kürdoduni* şeklinde örnekler çoğaltılabilmektedir.

6. Araştırma bölgesinde derlenen verilerin sayısal dağılımı incelendiğinde en kalabalık kavram alanı beslenme ve mutfak bölümüdür. İlgili kavram alanının alt başlıkları incelendiğinde besinler alt başlığının sayı olarak çokluğu dikkat çekicidir. Bitkisel besinlerin hayvansal besinlerden sayıca üstün olması, bölge habitatının zengin olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Yağış rejiminin de düzensiz olduğu düşünülünce bölge topraklarının humus bakımından zenginliği yadsınamaz bir gerçektir. Bölgenin verimli topraklara sahip olması birçok bitkinin yetişmesinde elverişli konumdadır.

Bitkisel besinler kavram alanında toplam 77 sözcük tespit edilmiştir. Elde edilen bu veriler çalışmanın % 8,36’sını oluşturmaktadır. Halk botaniği kavram alanında toplam 18 sözcük bulunmaktadır. Bu da çalışmanın % 1,95’ini kapsamaktadır.

Ev eşyası olarak değerlendirilebilecek olan *hásir* bölge ağzında *gındıra* olarak geçen ottan örülmektedir. Köy halkı, önceki dönemlerde soğukta muhafaza etmeleri gereken besinleri *kem* denilen bir ip yardımıyla ev tavanlarına asmaktadırlar. Bahsi geçen ip bölgedeki yine *gındıra* otundan elde edilmektedir. Buradan yola çıkarak bitkilerin bölgede birçok amaçla kullanıldığı ve köy halkı için günlük yaşamın bir parçası olduğu gözlenmiştir. Köy halkının bölgedeki bitki çeşitliliğinden özellikle besin konusunda faydalandığı açıktır. Ayrıca beslenme, insani ihtiyaçların en önemli parçalarından biridir. Bu ihtiyaç ve bölgenin habitat zenginliği, bitkisel besinlerin kavram sayısını yükseltmektedir.

Köyün kırsal bir bölge olması ekonomi türlerini de ona göre şekillendirmiştir. Tarım ve rençperlikte 64, hayvancılıkta 47, arıcılıkta 5 kavram listelenmiştir. Derlenen verilerden yola çıkılarak hayvancılık ve tarımın bölgede önemli bir ekonomi türü olduğu düşünülmektedir. Halk zoolojisi kavram alanında hayvancılıkla ilgili 53 kavram bulunmaktadır. Bu sayısal veriler ışığında bölgede en önemli ekonomi türünün hayvancılık olduğu saptanmıştır. Hayvan isimlerinden yola çıkılarak hayvancılıkta daha çok tosun, inek, koyun, kuzu, keçi ve oğlak gibi hayvanların kullanıldığı görülmektedir.

Bu çalışmada sahada derlenecek ekonomi türleri arasında avcılık da var olmuştur fakat araştırma bölgesinde bu alanla ilgili hiçbir kavram derlenememiştir. Bu da köy ekonomisinde avcılığın bulunmadığının bir kanıtıdır. Kaynak kişilerden alınan bilgilere de dayanarak köyde avcılık yapılmadığı ortaya konmuştur.

Sert karasal bir iklime sahip olan bölgede kışlar soğuk ve kurak geçmektedir. Halk meteorolojinde derlenen 13 sözcüğün 5'i kar ile ilgilidir. Bu durum, halk meteorolojisi bölümünün %38'ini kar ile ilgili kavramların oluşturduğunu göstermektedir. Bölgede uzun süren kış mevsiminin bölgenin söz varlığında etkili olduğu açıktır.

Derlenen çocuk oyunları ve oyuncak kavramlarında oyunların sayıca üstünlüğü aşikârdır. Bu sayısal veriler, araştırma bölgesinde özellikle daha önceki zamanlarda çocukların oyun oynama ihtiyacını oyunlarla giderdiğini ispatlar. Oyuncak sayısının azlığı bölge çocuklarının oyuncak sahibi olmadığını ya da az sayıda oyuncuğa sahip olduğunu gösterir. Oynanan oyunların özellikle gruplar hâlinde oynanması köydeki çocukların eğlence tarzını da yansıtmaktadır.

7. Derlemeler esnasında kaynak kişilere farklı zaman ve kip ekleriyle sorular sorularak bölge ağızında daha önce tespit edilmemiş ses veya şekil olaylarının saptanması da amaçlanmıştır. Analizler sonucunda farklı bir ses ve şekil özelliğine rastlanmamıştır.

KAYNAKÇA

- Akar, A., “Ağız Araştırmalarında Yöntem Sorunları”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2006, s. 37-53.
- Akca, H., “Ağız Çalışmalarında Derleme Konuları ve Kaynak Kişilere Yöneltilen Sorular”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2017.
- Aksan, D., *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2015.
- Aksan, D., *Anlambilim: Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2021.
- Aksu, B. T., Akalın Ş., & Toparlı, R., *Türk Atasözleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2022, s. 139.
- Albayrak, N., *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*, Kapı Yayınları, İstanbul 2009, s. 175.,
- Altundaş, U., “Reşat Nuri Güntekin’in Yeşil Gece Adlı Romanında Kavram Alanı Üzerine Bir Deneme”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2021, s. 539.
- Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2023.
- Çelik, O., *İspir’in Kurtuluşunda Serdengeçtilerimiz*, Taş Medrese Yayınları, Erzurum 2022, s. 245-255.
- Derleme Sözlüğü*, (Cilt 1-6), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2023.
- Doğan, A. S., “Erzurum’un İlçelerinde Oynanan Halay Oyunlarında Bilinmeyen Garabet (Garampet)”, *Ekev Akademi Dergisi*, 2011, s. 133.
- Eğilmez, S., *Erzurum ve Çevresinin Ortaçağ Boyunca Tarihî Coğrafyası*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora Tezi, Erzurum 2004, s. 26, 27.
- Ercilasun, A. B., *Kars İli Ağızları- Ses Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2020.
- Eren, H., *Eren Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2020.
- Gemalmaz, E., *Erzurum İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük ve Dizinler)*, (Cilt 1,2,3), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995.
- Gülensoy, T., & Alkaya, E., *Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası*, Akçağ Yayınları, Ankara 2003.

Gülensoy, T., *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, Bilge Kültür-Sanat, İstanbul, 2018.

<http://www.erkurum.gov.tr/ilcelerimiz> (13/06/25 tarihinde erişim sağlanmıştır.)

<https://cip.tuik.gov.tr/> (10/06/25 tarihinde erişim sağlanmıştır.)

<https://cip.tuik.gov.tr/> (13/06/25 tarihinde erişim sağlanmıştır.)

<https://dhmi.gov.tr/sayfalar/havalimani/erkurum/SehirTarihcesi.aspx> (15/06/25 tarihinde erişim sağlanmıştır.)

<https://erkurum.ktb.gov.tr/tr-56063/cografya.html> (13/06/25 tarihinde erişim sağlanmıştır.)

<https://kutuphane.tarimorman.gov.tr/vufind/Record/1177662> 10 (10/06/25 tarihinde erişim sağlanmıştır.)

<https://lugatim.com/s/%C3%9CVEY> (16/04/25 tarihinde erişim sağlanmıştır.)

<https://lugatim.com/s/%C5%9Fi%C5%9Fek> (12/05/25 tarihinde erişim sağlanmıştır.)

<https://lugatim.com/s/ikiz> (16/04/25 tarihinde erişim sağlanmıştır.)

<https://lugatim.com/s/KAK> (23/04/25 tarihinde erişim sağlanmıştır.)

<https://lugatim.com/s/kak%C3%BCl> (16/06/25 tarihinde erişim sağlanmıştır.)

<https://lugatim.com/s/sini> (25/04/25 tarihinde erişim sağlanmıştır.)

<https://lugatim.com/s/ta%C5%9Ft> (14/04/25 tarihinde erişim sağlanmıştır.)

<https://lugatim.com/s/zahire> (12/06/25 tarihinde erişim sağlanmıştır.)

<https://lugatim.com/s/ZERD%C3%82L%C4%B0> (12/05/25 tarihinde erişim sağlanmıştır.)

<https://sozluk.gov.tr/>

<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20202.pdf> (10/06/25 tarihinde erişim sağlanmıştır.)

Kaçalin, M. S., & Ölmez, M., “Dîvânü Lugâtî’t-Türk”, çeviren Mustafa S. Kaçalin, hazırlayan Mehmet Ölmez, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2016.

Karahan, L., *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2002, s. 1,57,58.

Karahan, L., & Ay, Ö., *Türkiye Türkçesi Ağızları Sınıflandırma Ölçeği*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2022.

- Kayserili, A., *Erzurum Şehri'nin Kültürel Coğrafyası (Maddi Kültür Öğelerine Göre)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı Doktora Tezi, Erzurum 2011.
- Korkmaz, Z., "Anadolu Ağızlarının Etnik Yapı ile İlişkisi Sorunu", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 1971, s.22, 23.
- Korkmaz, Z., *Anadolu Ağızları Üzerindeki Araştırmaların Bugünkü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995, s. 143,144, 153, 154.
- Köktekin, K., "Atatürk Üniversitesi'nin Ağız Araştırmalarındaki Yeri", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2018, s. 283-290.
- Küçük, C., "Erzurum", *İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1995, <https://islamansiklopedisi.org.tr/erzurum>, (13/06/25 tarihinde erişim sağlanmıştır.)
- Olçay, S., *Erzurum Ağızı: İnceleme- Derleme- Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995.
- Örnek, S. V., *Türk Halkbilimi*, Bilgesu Yayınları, Ankara 2014, s. 24-27.
- Titze, A., *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*, (Cilt 1-5), İstanbul 2009- 2018.
- Uç, T., "Anadolu Ağızlarında Adlandırma ve Kavramlaştırma", *Türk Dilleri Araştırmaları*, 2010.
- Yegin, Ş., "İspir Yeşilyurt Köyü Ağzında Bulunan Sözvarlığının Tespiti ve Değerlendirilmesi", *Turcology Research*, 2023, s.347-363.

EKLER

Ek-1. Kullanılan işaretler

- < : Madde başında bulunan sözcüğün hangi dilden geçtiğini ifade etmek için kullanılmıştır.
- ~ : Verilen sözcüklerin ses açısından farklı varyantlarını, tarihî ve çağdaş Türk yazı dillerindeki biçimlerini vermektedir.
- + : Madde başlarının köken gösteriminde kök ve ekler arasındaki bağlantıyı vermektedir.
- : Fiil soylu madde başlarında mastar eki yerine ve köke gelen ekleri belirtmek üzere ekin önünde kullanılmıştır.
- / : Verilen madde başlarında, aynı anlama sahip fakat belli ses değişiklikleriyle farklı bir varyantının gösterimi için kavramların arasında gösterilmiştir.

Ek-2. Çeviri yazı işaretleri⁴³⁰

I. Ünlüler

ā Uzun /a/

ă Kısa /a/

á /a/ - /e/ arası ünlü

ē Uzun /e/

ě Kısa /e/

è /e/- /i/ arası (kapalı)

í /ı/ - /i/ arası ünlü

ī Uzun /i/

ĭ Kısa /i/

ō Uzun /o/

ó /o/ - /ö/ arası ünlü

õ Uzun /ö/

ũ Kısa /u/

ū Uzun /ü/

II. Ünsüzler

ħ Arka damak /h/ ünsüzü

h Nefesli /h/ ünsüzü

ḥ Ön damak /h/ ünsüzü

ḳ Dip dudak /k/ ünsüzü

g̣ Arka damak /g/ ünsüzü

g̣ Orta damak /g/ ünsüzü

g̣ Dip damak /g/ ünsüzü

ṿ Çift dudak /v/ ünsüzü

III. İşaretler

— Ulama İşareti

⁴³⁰ Bu çalışmada, Prof. Dr. Leylâ Karahan ve Doç. Dr. Özgür Ay tarafından 2022 yılında hazırlanan ve Türk Dil Kurumu Yayınları tarafından yayınlanan *Türkiye Türkçesi Ağızları Sınıflandırma Ölçeği*'nde esas alınan çeviri yazı işaretleri kullanılmıştır (Karahan&Ay, 2022).

Ek-3. Kaynak kişi listesi**Tablo 7.** Kaynak kişi listesi

<i>Adı Soyadı</i>	<i>Yaşı</i>	<i>Öğrenim Durumu</i>	<i>Doğum Yeri</i>	<i>Doğum Tarihi</i>	<i>Mesleği</i>
Arzuman Öztürk	82	-	Büyükdere Köyü	1943	Ev Hanımı
Bedriye Koçan	60	İlköğretim	Çayırözü Köyü	1965	Ev Hanımı
Bünyamin Koçan	59	Lisans	Ambaralan Köyü	1966	Bankacı
Enes Bekiroğlu	59	İlköğretim	İspir Erzurum	1966	Serbest Meslek
Erdem Koçan	70	İlköğretim	Ambaralan Köyü	1955	Şoför
Ertuğrul Koçan	52	Ortaokul	Ambaralan Köyü	1973	Serbest Meslek
Fatma Küçük	64	Ortaokul	Büyükdere Köyü	1961	Ev Hanımı
Hacer Öztürk	63	İlköğretim	Kumaşkaya Köyü	1962	Çiftçi, Ev Hanımı
Hasan Öztürk	66	İlköğretim	Ambaralan Köyü	1959	Çoban, Emekli
Hatice Koçan	65	-	Ambaralan Köyü	1960	Ev Hanımı
Havva Koçan	61	İlköğretim	Rize	1964	Ev Hanımı

Tablo 7. (Devam). Kaynak kişi listesi

Hızır Öztürk	59	İlköğretim	Ambaralan Köyü	1966	Serbest Meslek
İnayet Koçan	49	İlköğretim	Çayırözü Köyü	1976	Ev Hanımı
Mehmet Vahdettin Koçan	63	İlköğretim	Ambaralan Köyü	1962	Serbest Meslek
Münüre Aktürk	61	İlköğretim	Ambaralan Köyü	1964	Ev Hanımı
Münüzer Koçan	65	-	Ambaralan Köyü	1960	Ev Hanımı
Nermin Koçan	89	-	İspir	1936	Ev Hanımı
Salim Aksakal	58	İlköğretim	Ambaralan Köyü	1967	Serbest Meslek
Semiha Koçan	67	-	Karakaş Erzurum	1958	Ev Hanımı
Sıdika İşyar	57	-	Ambaralan Köyü	1968	Ev Hanımı
Şevki Koçan	73	İlköğretim	Ambaralan Köyü	1952	Serbest Meslek
Şifa Korgut	98	-	Ambaralan Köyü	1927	Ev Hanımı
Şükran Öztürk	69	İlköğretim	Pazaryolu	1956	Ev Hanımı
Tavuz Bekiroğlu	55	İlköğretim	Ardahan	1970	Ev Hanımı
Yavuz Koçan	56	İlköğretim	Ambaralan Köyü	1969	Sihhi Tesisatçı

Ek-4. Örtme

Ek-5. Semersirti

Ek-6. Bedevre, Һartuma

Ek-7. Mertek

Ek. 8. Arustah

Ek-9. Aşgana/aşhana, hepenk

Ek-10. Harma, kíрман

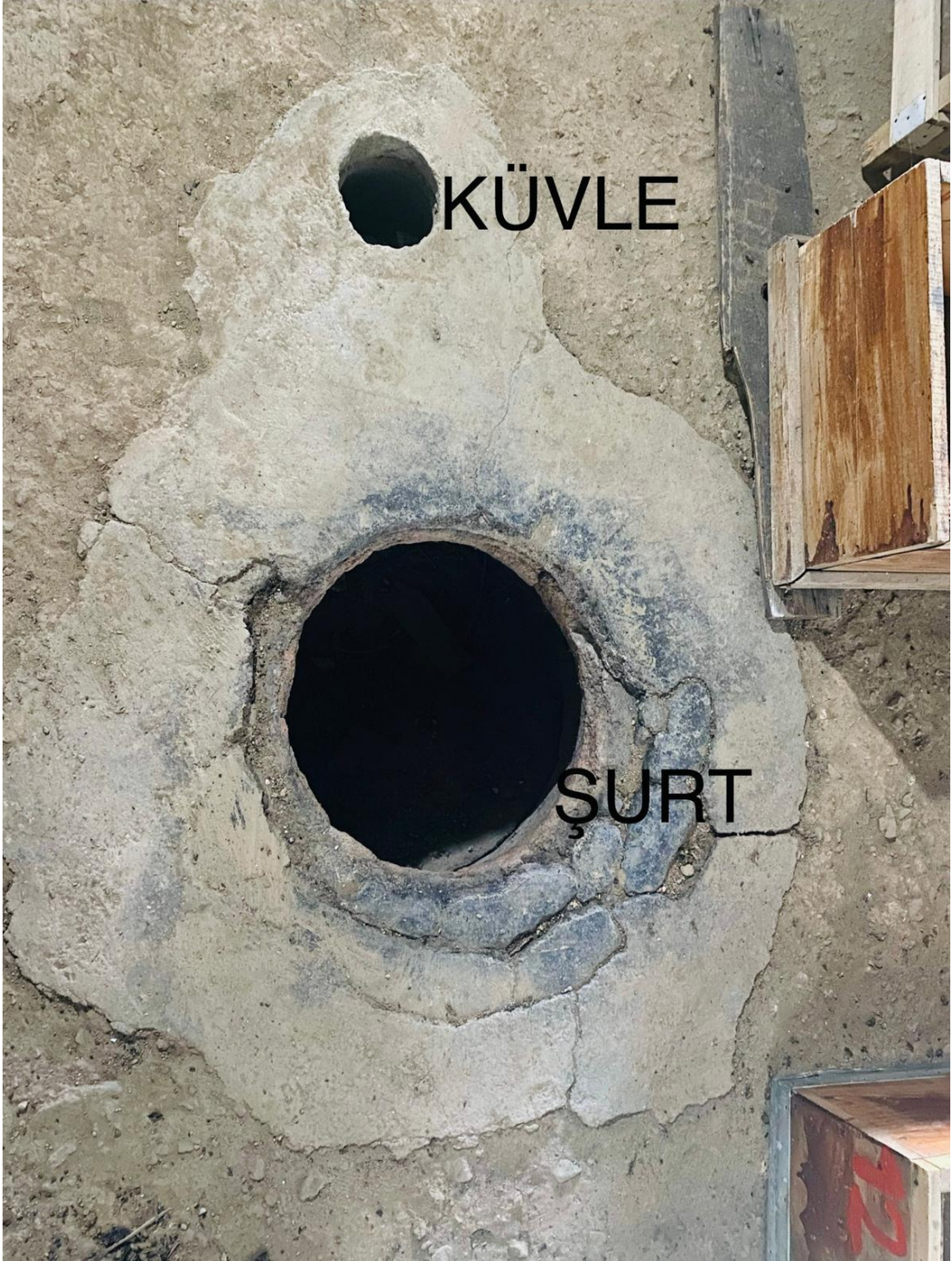
Ek-11. Börk, gol, gont

Ek-12. Daraba, maḥat, yeḥtür

Ek-13. Kvle, Şurt, tandur

Ek-14. Egiş

Ek-15. Elceh

Ek-16. Patat ön yüz

Ek-17. Patat arka yüz

Ek-18. Sehalif

Ek-19. Yan

Ek-20. Kesme Çorbası

Ek-21. Hona st kısım

Ek-22. Hona alt kısım

Ek-23. Halbur

Ek-24. Paraç

Ek-25. Şadıra

ETİK KURUL KARARI

T.C.

RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ETİK KURULU

DEĞERLENDİRME RAPORU

Toplantı Tarihi : 22/11/2023

Toplantı K. Sayısı : 2023/353

Esra KOÇAN'ın "Erzurum Ambaralan Köyü Kavram Alanları İle İlgili Söz Varlığı (İnceleme-Metin-Dizin)" isimli tez çalışması kapsamında yürütülecek çalışmalar için izin talebi kurulumuzca değerlendirilmiş olup;

- ☒ Etik açıdan uygun bulunmuştur.
- ☐ Etik açıdan uygun bulunmamıştır.
- ☐ Etik açıdan önerilen değişikliklerin yapılmasıyla uygun bulunmuştur.

Prof. Dr. Nebi GÜMÜŞ

Başkan